૨૫૨૭

अर्पण पत्रिका.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

પારાવાર કળા તણા ગુણ તણા, ભંડાર ભારે અતી;
શાણા સુજ્ઞ વિચાર મિત્ર જનમાં, છે સૂક્ષ્મ જેની મતી;
દ્રષ્ટી અમૃતની કરી હરિ હવે, તું તેહને રાખજે;
ખુદાવિંદ નવાબ ન્યાય ભરિયા, ખુશી સદા રાખજે. ૧
નિતીમાં ભરપૂર ઉર ઉમદા, વિચાર જેના ઘણા;
કિર્તીથી અતિખ્યાત ન્યાય નયને, નિર્ખે ન રાખે મણા;
ક્લેશોને હરનાર જાર નરને, સુબોધ દાતા ખરે;
ખુદાવિંદ નવાબ ન્યાય ભરિયા, ખુશી કરો હે હરે. ૨
તારા સાર વિચાર રાખી હૃદયે, નિર્મત્સરી જે ફરે;
ભક્તિ ભાવ ધરી હરી તણી સદા, નિઃશંકથિ જે કરે;
વિદ્યા વેલ વધારનાર જડતા, ને મારનારા ખરે;
ખુદાવિંદ નવાબ ન્યાય ભરિયા, ખુશી કરો હે હરે. ૩
પૂરી સચ્ચિન સ્થાન જ્ઞાન અદકુ, પ્રીતી તણા પારખુ;
દીધો કેળવણી અતી હિત ધરી, વાણી નહીં વારખુ;
છું હું કીંકર આપનો ચિત ધરી, દાના દિલે ધારશો;
ખુદાવિંદ નવાબ નીત પ્રિતમાં, આ ગ્રંથ સ્વિકારશો. ૪

હરિગીત છંદ.

ગુણવંત શાણા સ્નેહીને વિદ્વાન વર્ય વિચારશો;
પૂરી સચીન શુભસ્થાન શોભે, ધર્મિ જન મન ધારશો.
બહાદુર બાવન વિર ધિર વિદ્યા વિશેષ વધારશો.

અબદુલ્લ કાદરખાન અર્પું જ્ઞાન ગ્રંથ સ્વિકારશો.

આ અલ્પ મતિથી રચાયેલું શ્રવણ પિતૃભકિત નામનું નાટક નેક નામદાર પ્રબલ પ્રતાપી સામંત ચક્રચુડામણી મહારાજા ધીરાજ શ્રી નવાબ સાહેબ અબદુલ્લ કાદરખાન બહાદુરની પવિત્ર સેવામાં નમ્રતા પુર્વક ગ્રંથ કર્તા અર્પણ કરેછે તે કૃપા કરી સ્વિકારશો એવી આશા છે.

વિનંતી ગોકળજી વિ. પ્રાણજીવંન રાવળ

મોરબી.

૨૫૨૭

પ્રસ્તાવના.

હે સુજ્ઞ આર્યબંધુઓ તથા પવિત્ર મિત્રો ! શ્રવણ પિતૃભક્તિ નાટકની અંદર કારૂણ્યરસ પ્રાધાન્ય છે અને શ્રવણે મનકર્મ વચનથી કરેલી અનન્ય પિતૃભક્તિનો, આ બેહુબ ચિતાર દાખલ કરેલ છે. અને તે વારતાનો મુખ્યત્વ આધારે માહાભારતની અંદરથી લીધેલ છે, પરંતુ આટલુંતો લખવું અગત્યનુંછે, કે હે વિદ્વજ્જનો ! માહાભારતની અંદરથી શ્રવણના માતા પિતાનું નામ ઘણું કરીને શુંછે, તે નીકળી શકતું નથી. અલબત હશેતો ખરૂં પણ આ અલ્પ મતિના માણસે ઘણી મેહેનત કરેલછે પરંતુ મને તે ખોળતાં મળી શક્યું નથી પણ એક ભાષાનો ગ્રંથનામે અવતારચરિત્ર મારા જોવામાં આવ્યો છે. અનેતેની અંદર શ્રવણના પિતાનું નામ કુંભકમુની અને તેની માતાનું નામ બુદ્ધિની છે. આમ તે ગ્રંથ કર્તા દર્શાવે છે તેમજ હાલમાં એક અત્યુત્તમ ઘણુંજ રમુજી અને અસરકારક શ્રવણ પિતૃભક્તિ નાટક ગુર્જર ભાષામાં, ભટ્ટ ભોગીલાલ માહાનંદે રચી પ્રસીદ્ધ કરેલ છે તેના અંદર શ્રવણના પીતાનું નામ શાંતનુમુની, અને શ્રવણની માતાનું નામ જ્ઞાનવતી રાખેલછે. તે ઘણું સારૂં નામ છે વળી તેજ નામ માહાભારતની અંદરથી નીકળ્યું હોતતો ઘણુંજ આધારવાળું થઈ પડત, પરંતુ તે માહાભારત વીષે એક આવું પદ્યછે કે याकथा भारते नास्ति

साकथा काल्पिता कृता, મતલબકે જે વારતા માહાભારતમાં નથી તે બધી કલ્પીત છે અર્થાત જોડી કાઢેલછે, હવે કહોકે ઉપર લખેલું નામ એકતો કુંભકમુની અને બુદ્ધિની તેમજ બીજું નામ શાંતનુંમુની અને જ્ઞાનવતી એ બન્ને નામ કલ્પિત છે એમ સ્પષ્ટ સમજાઇ આવેછે અને વળી મારે પણ આ વખતે એક ત્રીજું નામ કલ્પિત કરવા કરતાં મુળ શ્રવણ પિતૃભક્તિ નાટકના આધારથી શાંતનું તથા જ્ઞાનવતી નામ દુરસ્ત લાગવાથી આ નાટકની અંદર પણ તેવીજ રીતે ઉપરનું નામ દાખલ કરેલ છે.

હવે જુઓકે માતા પીતાની ભક્તિ કરવાથી જે ફળ મળેછે તે સ્પષ્ટ આ નાટક વાંચવાથી જણાઈ આવશે, કારણ કે શ્રવણે પોતાના અંધ અને અપંગ માતા પીતાને અનન્ય પ્રીતી ભાવથી કાવડમાં બેસારી અને તે કાવડ પોતાના ખભાપર ઉપાડી અડસઠ તીર્થ અને પૃથ્વી પ્રદક્ષીણા કરાવી, તેના ફળમાં પોતાને અને માત પીતાને સ્વર્ગનું સુખ પ્રાપ્ત થયું એટલુંજ નહીં પણ ઇંદ્ર, નારદ વિગેરે દેવતાઓએ મૃત્યુ લોકમાં આવી દર્શન આપ્યું અને શ્રવણ જેવા પુત્ર હવેથી દુનીયામાં પીતૃભક્ત થવા માટે શ્રવણની સમક્ષ ઇંદ્રાદી દેવતાઓએ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરી, એ કાંઈ પીતૃભક્તિનો ઓછો મહીમા નથી.

તેમજ પીતૃભક્તિ નહી કરતા જે લોકો માતાપીતાનો અનાદર કરેછે તેને પણ સમજુતી આપવા માટે શ્રવણ

ઉપરજ કુરૂક્ષેત્રમાં, જે બનાવ બન્યો તે જાહેર રીતે જણાવી આપેછે કે, ગમે તેવા વિદ્વાન, ગમેતેવા સમજુ, ગમેતેવા બળવાન, યાતો ગમેતેવા ઈશ્વર ભક્ત હોય, તો પણ જો માતા પીતાનો અનાદર કરતો હોય, તો તેને દેવ-તાઓ પણ સહાય કરતા નથી. તેમજ પોતાના ખરા ઇષ્ટ-દેવ પણ ભક્તિ કરવાથી ફળ આપતા નથી કારણ કે, પુત્રતો એક નિષ્ટાથી પોતાના માતા પીતાને ખરા ઇષ્ટદેવ માની પિતૃભક્તિમાં પરાયણ રહે તોજ પરમ કૃપાળુ પર-મેશ્વર સહાય કરે, અને તોજ આ લોકમાં, અને પરલોક માં સુખ ભોગવનાર થાય.

હવે જુઓ કે શ્રવણ જેવો આજ સુધી દુનીયામાં કોઈ પણ માણસ પિતૃભક્ત થયો નથી અને થશે પણ નહીં, એમ કહીયે તોપણ ચાલે તોપણ જ્યારે શ્રવણ પોતાના માતાપીતાને સઘળાં તીર્થ કરાવી, છેવટ અયુધ્યા તરફ ચાલ્યો ત્યારે ઈંદ્રને પોતાનું ઈંદ્રાસન જવા વીશે ડર લા-ગવાથી, નારદમુનીની સંમતી લઈ, વૃધવિપ્રનું રૂપ ધારણ કરી, મૃત્યુ લોકમાં આવી શ્રવણને કુરૂક્ષેત્રના રસ્તા પર ચઢાવ્યો અને છેવટ કુરૂક્ષેત્રના પ્રભાવથી શ્રવણનું અંતઃકરણ મલીન થવાથી થોડો વખત પણ માતાપીતાનો અનાદર કરી વીજન વનમાં પોતાના અંધ અને અપંગ માતા પીતાને તરછોડી પોતે એકલોજ જવા તૈયાર થયો. કાવડ પૃથ્વીપર પછાડી એટલુંજ નહીં પણ, ક્ષણ ક્ષણ વારમાં જરા દુર આવ્યો અને વળી પોતાના, માતા

પીતાનો, સકરૂણ વિલાપ સાંભળી, પાછો આવ્યો, એટલો બનાવ, ફકત કુરૂક્ષેત્રના પ્રભાવથીજ બન્યો, પણ છેવટ પોતે માહા સમજુ વિદ્વાન અને પીતૃભગત હોવાથી, તરતજ, કુરૂક્ષેત્રનો, અંત, લાવી, પોતાના માતા પીતાને અયુધ્યા.તરફ લઈ ગયો, હવે વીચારો કે, આ બાબતમાં શ્રવણ તદન નીરપરાધી હતો, તોપણ જરા વખત, આજ્ઞાણ્યા, પણ માતા પીતાનું અંતઃકરણ, કચવાવ્યું, તેનાં, મહાન,પાપથી,છેવટ દશરથ રાજાના બાંણથી મધ્ય રાત્રી, વખતે પોતાનું મૃત્યુ થયું, હવે વિચારો કે, ત્યારે જો પુત્ર જાંણતા છતાં માતા પીતાનો અનાદર કરે અને તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે નહી વર્તતાં તેમનું, અંતઃકરણ કચવાવે તો તેને કેટલું દુઃખ પડે તે સજનો આપજ ખ્યાલમાં લાવો.

સુજ્ઞ વાંચનારાઓ શ્રવણની પીતૃભક્તી ઉપર દ્રષ્ટી કરી જોઇએ છીએતો, તેમની, અતુલ ભકુતી શીવાય, કાંઇ પણ નજરે પડતું નથી. કારણ કે, જ્યારે શ્રવણ મરણ પામ્યો, ત્યારે પોતાના દેહનો નાશ થયો તેને નહી ગણકારતાં, હવે મારાં માતા પીતાની સેવા કોણ કરશે, અરે હવે એમનું શું થશે.હા. અરે. હવે તેમનો પણ,પ્રાણ મારી સાથેજ નાકળી જશે, એવો વિચાર કરતાં આ અસાર, સંસાર, નો ત્યાગ કર્યો, પરંતુ એક નીષ્ટાથી કરેલી પીતૃભક્તીના પ્રભાવથી ઈંદ્ર તથા નારદ મુનીએ, પધારી, બે મુહુર્ત, ફકત તેમના માતા પીતાનો, સકરૂણ વિલાપ સાંભળી સજીવન કર્યો અને વરદાન આપવા, ઇંદ્ર તથા નારદમુની તૈયાર થયા,

તોપણ શ્રવણ સ્વર્ગ સુખનો કે મોક્ષપદનો તીરકાર કરતાંજ આજ મારાં માતા પીતાની અહરનીશ સેવામાં હું નીમગ્ન રહું. અને જોકે પુનર્જન્મ થાય તોપણ આજ માતા પીતાનો પુત્ર થાઊં અને એમની સેવા કરવા નીરપરાધી થાઊં એવું વરદાન માગી લીધું, અને ઈંદ્રદેવે પણ પીતૃભક્ત શ્રી, શ્રવણનું બોલવું કબુલ રાખી તેમના માતા પીતાને, અને શ્રવણને સ્વર્ગમાં લઈ ગયા એટલુંજ નહીં પણ હવેથી આ દુનીઆમાં, શ્રવણ જેવાં પુત્ર રત્ન પાકવા, નારદ સહવર્તમાન, પરમકૃપાલુ પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી.

હવે જુઓકે, પીતૃભક્તીએ કાંઈ ઓછી બાબત નથી, માટે સુજ્ઞ સજ્જનો આર્યબંધુઓ તથા આર્ય વિદ્વાનો અને પવીત્ર મીત્રો હું નમ્રતા પુર્વક પ્રાર્થના કરૂંછું કે હમેશાં માતા પીતાની ભક્તી કરવામાં પોતાનું મન જોડવું અને માતા પીતાજ ઇશ્વર જાંણી મન, વચન, કર્મથી તેમની સેવા કરવી એજ સુપુત્રનું લક્ષણ છે.

હે સુજ્ઞ સદગ્રહસ્થો આ નાટક છપાવતી વખતે શ્રી મોરબી નીવાસી શાસ્ત્રી ઘેલાશંકર પુંજાભાઈ તથા મીસ્તર કલ્યાણજી બેહેચર, રાવળ તરફથી મને ઘણોજ આશ્રય મળ્યો છે, તેથી હું તેમનો ઘણોજ આભારી થયો છું અને તે શીવાય પણ કેટલાએક સદગ્રહસ્થો તરફથી ઘણીજ મદદ મળી છે તે સાહેબોનાં મુબારક નામ પછવાડે લીસ્ટમાં દાખલ કરેલ છે તે સુજ્ઞ વાંચનારાઓ કૃપા કરી દ્રષ્ટી ગોચર કરવા ઊચિત થશો આ પુસ્તક રચવામાં મારૂ

પ્રથમજ પ્રયત્ન છે તેથી કેટલેક ઠેકાણે અશુદ્ધ માલુમ પડશે પણ તેપર દ્રષ્ટી નહી કરતાં હે સુજ્ઞ વાંચનારાઓ માત્ર સાર ગ્રહણ કરશો એવી આશા છે.

આ નાટક, મોરબી, આર્ય જ્ઞાનવર્ધક, નાટક, કંપની હાલમાં ભજવે છે અને તેમજ હું પણ સદરહું કંપનીને લઇને સ્વસ્થાન શ્રી સચીનપુરીમાં નવાબ સાહેબ શ્રી અબદુલ્લા કાદરખાંન બાહાદુરની શાદીના સમય ઉપર ત્યાં ગયો હતો તે વખતે તેમના લગ્નના શુભારંભ વખતે મેં જે કવીતાઓ કરી હતી તે કવિતાઓ એક સાથે ગાવામાં આવતી.

હવે આ કવિતા દાખલ કરવા માટે કેટલીક ફરમાશ અને જે આ કંપનીને ઉત્તેજન આપ્યું તે ઉપકાર નહી ભૂલવા સબબે કવિતા આ નાટકની પ્રસ્તાવનામાં દાખલ કરેલછે માટે આર્યો તે બાબત મને હશી ન કાઢતાં માફ કરશો.

(છેજનપાલક. ટાલક, દુખનો) એ રાહ.

અબદુલ્લા કાદરખાન, બાહાદુર ગુણતણા ભંડાર. છે ગુણ. ટેક
રહો આપચીરંજીવ હે ભૂપ, તમે ગુણ વિદ્યાના કૂપ (૨)
પ્રજાપાળછો આગ દયાળ, દુર્જન નીંદક આપકૃપાળ;
ગૌબ્રાહ્મણ પ્રતીપાલ નૃપાલ, આશ્રયના દેનાર (અબદુ. ૧
ક્રોડ વર્ષતો આ નગરી, શોભાવો આપ, સચીન, પુરી.
કીર્તિ આપ તણી ફેલાઓ, ફતેહમંદ સઘળામાં થાઓ;
ક્લેશ મુલતો સઘળું જાઓ રહો ખુશ શીરદાર (અબદુ. ૨

(સૌ ઉપર કૃપાળું તું એરાહ.)

અબદુલ્લ કાદરખાન બાહાદુર, અતી પ્રાવિણ્યનેસુર (ટેક.
પ્રજાને પુત્ર સમ પાળે, જનોનાં દુઃખ વીદારે. (અબદુ. ૧
પ્રજાપર પ્રેમછે જેનો, ઘણો સારો અતી તેનો. અબદુ. ૨
ગરીબોનાં દાળીદ્ર દુર, કરેછે ભૂપતી ચક ચુર અબદુ. ૩

(રાજાહુંમે કોમકા) એરાહ.

અબદુલ્લ કાદરખાન બાહાદુર, સચીનપુરી મહારાજ;
વિદ્યા ગુણને વિવેક સાગર, શાણાના શીરતાજ (૧)
પ્રેમ પ્રજાપર રાખેસારો, પાળે પુત્ર સમાન;
બુદ્ધિશાળી નવાબ સાહેબ, નહી લેશ અભીમાન. (૨)
શાદી વખતે દેશ વિદેશ, થકી તેડાવ્યા રાય;
સર્વજનોને ખુશી કરીને, કીધાછે વિદાય. (૩)
ધામધુમ વિવાની જોઇ, ખુશી થયા જન સર્વ;
મોટા મોટા રાજવંશીના, ગયા ઉતરી ગર્વ. (૪)
કનિષ્ટભ્રાતા, સી. નશરૂલ્લા, ખાંછે જે શીરદાર;
રાજ કાજ સઘળાં કરવામાં, છે બહુ તે હુશીયાર ૫)
ઘણું જીવજો અબદુલ્લ કાદર, ખાનબહાદુર રાય;
ગોકળજીની એવી આશીષ, પ્રતિદીન ચઢતી થાય (૬)
આ કવિતામાં ગણ દોષ, યા શબ્દો હોય અશુભ;
કરૂં પ્રાર્થના ક્ષમા કરોને, હે, પૃથિવીના ભુપ. (૭)

(ઘરસેં ઇહાં કોન ખુદાકે લીયે) એરાહ.

અતી ગુણશાલીને સુબુદ્ધિના વિશાળ છે.

ગુણના ગ્રાહી ખુદાવીંદ નિતિપાલ છે. (૧)
નિતી અતી રામના સમાન તો વિસ્તારી છે.
પ્રજા હીતકારી શુભાશુભ મતી ધારીછે. (૨)
મન અતી હર્ષ ધરી, પ્રેમથી પ્રજાતણાં;
કર્યાં શુભ કાજ, સુધારા તણા નહી મણાં. (૩)
ધરી અતી ધીર મહાવિર, બહાદુરીથી;
શોભાવી સચીનપુરી, ને નિતીની રીતથી (૪)
કહેછે ગોકળજી, સુખી પ્રતિ દિન હજો;
કળા અતિ ચંદ્રનાં, સમાન ચઢતી થજો. (૫)
અતિ ગુણશાળીને, સુબુદ્ધિના વિશાળ છે;
ગુણના ગ્રાહી ખુદાવિંદ નિતીપાળ છે. (૬)

લી. હું. છું. આપનો સેવક

ગોકળજી વિ. પ્રાણજીવન રાવળ

ગ્રંથ કર્ત્તા.

श्रवण पितृभक्ति नाटक.

अंक पहेलो.

पात्रजन.

સ્થળ અયુધ્યાપુરીનિ ઉપાંત ભુમી.

સૂત્રધાર ....નાટક કર્તા.
વિદુષક........ ....એક મશ્કરો માણસ.
શાન્તનુ..... ......એક રૂષી. શ્રવણના પિતા.
દિવાકર....................રૂષી સુર્યનો ભક્ત.
મુક્તાકર....... ...... રૂષી. શંકરનો ભક્ત.
પદ્માકર ... . રૂષી. વિશ્નુનો ભક્ત.
અંબાલાલ...... .... રૂષી. દેવ.ભક્ત.
પ્રભાકર........... ....રૂષી. વેદાન્તિક.
શ્રવણ...................શાંતનુ રૂષીનો પુત્ર.
જ્ઞાનવતી... શાંતનુ રૂષીની સ્ત્રી અને શ્રવણનીમાતા

કમલાક્ષી, ચંદ્રપ્રભા } રૂષી પત્નીઓ અને જ્ઞાનવતીની પ્રિય સખીઓ.

સાવિત્રી................... શ્રવણની સ્ત્રી.
બે વિદ્યાર્થિઓ........શાંતનુ રૂષીના શિષ્યો.
શંકર...... .... શંકર અથવા કૈલાસપતિ.
પાર્વતી.............. પાર્વતી (શંકરપત્ની)

નંદી, ભૃંગિ } .... શંકરના અનુચર.

નારદ.............. નારદ અથવા એક રૂષી.
વૈધરાજ......શાંન્તનુ રૂપીને દવાકરનાર વૈદ્ય.
નિલકંઠ... ..એક બ્રાહ્મણ અને અમણનો પવિત્રમિત્ર
સુવદના.......................નિલકંઠનીસ્ત્રી.
ઇંદ્રરાજ .....ઇંદ્ર અથવા દેવતાઓનો રાજા.
વરૂણદેવ.......................... વરૂણદેવ.
અગ્નીદેવ .... અગ્નીદેવ
યમરાજ | યમ અથવા પાપિઓને શીક્ષા કરનાર એક દેવ.
અપ્સરા ..ઇંદ્રની સભામાં નૃત્યકરનારી એક અપ્સરા.
પ્રતિહાર.................... ઇંદ્રનો ચોપદાર.
બ્રાહ્મણ...રૂપાંતર ઇંદ્ર અથવા બ્રાહ્મણનું રૂપ ધારણ કરનાર ઇંદ્ર.
દશરથ .... અયુધ્યાપુરીનો રાજા
પ્રધાન..................... દશરથનો પ્રધાન,
સેનાપતિ.............. ......સેનાનો ઉપરી.
શાસ્ત્રી........... ..... દશરથને જ્ઞાન આપનાર એક બ્રાહ્મણ.
કંચુકી........દશરથ રાજાનો ખાનગી નોકર.
પ્રતિહાર ....દશરથ રાજાનો ચોપદાર.
વશિષ્ટમુનિ... દશરથ રાજાના કુલ પુરોહિત રૂષી.

(સર્વ પાત્રો મળીને ગાયછે.)

राग कल्याण भोपाली

दादरो.

आद्य माया ईश्वरी तुं,
दे सुबुद्धी भद्रकाली. टेक.
शुभकार्यमां सहाय,
अंबिके करे सदाय;
जेथी खेल पूर्ण थाय,
विघ्न ध्वंसकारी. आद्य मा० १
हुं छुं रंक जात मात,
तुं छे भ्रात मात तात;
दीन जाणी शुण वात,
चंडिके कृपाली आद्य मा० २
पुत्र तारो दीन जाणी,
गोकलजीने प्रमाणी;
आपजे तुं शुद्ध वाणी,
अंबिके दयाली आद्य मा० ३

॥ श्रवण पितृ भक्ति नाटक. ॥

॥ श्री गणेशायनमः ॥ श्री सरस्वत्यैनमः ॥

॥ श्रीसद्‌गुरुभ्योनमः ॐनमःशिवाय ॥

॥ सुत्रधार० करोति मंगलाचरणं ॥

॥ शार्दूलविक्रिडितामिदंवृतं ॥

लिलेऽयं धनिनां भ्रतिस्तुसुखिनां शिक्षा प्रमत्तात्मनां॥
संसार स्थिति रिद्रशीति विरति र्नानाविधा योगिनां
प्रितिःकाव्यरसाशिनां नवनवा कीर्तिःकवीनामियं
विद्या नाटक संज्ञिका भगवती विश्वोपकारःक्षमा १

(पंचदेवनिस्तुति)

॥ पार्वतीना प्राणनाथ प्रार्थनाकरुं, पार्वतीना०॥
॥ अहरनिश ईशतारुं ध्यान हुं धरुं पार्वतीना०॥ १
॥ आसंसार दुःखरुप तारकतमो आसंसार०॥
॥ छीए अज्ञानी ने अनाथ बालरे अमो पार्वतीना० २
॥ ब्रह्मा विष्नुने महेश त्रिमुर्त्तितमो ॥
॥ जगतगुरु दत्तात्रेय पुजीए अमो पार्वतीना०॥ ३
॥ आद्यमायाइश्वरीने पाए लागिए ॥

॥ विघ्नने विदारो शारदाजि मागिए पार्वतीना०॥४
॥ विघ्ननाश विपत्तिने दूररेकरो ॥
॥ भ्रांती आदिकाल कष्ट दुःखने हरो पार्वतीना०॥५

હે! સુજ્ઞ સભાસદો, આપે આ રંગભુમીપર પધારવા તસ્દી લીધી છે તેથી હું આપનો મહદ આભારી થયોછું. હે!! આર્ય સદગ્રસ્થો, માતા પીતા પ્રત્યે છોકરાંઓના શું ધર્મછે તેની સાધારણ ગણનાતો દરેક મનુસ્યો સ્વાભાવિક રીતેજ જાણેછે, તોપણ આર્ય વિદ્વાનોની આગળ નમ્રતા પુર્વક એક અત્યુત્તમ અને અપુર્વ શ્રવણપિતૃ ભક્તિ નામનું નાટક ભજવી બતાવવા રજા લઉછું. જે એજની અંદર કારૂણ્યરસ પ્રાધાન્ય છે. અને શ્રવણ નામના બ્રહ્મર્ષીએ કરેલી પિતૃભક્તિનો આબેહુબ ચીતાર દાખલ કરવામાં આવેલછે વાસ્તે મેહેરબાની કરી અથથી ઇતિપર્યંત એકાગ્રચિત્તથી શ્રવણ કરશો એવી આશા રાખુછું.

વિદુશક—(પ્રવેશ કરીને) અરે! આ અદભૂત રચનાનો આડંબર કરી મગરૂરીમાં મસ્ત બની તબલાપર થાપ મારી કોણ બકેછે? શું ભૂતથી ભડક્યો છે? ના, ત્યારે શું સાવજની બીકથી સંતાણોછે? નહીં નહીં, તેમ હોવું પણ અસંભવિત છે, રએને કોઇ વીતેલી વીપત્તિનો વિસ્તાર કરી રાત્રી નિરગમન કરતો હોય, લેને ત્યારે હુંજ પૂછી જોઉ! (પ્રકાશ) અરે! ભૂત ભડકામણા, તું કોણ બડોછે કે?

સુત્રધાર—(સ્વગત) અરે આ સંગીતકલાના અત્યુતકૃષ્ટ

આનંદમાં વિઘ્નરૂપ વાદળું કયાંથી આવ્યું! એમની બોલી ઉપરથીજ તે અવિવેકીના ભંડાર લાગે છે, ફીકર નહીં પરંતુ તેમનો જીવદરમિયાન હોયતો આપણનેજ ગમતરૂપ થઈ પડશે (પ્રકાશમાં) કેમ! ફાંકડેરાઓ આપનું નામ શું! અને આપનું પધારવું કયાંથી થયું! તે કૃપા કરીને કેહેશોકે સાહેબજી!

વિદુશક—પંડીતરાજ, પ્રથમ આપનું નામ બતાવો એટલે થઈ ચુક્યું.

સુત્રધાર—મારૂં નામ સુત્રધાર દેશ પ્રસિધ છે.

વિદુશક—અજાબત સુત્રધાર ખરા **सूत्रंप्रयोगानुष्टानं धरतीतिसुत्रधारः॥ तदुक्तंसंगितशास्त्र** પરંતુ તમારા નામનો ખરો તાત્પર્ય શું છે તે જણાવો.

સુત્રધાર-સાંભળ.**वर्तानियतयासूत्रं। प्रथमंयेनसूच्यते॥**
रंगभूमीसमाक्रम्य। सूत्रधारःसउच्यते॥१॥

પ્રથમજ રંગભુમીમાં આવીને થનાર નાટકનું બયાન સુચવનારનું નામ સુત્રધાર કહેવાય છે,સમજણ પડીને સરદાર સાહેબ!

વિદુશક—સમજણતો પ્રથમથીજ પડીછે એઆબાબાઈ લે હવે મારૂં નામ કહુછું તે સાંભળ.

સુત્રધાર—એક કાન દઈને સાંભળુંછું સાહેબ બોલો.

વિદુશક—ઠીક ત્યારે બીજા કાનથી બેહેરોછું કે શું કાકા!

સુત્રધાર—અરે! વળી આડી વાતે ઉતરી ગયો કે શું! કે બોલ એક ચિત્તથી સાંભળુંછું, ઠીક.

વિદુશક—અરે બાવરા બધાઓને એકજ ચિત્ત હોયછે કદાચ બે ચિત્ત હોયતો બની ગયો કેહેવાય.

સુત્રધાર—ઠીક ત્યારે જીવ દરમિયાન રાખીને સાંભળ્યું હવે કાંઈ કહેશો?

વિદુશક—વાહરે વાહ! ચેલાભાઈ, ત્યારે અટાણસુધી જીવ દરમિયાન નહોતો કે શું?

સુત્રધાર—બહુ સારૂં ભાઈ બહુ સારૂં, ત્યારે હવેતો આપનું નામ બતાવો એટલે ગંગા નાહ્યા.

વિદુશક—શું મારૂં નામ લે લે શાંભળ. એ. આ. મારૂ નામતો પાડો.

સુત્રધાર—અલ્યા પાડો તે.

વિદુશક—અરે!! હાય હાય! હજુ સમજ્યો નહીં, એ આ પડ્યો પડ્યો ખાયતે પાડો કેહેવાય.

સુત્રધાર—હાં! ત્યારે શું તમે પડ્યા પડ્યા ખાઓછો?

વિદુશક—અરે હારે હાએ આ પડ્યા ખડ્યા અને જડ્યાઓને નખાઇએ ત્યારે શું પોસાઇયે? આપણા રામને કોણ ઓળખે છે અદા.

સુત્રધાર—વાહરે વાહ વળી તમનેતે કોઈ ન ઓળખે એવું તે કદી હોય?

વિદુશક—ન હોય ત્યારે શું જુઠું બોલીને જખમારીયે છીએ? આ અકબંગીનેતે કોણ ઓળખશે વનનાં વાંદરાં?

સુત્રધાર—એક ઓળખવાને માટે કેટલી ટીકા થઈ? અર

તમને નહીં ઓળખતા હોય પરંતુ તમારા બાપાનેતો બધા ઓળખતા હશે કે નહીં.

વિદુશક—અરે બાસ માં બાસ માં મારો બાપતો બગલો હતો ભાઈ.

સુત્રધાર—અલ્યા બગલો તે.

વિદુશક—એ બગલાની પેઠે ધ્યાન ધરીને બેઠો રેહે અને વખત આવે કાંમનાઅે કાઢીને દઈ.

સુત્રધાર—ત્યારે તમારી માને કોઈ ઓળખતું હશે કે નહીં!

વિદુશક—શું દઈ કે બાપા અરે એમ વીટી ધુંટીને કોઈને ગાળ ન દઈએહો! માતો તમારે સરખી અને આબંદાને સરખી હો!

સુત્રધાર—સુરખાધિપતિ સાહેબ! મેં ગાળ દિધિ નથી હો, મેંતો તમારી માને કોઈ ઓળખતું હશે એમ કહ્યુંછે.

વિદુશક—માને કોણ ઓળખે એ શું આપણી પેઠે ગામમાં ભાટકતી ફરેછે? જે ઓળખે! અને તેમ ક્યાં બન્યુંછે!

સુત્રધાર—ત્યારે શું બન્યુંછે બંગાળાના બાબુ.

વિદુશક—એ આ. મને. તો કહી દઉછું હો જોજે પછે એ આ કીધું.

સુત્રધાર—મારૂં નામ પુછ્યું ત્યારે હવે કહ્યા વગર છુટકો નથી ભાઈ કહોને સરદાર કેહેવું તે કેહેવું.

વિદુશક—ભાઈ ઘણુંએ જાણુંછું જે કેહેવું તે કેહેવું પણ એ આ મને મારી મા બમહોનાનો પેટમાં મુકીને મરી ગઈછે, ઓધાભાઈ એમ સમજોને.

સુત્રધાર—ત્યારેતો તમારૂં જન્મજ થવું અસંભવિતછે.

વિદુશક—અસંભવિતજ હોયતો (છાતી કાઢીને જ્યારે આવા ગધેડા જેવાને જન્મ આપે તે કરતાં મરી જવું તે શું ખોટું છે?

સુત્રધાર—અલબત મૂરખ માણસને જન્મ આપવા કરતાં મરવું તે હજાર દરજ્જે સારૂં છે, એ તારૂં કે'વું બીલકુલ ખોટું નથી.

વિદુશક—હવે બકબક નહીં કર બેસી રહે.

સુત્રધાર—તું ખરે કોઈ મશ્કરો લાગે છે.

વિદુશક-ઠીક ઠીક હવે બેશી રહે મશ્કરા છીએ તોય શું? ક્યાં તારે ઘેર રોટલા ખાવા આવીએ છીએ.

સુત્રધાર—આવો તોય શું તમારો પ્રતાપ છે.

વિદુશક—હા એતો હુંએ જાણુંછું કે ચાર ખૂણે ચાર એકાદશી અને વચમાં ગોકલઆઠમ હશે ભાઈ.

સુત્રધાર—બહિમ બોલી છે ગંગારામભાઈ.

વિદુશક—હા એતો મુઠિયું વાળીને ઘરમાં ગરીગઈ હશે,તે કાઢવાને તમે ગમે એટલી મેહેનત કરો પણ બધું ને વ્યર્થ તમે કાઢો ને પછી ગરીજાય, સામના સડાકા ને ભૂખના ભડાકા અનવસતરેને આગરનો તોટો બાકી બધુએ હશે.કેમ ઠીક લવાય છે નાં?

સુત્રધાર—અબ્બા તારા ડોળ ઉપરથીજ લાગે છેકે રખે ને તું વિદુશક હોય અને એમ હોયતો આજ તું મને પૂરતી મદદ કરી શકે નહીં!

વિદુશક—હા કાકા હા હુંતો એજ અને મદદ જોઇતી હોયતો હોને અમારે ક્યાં ના છે (હાથનો ડોળ કરીને) લ્યો લ્યો લ્યો પીયાણી બાપી પાણિ શાણા સુત્રધાર બાઇ લાયો આ ઘોડિ આવી.

સુત્રધાર—અલ્યા વળી ઘોડિ ક્યાં છે અને આ શું બકે છે!

વિદુશક—ઘોડી નહિ ત્યારે શું આ ગધેડિ છે? બાપા?

સુત્રધાર—એ બંનેથી તુંતો જુદોજ છે.

વિદુશક—ત્યારે શું શ્વાનમાં ગણાઉછું?

સુત્રધાર—નાના એવું તે કદી હોય?

વિદુશક—ત્યારે કોણ બળધનો બાઇ?

સુત્રધાર—નહીં નહીં. તુંતો સાવજ.

વિદુશક—કેનો માંખીઓનો કે? છોને રહ્યો બાઇ માંખીઓનો તોપણ સાવજતો ખરો.

સુત્રધાર—તે એ બધુ જવાદે અને હું મંગલાચરણ કરૂછું તે સાંભળ.

વિદુશક—તું આજ નાક કટ કોનું કરવાનો છે? તેતો કહે!

સુત્રધાર—આજ રોજ હું શ્રવણ પિતૃ ભક્તિ નામનું નાટક ગાયનથી ભરપૂર ભાષાન્તર સાથે ભજવી બતાવવાનો છું.

વિદુશક—અરે ભલું યાદ આવ્યું! તે શાંતનું રૂષિનો પુત્ર શ્રવણ એનાં આંધળાં માબાપને તિર્થ યાત્રા કરાવી તેજ કે બીજો?

સુત્રધાર—હા એજ હવે તને પૂછુંછું કે આપણે કીયા દેવની આરાધના કરશું કે જેથી આ ખેલ નિર્વિઘ્નથી પરી પુર્ણ થાય.

વિદુશક—ત્યારેતો સુત્રધાર-ગજાનન મહારાજની આરાધના કરીએકે જેની કૃપા આપણને સુખદાયક થાય.

સુત્રધાર—બહુ સારૂં ત્યારેતો પ્રથમથી સુજ્ઞજનબોધક શ્રવણનું ગાયન ગાયા બાદ પછીથી ગજાનન મહારાજની સ્તુતિ કરૂંછું તે દરમિયાંનમાં તું અંદર જઇ પાત્રોને તેયાર કર.

વિદુશક—ત્યારેતો હું આ હાલ્યો પણ તું હવે બહુવાર લગાડે છે હો (જાય છે.)

સુત્રધાર—

॥ गायन राग धन्याश्री ॥

भक्ति हमेश करो । श्रवण वत भक्ति हमेश करो।टेक।

मात-पितानी भक्ति करिने ।
पद पंकज याद करो ॥ श्रवण० १ ॥
मात पिता पद सेवी अहरनिश ।
भव संसार तरो ॥ श्रवण० २ ॥
काम क्रोध ममता मद मेली ।
क्लेश कुबुधि हरो ॥ श्रवण० ३ ॥
धन्य दिवस आ अवसर जाणी ।

पितु पद ध्यान धरो ॥ श्रवण० ४ ॥
प्रेम अतिशय उरमां आणि ।
आ लोक हित करो ॥ श्रवण० ५ ॥
गोकलजि परणाम करि कहे ।
दुष्ट जनोथी डरो ॥ श्रवण० ६ ॥

॥ राग सोरठ ॥

गजानन महाराज । जयजय गजानन महाराज ॥
गजानन महाराज आवे शोभे गजानन महाराज ज.॥
आपतणी तो भक्ति आपो [२]
सिद्ध करो सुकाज ॥ जय० १ ॥

(ડ્રાપસિન ઉઘડે છે ને ગજાનન પધારે છે.)

સુત્રધાર—ગજાનન મહારાજ! ચરનપર શીશ રખતાહું.

ગજાનન—હે સુત્રધાર! મેં કૈલાસ પર્વત કે વિષે તાંડવ નૃત્ય ગાયન કરતાથા, ઇતનેમે તેરી દીનવાંણી કરૂણામય સ્તુતિ સુનકે યહરંગ ભૂમિકે વિષે પ્રાપ્ત ભયાહું સો હે વત્સ! તેરેકું ક્યા સંકષ્ટ પ્રાપ્ત ભયાહે? સો મેરે આગે સત્વર બયાન કર?

સુત્રધાર—ગજાનન મહારાજ! બડી ઉત્કંઠા સંયુક્ત અત્યુત્તમ ભગવત લીલા પ્રકાર કરતેહેં, ઉનમેં બહોત પ્રકારકે વિઘ્ન આતેહેં સો વિઘ્નકુ દૂર કરનેકે વાસ્તે મેંને આપકા સ્મરન કીયાહે, સો વિઘ્નકુ નિવારન કરનાં ચાઇયે.

ગજાનન—હે ભાગવતા કહતાહું સો શ્રવન કર? (ગાયન)

जेही मन धारन धरनाहि, वत्सा साचर सिधि होई।
वाग्विलास मबल पात्रके, अज मुता सम रोई ॥
जेहि मन धारन धरनही व० ॥१॥

મેરી કૃપાસેં તેરા સબ વિઘ્નો દૂર હો જાયગા. અરૂબ્રહ્મ તનયા જો શારદા હે, ઉસ્કિ પ્રાર્થના કરલે વો ભગવતી તેરે સબ નાટક પાત્રકું વાગ્વિલાસકા વર પ્રસાદ દેકે સુસાનિ કરેગી.

સુત્રધાર—અચ્છા મહારાજ, મેં બ્રહ્મતનયા જો શારદાહે ઉસ્કિ પ્રાર્થના કરતાહું, તબતલક સ્થિત હોના.

ગજાનન—અચ્છા ભાગવતા તે સરસ્વતિકી પ્રાર્થના કરનેકુ સત્વર તૈયાર હોજા. મેં તેરા વિઘ્ન નિવારણાર્થે ઇધરહી બૈઠતાહું.

સુત્રધાર—અચ્છા મહારાજ, સરસ્વતિકી આરાધના કરતાહું.

शुद्धांब्रह्मविचारसारपरमामाद्यांजगद्व्यापिनीं ।
विणापुस्तकधारिणीमभयदांजाड्यांधकारापहां ॥
हस्तेस्फाटिकमालिकांविदधतींपद्मासनेसंस्थितां ।
वंदेत्वांपरमेश्वरींभगवतींबुधीप्रदांशारदां ॥१॥

॥ आर्या ॥

सारेगमपधनिरतांतां विणासंक्रांतहस्तांतां ।

शांतांम्रदुलस्त्रांतांकुचभरनमितांनमामिशिवकाता। १

नमामितवपादपंकजं शारदेशारदेशारदे ।
श्रीमन्मयुरासने पाहिमांपाहिमांपाहिमां ॥
कमलासनतनयेनमामिसुखदेविश्वोपकारक्षमे ।
हंसारूढसरस्वति वरमदेत्राहिचदेविहिमां ॥१॥

(સરસ્વતિ અંતરીક્ષથી પ્રવેશ કરે છે.) હે! માતું શારદે ચરનકમલમેં અભિવેદન કરતાહું.

સરસ્વતિ—અહા !! હે વત્સા, તેરેસેં પુરન આશીશહે અ-સ્યામેં બ્રહ્મલોક કે બીચ્ચે તાંડવનૃત્ય ગાયન કરતીથી, ઇતનેમેં તેરી દીનવાણી કરૂણામય સ્તુતિ સુંનકે, યહરંગ ભૂમીકે બીચ્ચે પ્રાપ્ત ભઈહું સો હે બચ્ચા તેરેકુ ક્યા સંકષ્ટ પ્રાપ્ત ભયાહે? સો મેરે આગે સત્વર કહદે.

સુત્રધાર—અહાં હે!! સંકષ્ટ નિવારિણી શારદે! કલ્યાણી મંગલ મુર્તિ મેં યહરંગ ભૂમીકે બીચ્ચે આધુનીક કવિકા બના-વેલા નાટક કરનેકી ઇચ્છા રખુતાહું, ઉનમેં બહોત પ્રકારકે વિઘ્ન આતેહે, સો વિઘ્નકું નિવારન કરનેકે બાસ્તે ગજાનન મહારાજને મેરેકું આપકી પ્રાર્થના કરનેકા કહાસો હે સર-સ્વતિ વિઘ્નકુ દૂર કરનાં ચહયે.

સરસ્વતિ—અહાં હે! ભાગવતા, મેરી કૃપાસેં તેરા સબ વિઘ્નઃ દૂર હો જાયગા અરૂ તેરે સબ નાટકપાત્રો બ્રહસ્પતી વત્ ભાષણ કરેગા, સો હે બાલિકા યે ભગવતલિલાકા સત્વર પ્રારંભ કરનાં ચહએ.

સુત્રધાર—અચ્છા જગત પાલિકે! આપકી આજ્ઞા માફીક સત્વર પ્રારંભ કરતાહું.

સરસ્વતિ—અહાં! હે નાટકાચાર્ય! તેરાયહ નાટક કોનસા ગામમેં અરૂ કોનસા કવિને બનાયાહે, સો મેરી આગે સત્વર કહદે.

સુત્રધાર.—

॥ गायन राग सोरठ ॥

हुंतो कर जोडीने कहुंछुं माता शारदा रे,
हुंतो कर० ॥टेक॥

औदिच ज्ञाति दास तमारो,
स्तुति करेछे कष्ट निवारो ;
गोकळजी गुण गाये आपो उदारतारे ॥हुंतो०१॥

॥ गायन राग सदर ॥

नमुं मा सरस्वति तव चरनां, नमुं मा सर०॥टेक॥
वास विशेषे मयुरपुरिमां,
पुत्र प्राणजिवनना ॥ नमुं मा०१ ॥
औदिच ज्ञाति नाम गोकलजि,
तेनी नाटक रचना ॥ नमुं मा० २ ॥
नाम जपेछे निशदिन तारुं, रेजो सदाय शरनां ॥
नमुं मा सरस्वति तव चरनां ॥ नमुं मा स० ३ ॥

અહાં! હે સંકષ્ટ નિવારીણી સરસ્વતિ? મેરા યહ નાટક મધુરપુરનીવાસિ કવિચક્રચુડામણીકે દાસાનુદાસ રાવલ ગોકલજી પ્રાણજીવન શાસ્ત્રીને બનાયાહે.

સરસ્વતિ—અહા હે મમભક્તવર્ય! ભાગવતા યહ નાટક બનાવનાર ગોકલજી પ્રાણજીવન રાવલકી જીન્હાપે મેરા નિરંતર બાસ રહેગા.

ત્રધાર—તથાસ્તુ માત સ્તથાસ્તુ.

સરસ્વતિ—અહા! હે સુત્રધાર, અબ મેં બ્રહ્મલોકકે વિષેં ગમન કરતીહું.

સુત્રધાર—અચ્છા માતુશ્રી પધારીયેં.

॥ गायन राग टोडि ॥

भक्त ननोरथ पूरण मैया करजोडी कहुछुं ।
नाम अहरनिश तारुं मैया भक्तिथि लउछुं ॥
मधाराये अंबे स्वस्थाने विघ्नद्वंसकारी ।
स्तुति करेछे गोकलजी तव वर दे विघ्नहारी ॥
आदि अनादी मात शारदे कर करुणा कालि ।
विश्व विनोदि तुंज एक छे दुख समुह टालि ॥
भक्त मनोरथ पुरण मैया करजोडी कहुंछुं ।

(સરસ્વતિ પધારે છે અને ડ્રોપસીન પડે છે.)

॥ इतिनाटकनिर्विघ्नायमंगलाचरणंकृतंसुत्रधारेण ॥

॥ अथ श्रवण पितृभक्ति नाटक ॥

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ શાંતનું મુનિનો આશ્રમ.

(પાત્ર)

દીવાકર—પ્રભાકર—પદ્માકર—મુક્તાકર—અંબાલાલ પછીથી શાંતનું વિદુશક—

દિવાકર—(પ્રવેશ કરીને) ૐસૂર્યાયનમઃ દીવા કરાયનમ આદીત્યાય હે દીનમણે દિવાકર પાહિમાં (બેસે છે.)

પ્રભાકર—(પ્રવેશ કરીને) ૐસચ્ચિદાનંદાયનમઃ ૐનિરગુણાયનમઃ ૐ જગત સાક્ષિણેનમઃ હે નિરંજનમાં પાહિ માંપાહિ (બેસે છે.)

પદમાકર—ૐ વિદસવેનમઃ ૐ દેવકીનંદાયનમઃ ૐ વાસુદેવાયનમઃ હે કંસ મર્દન શિશુપાલ વધ કૃતપ્રત તનોમાં રક્ષમાંરક્ષ (બેસે છે.)

મુકતાકર—(પ્રવેશ કરીને) ૐ નિલકંઠાંયનમઃ ૐ કાશીઃ યતયેનમઃ ૐ વિશ્વનાથાયનમઃ નમઃ શીવાયનમઃ શીવાયનમઃ શીવાયહે ત્રીપુરાસુર પુરદહનમાં મુક્તારયમાં મુક્તારય (બેસે છે.)

અંબાલાલ—(પ્રવેશ કરીને) ૐ શકત્યૈનમઃ ૐ નવદુર્ગાયૈ નમઃ હે હિમગીરી નિવાસી મહિશાસુર મર્દિનિ ત્રાહિમાં ત્રાહિમાં (બેસે છે.)

વિદુશક—અરે? આતે ક્યાંથી રાફડો ફાટ્યો છે કે શું આટલા બધા બેડોલ લાંબી દાઢીવાળા અને જટાવાળા

વાનર ક્યાંથી આવ્યા છે? ચાલો આંઈથી ચાલો શંખભાઇ! મારી વાડીનાં બધાં પુષ્પ તુટી જાય છે, ઇહાં નહીં બેસસો જો. એ. હે અબ્યા આ નથી માનતા કે પછી ધકો લાગશે એમાં શું માલ!

અંબાલાલ—ક્યાહે લપો:શંખ જંગલિ ક્યાહે? કાયકુ બકવા કરકે રૂશીજનકું દુખ દેતાહે! ઓર વાનર કહતાહે!

વિદુશક—શુંકે શકિપંથી શુંકે!”તું ડરાવિશ નહીંહો અને તારા ડરાવ્યા અમે ડરિયેકે શું? નાના સમજિસં નહીં આતો કાકા શાંતનુ મુનિનો આશ્રમ છે સમઝ્યો કે નથી સમઝ્યો?

પ્રભાકર—અરે જંગલી હમભી! શાંતનુ મુનિકે પાસ શાસ્ત્રાર્થ કરનેકું આયેહે બાસ્તે આપ તે ગડબડ છોડ દે, નાંહીંતો તેરા બુરા હાલહે.

વિદુશક—વારૂ ભાઇ વારૂ ત્યારેતો તમે અમારા મિ. જમાન થયા કે નહીં ત્યારે એમ કેમ બોલતા નથી? હાય હાય! પાછલ મતીયા બ્રાહ્મણ કહ્યા છે ઇશું ખોટું છે? અને જુઓ મેં તમારૂ કેટલું અપમાન કરયું પણ પ્રથમથી ફાટ્યા હોતતો મારાથી આમ બકાત.

અંબાલાલ—કુછ ફીકર નહીં જંગલી હમો રૂશીજનકું માન અપમાનકી બાત નહીંહે.

શાંતનું—(પ્રવેશ કરિને.)

ध्यायेन्नित्यंमहेशं रजतगिरिनिभं चारुचंद्रावतंसं ।
रत्नाकल्पोज्वलांगं परशुम्रगवरा भितहस्तंप्रसंनं॥
पद्मासिनंसमंता त्स्तुस्तिरमरगणै र्व्याघ्रचर्मांवसानं।

विश्वाद्यंविश्ववंद्यं निखिलभयहरं पंचवक्त्रंत्रिनेत्रं।१।

હરહર પશુપતેમાંપાહી (બેસે છે.)

બધાએ—(ઉભા થઇને નમે છે) ગુરૂરાજ અબી વંદન કરતેહે.

દિવાકર—

श्रीकस्ययस्यात्मजमेकमूर्तिकेयुरहारांगदभुषितागं।
ज्ञानप्रदिपंत्रिगुणात्मकंचनमामिसूर्यंभुवनप्रदिपं।१।

ગુરૂરાજ શાંતનુ! મુનેં એક જગતકા સાક્ષી ભગવાન્ સૂર્યનારાયણ કશ્યપ રૂશિકિ પુત્ર, એક મુર્તિ મુકુટાલંકાર બાજુબંધ સહવર્તમાન નવમલ્લિકા પુષ્પકે હારકું શોભા. યમાંન કરનાર ત્રિગુણાત્મક ચતુર્દશ ભુવનમે પ્રકાશ કરને હારા જો દીનમણી સુર્યનારાયણહે, ઉસ્કુ મેરા વારંવાર પ્ર. ણામહે ઓર મેંતો સિદ્ધાંતસેં કહતા હું કે હે મુને સુર્યનારાયણ બીના પ્રત્યક્ષ દેવ દુસરા કોનહે? કોઉ નહીં. :

વિદુશંક—અરે આતો વળિ સુર્યનો ભક્ત અને નામ પણ દિવાકર એટલે સુર્યનેં નામે નામ પડ્યું છે, માટે તારિ કુઇઆને ધન્ય છેકે **यथा नाम तथा गुणः** બાઇસા. હેબનુ જેવુ નામ તેવાજ ગુણ છે ખરા.

દિવાકર—અરે! જંગલી? રૂશીઓ કે સમક્ષ જ્ઞાન ચર્ચા કે બખત મશ્કરી નહીં કરનાં, એક બાજુ બેઠકે સુન.

•પ્રભાકર—અરે દિવાકર? તે કહતાહે મગર સુર્યનારાયણ તો ત્રિગુણાત્મક મુર્તિહે, ઉસેં ઇશ્વરસે ભિન્નહે, લેકીન વો ઇશ્વર નહીહે, ક્યુંકે ઇશ્વર સાક્ષાત્ નિરગુણહે, નિરાકારહે,

ઓર સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપહે.

नभूमीर्नचापोनवन्हिर्नवायु ।
र्नचाकाशमास्तेनतंद्रानानिद्रा ॥
नग्रिष्मोनशितंनदेशोनवेशो ।
नयस्यास्तिमूर्तीस्त्रिमूर्तितत्वमिडे॥१॥

પૃથ્વી, આપ, તેજ, વાયુ, આકાશ, તંદ્રા, નિદ્રા, ગ્રીષ્મ શીતદેશ વેશ કુછ નહીહે ઓર જીસ્કી મુર્તિ ભી નહી હે વો ત્રિમુર્તિ ભગવાન્ એક સચ્ચાહે યહ જગતકા સાક્ષીહે મગર વોઅ કર્તાહે સાકાર રૂપ ધારન કરતાહે મગર નિરાકારહે યહ વૈરાટ દેહકે બીચમેં બાહ્યાભીતર વિચરતાહે તથાપિ નિરવીકારી હે ઉસ્વાસ્તે એક સચ્ચા દેવતો નિરંજન સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપહે મગર જો મનુશ્યો પાશાણકી પ્રતિમાકું દેવ કહતા હે વો હમ નહિ કબુલ કરતેહેં બાસ્તે હે પદ્માકર નિરગુણ સ્વરૂપકા ધ્યાન ધરના, મગર સગુણ દેહકા ધ્યાંન નહી ધરના ચાહીયે.

પદ્માકર—અરે પદ્માકર તેં મિથ્યા વિતુંડ વાદ કરતાહે મગર સાક્ષાત્ દેવકિનંદન સગુણ વાસુદેવ બીના સબ દેવ જૂઠેહે કયું કે જબજબ અપના ભકતકું સંકષ્ટ પડતાહે તબતબ વો સહાય કરતાહે. જીને સબ દેવતાઓકું બંધનસેં મુકત કીયાહે વોજ દેવહે દુસરા દેવ કોનહે મગર તેરે જેસા નાસ્તિક પાશાણકી પ્રતિમાકુ દેવ નહી માનનાર ઇશ્વરકી નિંદા કરતાહે વો નરકગામિ હોતાહે તસ્માત્ કહતા હું કે,

એક અંતરયામિ ભગવાન કૃષ્ણચંદ્ર બિના કોઇકું દેવ નહીં કહના ઓર શાસ્ત્રમે ભિ કહાહે કે.

इदंशारिरंशतसंधिजर्जरं ।
यतत्यवश्यंपरिणामदुर्बलं ॥
किमौशधंप्रच्छसिरामसन्मते ।
निरामयंब्रह्मरसायणंपिब ॥१॥

॥ आर्या ॥

आयुःक्षणलवमात्रं नलभ्यतेहेमकोटिभीःकापि ॥
तच्चेद्गच्छतिव्यर्थं व्रथाततःकाधिकाहानि॥२॥
नमःपंकजनाभाय नमःपंकजमालिने ।
नमःपंकजनेत्राय नमस्तेपंकजांघ्रये ॥३॥

બસબસ વો દેવ બીના દુસરા દેવ કોનહે બાસ્તે પ્રભાકર સબ પ્રપંચકુ છોડકે વિશ્નુદેવકા ભજન કરના જીસેં મોક્ષ મિલેગા મગર મિથ્યા વિતુંડ વાદકું છોડદે.

મુક્તાકર—અરે કયા બોલતેહો, ઓર, નાહક, દેવકી, નીંદા કરતેહો, મગર સાક્ષાત્ સદાશિવ ભોલેનાથ, બીના દુસરા દેવ કોનહે, ભવાનીપતિ દીગંબરકું છોડકે નાહક કાયકુ મોહ જાલમેં ફસાતે હો અરે? તુહારા ઉધાર વિશ્વ. નાથ બીના કોઉ નહી કરેગા જીનેં ગંગાકુ જટામે ધારન કીયાહે અર પાર્વતીકુ અંકમે લિયાહે સ્મશાનમે મોજસે.

થ ફિરતેહે તાકીદસેં પ્રસંન હોકર આપના ભક્તાકું વરદાન દેતાહે એસા ભગવાન્ સાક્ષાત્ જો શંકરેહે ઉસ્કા ધ્યાન ધરના લેકિન કોઉકીં નિંદા નહી કરનાં બસ બસ મૈંતો ઉસ્કુજ દેવ ગીનતાહું મગર દુસરા કોઉકું નહીં માનતાહું

श्लोक.

नमस्तेनमस्तेविभोविश्वमुर्ते ।
नमस्तेनमस्तेचिदानंदमुर्ते ॥
नमस्तेनमस्तेतपोयोगगम्य ।
नमस्तेनमस्तेश्रुतिज्ञानगम्य ॥१॥

બસબસ આપતો દિલચાયસો કરો મગર મૈંતો ગંગાધર બીના કોઉ દેવકું કબુલ નહી કરૂંગા નમઃશિવાય નમઃ શિવાય નમઃ

અંબાલાલ–ભાઈ તુંમ પરસ્પર સંવાદ નહિકરો એક ઇશ્વરી માયા ભગવતી બીના દુસરા કોઉ દેવ નહીહે જીને ચોસઠ જોગીની સ્વરૂપ ધારન કીયાકે વો હીમગીરી નિવાસી અંબીકા બીના હમ કોઇકું નહી માનતેહે બ્રહ્મા, વિશ્નુ, મહેશ સબ દેવી રૂપજહે, મૈતો એસા સમઝતાહું આપકુ ક્યા માલુમ હોવે વો ધર્મ ન્યારાહેજી દેવીકી ભક્તિ કરનાવોજ જન્મ લેનેકા સાર્થકહે ક્યું કે ભગવતીકા પ્રતાપસે બડેબડે રાજાઓ ઓર દેવતાઓ સંકષ્ટસે મુક્ત હુવેહે બાસ્તે સર્વ ઉસ્કી આરધના કર લો, ક્યુંકે ઉસ્કી ઉપાસના બીના મોક્ષ નહી મીલેગા.

श्लोक.

आशासुराशिभवदंगवाल्लि ।
भासैवदासिकृतदुग्धासिधुं ॥
मंदस्मितैर्निंदितशारदेंदुं ।
वंदेरविंदाननसुंदरित्वां ॥१॥
शारदाशारदांभोजवदनावदनांबुजे ॥
सर्वदासर्वदास्माकंसंनिधिःसंनिधिःक्रियां ॥२॥

દેખો રૂશીજનો અંબાકા બરનન સુના?

વિદુશક—શું ગડબડ ગડબડ કરી માથાકુટથી માથુ પકાવોછો શરમાતા નથી? આ. અમારા ગુરૂ જોને કાંઈ બોલે છે, અને જ્યારે બોલ્યાકે જાણે પથરાનો વરસાદ પડયો કેમ કાકા? શાંતનુ મુનીરૂશી ભાઇ આ હું દર્યાનિ ધંટોયે ગુનાર ઠિક ભરડુંછું ના? આ અમારૂંતો એમ છે જ્યારે બોલિયે ત્યારેતો સાચુ બોલીયે અને કાંતો બોલિયેજ નહીં. પણ બાઈ વખતે તો બોલવું પડશેજ ક્યો.

શાંતનુ—હે સબરૂશીજનો? આપકુ એક બાત સુનાઉ સુનો દેખો પ્રભાકર ઔર અંબાલાલ સબદેવ એક રૂપહે ઉસવાસ્તે કોઉકી નિંદા નહી કરનાં મગર સુનો જો જીસ્કુ રસ્તા પસંદ આતાહે સોહી ગ્રહન કરતાહે લેકીન બ્રહ્મા, વિશ્નુ, મહેશ, અંબા, ગણપતી, દત્તાત્રી, સબ એકજ રૂપહે ઉસવાસ્તે જો જીસ્કા દેવહે ઉસ્કી ઉપાસના કરના મગર.

દુસરા દેવકી નિંદા નહીં કરનાં કયુંકે નિંદા કરનેસે નરકકા અધીકારી હોતેહે તસ્માત્ આપ સર્વ ઇધરહીં દોચાર માસ તલક નિવાસ કરકે રહોગે તબતો મેં સર્વ વૃતાંત જાહીર કરકે ખુલાસાસેં તત્વજ્ઞાન બતા દેઉ. ઓર શાસ્ત્રમેં લિખાહેકે

श्लोक.

यतिनिंदापशुंहंति । स्त्रीणांनिंदाधनक्षयं ॥
राजनिंदानयेन्म्रत्युं । ब्रह्मनिंदाकुलक्षयं ॥१॥

સંન્યાસીઓકી નિંદા કરનેસેં પશુઓકા નાશ હોતાહે, ઓર સ્ત્રીઓકી નિંદા કરનેસેં ધનકા નાશ હોતાહે, રાજાકી નિંદા કરનેસે મત્યુ હોતાહે ઓર બ્રામણકી નિંદા કરનેસે કુળકા ક્ષય હોતાહે તસ્માત્ નિંદીત વચન અપના મુખસેં કભી નિકલના ન ચઇયે.

અંબાલાલ—વાહ ગુરૂરાજ આપકી ક્યાબાત? બસબસ મેંતો આપકા શિશ્ય બનકે ઇહાંહી રહુંગા મગર મેરા દીલમેં જો વિક્રિયા હેસો દૂર હોના ચઇયે.

પ્રભાકર—ગુરૂ મેભી આપકા શીશ્યહું મેરેકુભી તત્વજ્ઞાન ગ્રહન કરનેકિ ઇચ્છા હેસો નિઃશંકબતાઓ ગુરૂમહારાજ !

શાંતનુ—કુછ ફીકર નહીં રૂશીજનો કુછ ફીકર નહીં આપ દોચાર માસ તલક ઠેરો આપકુ તત્વજ્ઞાન બતાકે નિઃશંક કરદેઉગા પરંતુ અબતો મધ્યાન્હ. સંધ્યાકા બખત હોગયાહે સો ચલો સર્યુગંગાકે કિનારેપેં ફીર આકે કથા પ્રસંગ બીસ્તારસેં કરેગેં.

પ્રભાકર—અચ્છા ગુરૂ ચલો મગર એક પરબ્રહ્મકી સ્તુતિ કીયાબીના યહાંસેં ઉત્થાન હોના ન ચહિયે.

શાંતનુ—અચ્છા તબ સ્તુતિ કરકે ફીર જાયંગે ચલો (બધાઓ ઉભા થાય છે ને ગાય છે.)

आर्ति.

निरगुण रूप तमारुं निरंजन
निरगुण रूप तमारुं ॥ टेक ॥
आरे जगतना साक्षि दयालु ।
चिदघन विश्व विलासी ॥
बाह्याभितर आप रहोछो ।
माया गुण प्रकाशि ॥ निरंजन० १ ॥
वारंवार जगत शुभ करवा ।
सात्विक रूप करिने ॥
माया मोह थकी छो न्यारा ॥
तोपण गुण धरिने ॥ निरंजन० २ ॥
हे परमात्मा निरविकारि ।
सच्चिद आनंदकारि ॥
निरव्यलिक निराकार देवा ।
मोक्ष दियो अघ हारि ॥ निरंजन० ३ ॥

અંબાલાલ—અબતો ચલો ગુરૂરાજ સ્નાનસંધ્યા ષટ્કર્મ કરલેવે.

શાંતનુ—અચ્છા ચલો રૂશીજનો સત્વર ચલો વિલંબ હોતાહે (બધાઓ જાય છે.)

॥ प्रथमो ऽयंप्रवेशः समाप्तः ॥

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ તપોવન.

પાત્ર.

જ્ઞાનવતી—કમલાક્ષી—ચંદ્રપ્રભા—શાંતનું—બે વિદ્યાર્થી.

જ્ઞાનવતી—(ઉદાસી ચેહેરે સ્વગત) હરહર દયાધના આજ મેરેકું બિના પુત્રકે લીયે બહોત દુઃખ હોતાહે. અરે! જીસકે ઘરમેં એકબી પુત્ર નહીંહે ઉસ્કુ ધીકારહે, અરે મેં કૈસી નિરવિભાગણી કે મેરેકુ પશુપતી ને એકભિ પુત્ર નહીં દીયા? તબ કર્મકી બાત હા મેરા તકદીરમેં પુત્ર નહીં લખા હોગા સો કહાસેં મિલેગા? પરંતુ મનકું નિયમમેં રખનેકી શક્તિ નહી હૈ દૈવપુત્ર બિના મનોવિકાર થંડા નહી હોતાહે, પુત્ર બીના મોક્ષ નહી હોતાહે, પુત્ર બીના નરકમેસેં ઉધાર નહી હોતાહે ઓર એક જગે કહાહેકે पुन्नाम्नो नरकात् त्रायते सौपुत्र. १.

નરકમેસેં ઉધાર કરનારકુજ પુત્ર બોલતેહે ઐસા સુપુત્રસેં મેં પુત્રવતી નહી હોઉગી? ઔર ઐસા બીચારમેં તદ્લીન હોનેસેં અત્યુકું પ્રાપ્ત હોઉગી અરે હે ઈશ્વર! તેનેજ જબ ઐસા દુઃખ દિયા તબ કીસ્કી આગેં બાત કહનાં.

श्लोक.

मातायदिविशंदद्यात्पिताविक्रयतेसुतं ॥
राजाहरतिसर्वस्वं कातत्रपरिकल्पना ॥१॥

અપની માતાજ જબ બાળકકું વિષ દેતાહે, પીતાજ જબ પુત્રકા વિક્રય કરતાહે, ઔર રાજા ઉર્કું રક્ષક જબ સર્વસ્વહરેન કર લેતાહે તબ ઉસ્કી ફરીયાદ કીસ્કી પાસ જાકે કરનાં ઉસ્માફીક હે દૈવ તેજ રક્ષક હોકે પુત્ર મુખ કમલકા દરશન નહી દેનેકા દુઃખ દેતાહે.

(ગાયન.)

॥ ललित छंद ॥

दुःखद रूप हा दैव कां थयो ।
अरर दुःखमां तुंय क्यां गयो ॥
अपरणा पती पुत्र लहाय रे ।
तुज विना नथी को सहाय रे ॥१॥
निरविभागिणी हायरे मुने ।
विमुख दैव छे हाय शुं गुने ॥
तनयना विना जीव जाय रे ।
अरर ओ हरी दुःख थाय रे ॥२॥
मधुर सादथी बाळ आविने ।
बहु बकोरतो मा सुभागिने ॥

दिवस तेज कां नाशी जायरे ।
मरण आवियुं हाय हाय रे ॥३॥
गमत बहु करे अंगमां पडे ।
कदि न बोलिये तर्त तो रडे ॥
गमतनी अतां मोज थाय रे ।
तुज विना नथी को सहाय रे ॥४॥
वदन ऊपरे कर धराय रे ।
पय पयोनिधी तो पवाय रे ॥
सुखद दिवसो तो गणाय रे ।
अरर ओ हरि दुःख थाय रे ॥५॥
कठिन दिवशो केटला गया ।
अरर दुःखना केटला रह्या ॥
दिवश जे गया ना गणाय रे ।
अवर आवता ना खमाय रे ॥६॥
हव्य कव्य तो कोण होमशे ।
स्वर कपाट तो कोण खोलशे ॥
अमर दर्शनो नां पमाय रे ।
मरण आवियुं हाय हाय रे ॥७॥
अति कठोर आ कालजुं थयुं ।

अरर हाय कां फाटी नां गयुं ॥
अरर वेदना नां खमाय रे ।
तुज विना नथी को सहाय रे ॥८॥
अरर कैकने सेंकडो जडे ।
अरर मूजने एक नां मले ॥
वांझ गाल तो नां खमाय रे ।
अरर ओ हरी दुःख थाय रे ॥९॥

હરે હર શંકરા હાયરે ભગવાન હારાધા વલ્લભા ? (મુ-રછીત થાય છે.)

કમલાક્ષી—(પ્રવેશ કરીને) અહાહે માતુ જ્ઞાનવતી ? સાવધ હોનાં સાવધ હોનાં ઐસે શોક સમુદ્રમે કયું લીન હો ગયે હો?

જ્ઞાનવતી—(સાવધ થઇને) અરે દૈવ તેભી મેરેપર નિરદય હો ગયે ભલા.

કમલાક્ષી—માતુ અભીવંદન કરતી હું.

જ્ઞાનવતી—અખંડ સૌભાગ્યા ભવપુત્રી.

કમલાક્ષી—અહાં માતુશ્વરી આજ ઐસે શોચ સમુદ્રમે નિમગ્ન હો કર પરિતાપ કરતે હો અગર કુછમાલુમનહિ હોતાહે કે ઇસવક્ત આપકા પવીત્ર અંતઃ કરણમે ક્યા પરિતાપ હોતાહે?

જ્ઞાનવતી—(નીસ્વાસ નાખીને બોલી શકતી નથી.)

કમલાક્ષી—માતુ માતુ કયું બોલતે નહી હો? (ઉચું જો-

ઇને) અરે! હે દીનબંધું ? કૃપાસિંધુ? ભગવાન તેરી ગતિ અગમ્ય અરૂ અપાર હે. (જ્ઞાનવતીને) માતુ માતુ ક્યાંહે શોર દુખતાહે ઉદરમે કુછ વ્યથા ઉત્પંન ભઈ હે? હે ક્યા?

જ્ઞાનવતી—(નિઃસ્વાસ નાખીને) પુત્રિ કુછ નહી હે.

કમલાક્ષી—નહીં, નહીં, માતુશ્વરી મેરી આગે બાત કહેને સેંકુછ શંકા રહતિહે એસાતો નહી તબ ક્યા જો હોવેસો નિઃસંદેહ કહના ચહિયે.

જ્ઞાનવતી—અહાં બેનિ તેરી આગે નિઃસંદેહ બાત કરનેસેં ક્યા કુછ મેરા દુખ દૂર હોગા? તબ ક્યા! ફીર ફીર સંતાપ કરનેકે લિયે મેરા દિલકી બાત કહના.

કમલાક્ષી—અચ્છા માતુશ્વરી ઓર આપકી ઇચ્છા. વો બાત પુછનેકા મેરેકું અવશ્ય પ્રયોજન નહીં હે અગર ઇતનાં તો સમઝતિ હુંકે ઇશ્વર પ્રસાદસેં મનુશ્યોકા દુખ દુર હોતાહે બાસ્તે પાર્વતિપતિકા સ્મરન કરના પરંતુ શોચ કરના વો આપ જેસી પતીવૃતા સ્રીકું ઉચિત નહીં હે.

ચંદ્રપ્રભા—(પ્રવેશ કરીને) મા તુ વંદન કરતીહું.

જ્ઞાનવતી—અખંડ કલ્યાણ પુત્રિ બેઠજા.

ચંદ્રપ્રભા—ક્યું કમલાક્ષી જ્ઞાનવતીકા અંતઃકરણમેં આજ કુછ પરિતાપ જેસા માલુમ હોતાહે ક્યુંકે ઉસ્કી મુખમુદ્રાજ દુખકા કારન અવલસે જાહીર કરતીહે ક્યું સચ્ચકે જાનું ?

કમલાક્ષી—હાં એસાઈ હે! મગર કુછ બોલતિ તો નહિ હે.

ચંદ્રપ્રભા—આપકુ ઈધર આયે કીતના બખત હુવાહે ?

કુછ પૂછાહૈ? નાંહીતો અપને દોનું મીલકે પૂછદે એહેતો કુછ બડા કારન અગર બીના પૂછનેસેં અપને કુછ માલુમ હોગા?

કમલાક્ષી—ચંદ્રપ્રભા મેંતો બહોત બખતસે અત્યાગ્રહ કરકે પુછતી હું લેકિન જ્ઞાનવતીકે મુખસેં એકભી શબ્દ નહી સુનાં.

ચંદ્રપ્રભા—તેરે પૂછનેસેં કુછભી જવાબ નહીં મીલા તબ ક્યા મેં કુછ તેરેસેં બડીહું કે મેરે કહનેસેં જ્ઞાનવતી અપના દુખકી બાત કહ દેવે? તબતો સબ પ્રયત્નો વ્યર્થ હે!

કમલાક્ષી—ચંદ્રપ્રભા પૂછતો સહી અબ અપને દોનું મીલેહે તબ ઉસ્કા દિલકી બાત પૂછા બીના કભી અપના આશ્રમપે નહીં જાઈંગે.

ચંદ્રપ્રભા—એનિ બીના પૂછે જાનાવેતો અપનેકુજ ઉચિત નહીહે ઓર ઉસ્કા દિલમે બહોત પરિતાપ હોતાહે વાસ્તે કમલાક્ષી ઉસ્કા કારન અવશ્યમેવ પૂછના ચઇયે.

કમલાક્ષી—અછા અબમે પૂછતી હું ઓર તેરે કુભી કુછ મદદ કરના. અબ મેં પૂછતી હું.

ચંદ્રપ્રભા—અહાં એની અપનેસેં બને ઇતની મેહેનત કરકે ઉસ્કા દુઃખ દૂર હોવે એસા ઇલાજ બતાના બલકે અપના પતાં સેવાકા ફૂલ દેના પડે તોભી ક્યા?

કમલાક્ષી—ધન્યહે ચંદ્રપ્રભા તેરેકું ધન્યહે અલબત ત સતીહે તેરેસેં ઉસ્કા દુખ દૂર ન હોવે એસાતો કભીહો નારજ નહીં હે.

ચંદ્રપ્રભા—અહાં કમલાક્ષી તોભી મેરેસેં અધીકહે તેરે જેસી પતિવૃતા સ્ત્રીયોકા દરશન મનુસ્યોકુ મોક્ષ રૂપહે.

કમલાક્ષી—હલા ચંદ્રપ્રભા શાંતનું રૂશીકુ આનેકા સમય હો ગયાહે બાસ્તે મુનીરાજકુ આનેકે અવલ અપનેકું વો બાતકા ખુલાસા મીલ જાવેતો અછા. અબમેં પૂછતીહું.

ચંદ્રપ્રભા—હલા કમલાક્ષી ધીરજ ધરકે અરૂ સુવિનયસેં પૂછના કે જીસેં જ્ઞાનવતી અપના દુખકી બાત નિઃસંદેહ બીના હરકતસેં કહદેવે.

કમલાક્ષી—(જ્ઞાનવતીને) અહાં માતુ જ્ઞાનવતી અપનાં દુખ કોઉકું બીના કહનેસે દૂર હોગા? તબ ક્યા મેરી આગે કહનેસેં કુછ હરકત હે? નહીં, નહીં, જો હોવેસો કહનાં ચહીએ.

જ્ઞાનવતી—(નીઃસ્વાસ નાખીને) પુત્રી ક્યા કહું મેરેકું બહોત દુખ હોતાહે બેનિ ક્યા કરૂં કીધર કહું દુખકી બાત.

ચંદ્રપ્રભા—બેની આપકું ક્યા દુખહે હમકુ કહના ચાહીયેં

જ્ઞાનવતી—અહા મમભગીની ચંદ્રપ્રભા? અબ મેરી વૃધાવસ્થા આનેકા વખત હુવા મગર (બોલી શકતા નથા.)

• **કમલાક્ષી**—તુ ધૈર્ય રખનાં ઇશ્વર સ્મરણસેં સબ દુખ દૂર હોગા (નીઃશ્વાસ નાખીને) હરહર વિશ્વંભર.

જ્ઞાનવતી—બેનિ કૃપાસિંધુ ભકતજન વલ્લભ ભગવાન્ કરનચંદ્રને મેરેકું એક પુત્ર દેનેસ ઉસ્કે ખજાનેમેં કુછ કમતી હો જાતનાહી પરંતુ બેનિ અબમેં ભગવાનકિ પ્રાર્થના કરતીહું.

[त्रणे साथे दादरो गायछे,नागनके बचे ए गा[illegible]]

हे दयाघना दया करो हवे मुने,प्रार्थना करूछुं देवा॥

आज हुं तुंने रे, दयाघना दया० ॥ टेक ॥
मागती नथी रे आज जगत राजने ॥
स्मृधि सुख मागती नथी सुकाजने ॥ रे दया० ॥
ईंद्रराज सुख तुच्छ इच्छती नथी ॥
वार वार शुं कहुं हुं तुजने कथी ॥ रे दया० ॥
पार्वतीपति कठोर का थया मुने ॥
अरर निरदयोनी पेठे ना घटे तुने ॥ रे दया० ॥
मात्र एक पुत्र आश दिलमां धरी ॥
अपरणा पति कृपालु प्रार्थना करी ॥ रे दया० ॥
ले विचार लेश दिन जांणीने मुने ॥
पुत्र आपवाथी खोट नावशे तुने ॥ रे दया० ॥

હરહર શંકરા! હાયરે ભગવાન! (મુરછીત થાય છે.)

ચંદ્રપ્રભા—માતુ આપકા નામ જ્ઞાનવતીહૈ ઉસ્કા મતલબતો આપ જાનતેહો તથાપિ મેં કહતીહું કે ज्ञानंविद्यते यस्याःसाज्ञानवती.

જીસ્કે અંતઃકરણમેં ઈશ્વર સંબંધિ તત્વજ્ઞાનહૈ ઉસ્કુજ જ્ઞાનવતી બોલતેહૈ બાસ્તે યહ દેહકું ઐસા દુખ દેના ન ચહિયે માતુ.

કમલાક્ષી—અઈ ચંદ્રપ્રભા બીના પુત્રકે લિયે માતુકું ઐસા અસહ્ય દુખ! હરહર!! દયાઘના ક્યા સંકટ!

ચંદ્રપ્રભા—અલબત્ત [illegible] પાતેહૈ યહ દુખદ સંસારમેં મોક્ષ

રૂપ કુલ પુત્રજહે અરૂ માતા પીતાકું નરકમેંસે ઉદ્ધાર કરને હારાભિ સુપુત્રજહે પરંતુ માતું કુછ ચિંતા નહી કરનાં પુત્ર મીલેગા એક નિષ્ટાસેં હરી ધ્યાનમેં રહના.

જ્ઞાનવતી—અરે બેનિ કહાંસે મિલેગા! ભગિનિ! બીના પુત્રસેં જીના વૃથાહે અબ મેરા મૃત્યું હોગા મગર પુત્ર મુખકા દર્શન નહી હોગા હરહર શંકર!!

(મુર્છીત થાય છે.)

કમલાક્ષી તથા ચંદ્રપ્રભા—મા તુ સાવધ હોનાં સાવધ હોનાં (ગાય છે)

ललित छंद.

त्यज तुं शोक हे मातु माहरी ।
तनय तो मले जो मया हरी ॥
मन विकारने त्याग तुं करे ।
अखिल नाथनुं ध्यान तुं धरे ॥१॥
वचन मान तुं माहरुं जरी ।
अजित देवने चित्तमां धरी ॥
रटण नाथनुं तुं करे खरे ।
अखिल नाथनुं ध्यान तुं धरे ॥२॥
सघन शोचथी शुं सुखो थशे ।
उलटुं देहमां कष्ट वाधशे ॥

भगिनि भावथी ईश आशरे ।
अखिल नाथनुं ध्यान तुं धरे ॥३॥
दुखज दूर तो ताहरूं थशे ।
रतन पुत्र तो दैव आपशे ॥
तनय दुःखना क्लेशने हरे ।
अखिल नाथनुं ध्यान तुं धरे ॥४॥

માતુ અલબત સચબાતહે પુત્ર બીના ગ્રહસંપત્તિ કુટુંબ પરીવાર લક્ષ્મી સબ વિશવતહે ઔર હવેલી બાગબગીચા ઉપવનાદિસબ સ્મશાન કે માફીક વ્યર્થહે.

ચંદ્રપ્રભા—અરેહે ઐસાઇ મગર જીસ્મેં અપના સબ પ્રયત્નો વ્યર્થહે તબતો નાહક ક્યા દેહકુ દુખ દેના?

કમલાક્ષી—સખીચંદ્રપ્રભા તેરા કહના અલબત રાસ્તહે અગર્ચ મનોમય તુરંગકુ નિયમમેં રખના બડા મુશકીલહે ક્યું કે બડેબડે મહાત્માઓ અરૂજીતેંદ્રીય પુરૂષોભી મનકું આધીન હોકર અપના તપસેં ભ્રષ્ટ હોજાતેહે તબ અપને જૈસિ અબળા સ્ત્રિયોકી ક્યા કથા કહના? અરે મંન અવધી અવધી ક્યા બાતહે તેરિ,

ચંદ્રપ્રભા—અરે સખી કમલાક્ષી દુસરી સબ બાત છોડકે કરતઅપર લક્ષ દેનાં વોજ ઉચીતહે.

કમલાક્ષી—બહોત અચ્છા અરે સખી ચંદ્રપ્રભા અહા પવીત્ર પતીવૃતે મા તું જ્ઞાનવતી અપને તિનું મીલકે દીન

પ્રભુ કૃપાસિંધુ ભગવાન્ ભગતવત્સલ! પરબ્રહ્મકી સ્તુતિ કરે
જીસે યહ ઉદ્વેગ અલબત મિટ જાયગા.

(ત્રણે મલીને ગાય છે.)

[स्वस्त श्री स्नेहपुर स्थान शोभे सारुंरे ए राह.]

गौरिनाथ विश्वंभर आज, गुण तारा गाईये रे,
धरी शंकर केरुंरे ध्यान, पावन थईये रे;
तारी अकळ कळा जगदीश, को नव जाणे रे,
इंद्र आदि अमर गण कोय, नव परमाणे रे. १
शेश ब्रह्मा अनेरे कुबेर, गुण तारा गाये रे,
रूषी सहस्र अठ्याशी सुजाण, कृतारथ थाये रे;
मुनि नारद जेवारे भक्त, ते त्रिपुरारी रे,
थया समरथ चौद भुवन, कृपा छे तारी रे. २
तुं छे आदि अनादि अनेक, जन सुख कारी रे,
दया करजे दिगंबरनाथ, आ दुःख भारी रे;
आ संसार तणोरे समुद्र, तेथी तारो रे,
भव भंजन दीनानाथ आप उगारो रे. ३
तारो पार-न-पामे कोय अंतरजामी रे,
अज चार मुखे गुण गाय आवे तोय खामी रे;
माटे अबलातणीरे हे ईश स्तुति जाणी रे,

देशो ज्ञानवतीनेरे पुत्र दीन प्रमाणी रे. ४
वांझियानुरे लंछन नाथ आप मटाडो रे,
करी पुत्रवती आ नार सुमार्ग सुझाडो रे;
नथी उगरवानो उपाय पुत्र वीनाने रे,
माटे अरजी भवानीनाथ धरज्यो ध्यानेरे. ५

गीती.

रे मातु स्थिर चित्ते,
रुषी शांतनुं वीनवजे जाणी;
थशे भाग्य तारानो,
उदय आ समे निशंक परमाणी. १

માતુ જ્ઞાનવતી મેં આપકુ ઉપાય બતાતીહું કે ઋશી શાંતનુંકુ આનેકા સમય હુવાહે વાસ્તે વો જબ આયે ઉસબખત ઉસ્કી પ્રાર્થના કરકે બહોત આગ્રસેં પુત્ર મિલે ઐસિ કૃપા સંપાદન કરનાં જીસેં અલબત વો તપોધન ઋશી કૈલાસ નિવાસી કાત્યાયની પતિકી ઉપાસના કરકે પુત્ર લેગા વાસ્તે યહ મેરા કહના બીના ભુલસેં યાદ રખના.

ચંદ્રપ્રભા—અલબત કમલાક્ષીકા કહનાં સત્યહે માતુ જ્ઞાનવતી?

गीति.

शंभु कृपा थयाथी,

निश्चे मलशे पुत्र आज तुजने;
छोड कल्पना मा तुं,
नहि मले तो केजे तुं मुजने. १

અહા! હા!! મધ્યાહનકા સમય હુવાહે ભગવાન સુર્ય-નારાયણકા અત્યુગ્ર અરૂપ્રચંડ તાપમેં સબ પક્ષિઓ અ-પને અપને સ્થાનપેં છુપ ગયેહે પરંતુ અબ તક રૂશી શાંતનું કયું નહિ આયે ભલા!

શાંતનુ—(બે વિદ્યાર્થિઓનિ સાથે પ્રવેશ કરતાં)

श्लोक.

नमामिशमिशाननिर्वाणरूपं
विभोव्यापकंब्रह्मवेदस्वरुपं
निजंनिर्गुणंनिर्विकल्पंनिरिहं
चिदाकाशमाकाशवासंभजेहं १
निराकारमोंकारमुलंतुरियं
गिराज्ञानगोतितमिशंगिरिशं
करालंमहाकालकालंकृपालं
गुणागारसंसारपारंनतोहं २

હર હર કૃપાસિંધો! પાહિમાં વિશ્વનાથ (એમ કહીને બેસે છે.)

જ્ઞાનવતી—(ઉભી થઇને) અહામમ મોક્ષદાયક પ્રા-

ણપતિ? યહ જ્ઞાનવતી આપકી પ્રિયદાસી ચરન કમલમેશી શરખતીહે અહામમ પ્રાણેદબંધુ યહ અબલાકી પ્રણામ પુષ્પાજલિ ગ્રહન કરનાં ચહાયે.

શાંતનુ—પ્રિયે સ્વસ્તિ તુભ્યં બૈઠ, પ્રિયા ક્યું આજ તેરા મુખચંદ્ર ઉદાસી માલુમ પડતાહે વલ્લભા ક્યું બોલતિ નહીહે પ્યારી પ્યારી ક્યાહે.

જ્ઞાનવતી—અહામમ દિનોદ્ધારક પ્રાણપતી? કુચ્છ નહીહે (શોકાતુર થાય છે.)

શાંતનુ—નહીં નહીં પ્રિયા કુછકારન બનાહે ક્યું કહતિ નહિહે? તેરા મુખકમળ દેખનેસે સહજ માલુમ હોતાહે.

गीति.

आ समये प्रिय तारुं,
मुख शोकथी ग्रस्त थयुं भासे;
कर मम हृदयानंदी,
पूरण प्रेमे भाषण मुज पासे. १

ક્યું પ્રિયે? આજ ઐસે દીલગીર હોકે કુછ બોલતિ નહીહે તેરા પવિત્ર અંતઃકરણમે ક્યા પરિતાપ હોતાહે? સોમેરિ આગે બોલકે જીસે ઉસ્કા ઈલાજ તાકીદસેં હોવે.

જ્ઞાનવતી—કુછ નહીહે પ્રાણનાથ કુછ નહીહે દીલકા દુખ નિવારણ હોનાવો ઇશ્વરેચ્છાપર આધા રહે તસ્માત બર્થં કહનેસેં આપકુંમેં દુખદરૂપ હોજાઊગિ પ્રાણપતિ.

શાંતનું—કુછ ફિકર નહીં પ્રિયે બોલ આજ તેરા દીલમેં બહોત કષ્ટહોતાહે એસાતો યહ તેરા મુખાબ્જ દેખનેસેજ સહજ માલુમ હોતાહે.

જ્ઞાનવતી—પ્રાણવલ્લભ આપ જબ બહોત આગ્રહસે પૂછતેહો તબતો મેં કહતી હુંકે.

गीति.

मम प्रियपति में आजे,
निज माताने वकोरतो वाल;
एवो शब्द शुणीने,
प्रियपति मारा थयाज आ हाल. १.

અહાં હે સ્વામીનાથ? જબ આપ ષટ્કર્મ કરનેકું સવુ ગંગાકે કિનારેપેં ગયે તબ મેં અપના આશ્રમમેં બેઠિથી ઇતનેમેં મેને કર્ણ પુટસેં એસા શબ્દ સુનાકે માતુ મેરેકું ક્ષુધા પ્યાસેંાકે લિયે બહોત દુખ હોતાહે સોમેરેકું પયપાંન કરાના ચહીયે એસા શબ્દ સુનકે સત્વર નિદ્રાસેં જાગ્રત હોગઈ અરૂપર્ણ કુટિકે નજદીક દેખને લગી તબ નહીં કુછ દેખા ઓર નહી કુછ સુના ઉસ બખતસેંજ ઉદાસી મેં ગીરફતારહો ગઈ અરૂઉદાસી ચેહેરે બીચાર કરને લગીકે મેરેકું સંતતીતો બીલકુલ હે નહીં અરૂમુઝેયહ સંભ્રમ ન કયા હોતાહે! હે પ્રભુ દિનોધારક દયાસિંધો બિના પુત્રકે લિયે એસા અસહ્ય દુખ? હાહા? રાધાવલ્લભ હાયરે ભગવાન (મુરછિત થાયછે.)

गीति.

धीरज धर रे मातु,
धीरज धरवाथी तो सुखथशे
ईश्वर कृपा थकी तो,
शांती थातां क्लेश बधो जाशे. १

કમલાક્ષી તથા ચંદ્રપ્રભા—ધૈર્ય રખના માતુ ધૈર્ય રખના. માતુ ઇશ્વર સ્મરણસેં મનુષ્યોકા દુઃખ દૂર હોતાહે વાસ્તે આપભી પરમેશ્વરકી ભક્તિ કરો જીસેં અલબત વો દુઃખ મીટ જાયગા ઓર મેં ભિજાનેકી રજા મંગતીહું ક્યું કે મેરા પ્રાણનાથભી સ્નાન સંધ્યા ષટકર્મ કરકે આયા હોગા વાસ્તે ઉસ્કી સેવામેં હાજર હો જાઉં ક્યું માતુ અબ મુંઝે આજ્ઞાહે!

જ્ઞાનવતી—અચ્છા બેનિ તેં તેરા પતીકી સેવા કરનેકુ ત્વરાસેં ગમન કર ક્યું કે વો તપોધનરૂશીભી આયા હોગા.

કમલાક્ષી—અચ્છા માતુ મેં જાતીહું (જાયછે.)

શાંતનુ—ચંદ્રમુખીયે બીશયમેં તેરે જૈસિ પવિત્ર પતિવ્રતા સ્ત્રીકું શોચ કરનાં ઉચીત નહીંહે.

જ્ઞાનવતી—(સાવધ થઇને) અહા સ્વામીનાથ આપ મેરેકુ ફીર ફીર કહતેહો મગર નિર્વિભાગિણીકે લીયે જો સંકટ હોતાહે સો અપને દોનુંકુ સમતુલ્યહે પરંતુ ઇશ્વરને પુરૂષકા હૃદય એસાહિ કઠોર બનાયાહેકે પુત્રકા દુઃખસે ભી આપકુ અસર નહીં હોતાહે અરે સંતત્તી બીના

જીતા રેહના બ્યર્થહે (ઊંચું જોઇને) અરે હે દયાઘના મેરે જેસિ પાપિણીને પુત્રકા લાલન પાલન અરૂ પોશણભિ નહીં કીયાહે અરૂ હસીત મુખસેં પુત્રકું અંકમેં લેકર પયપાનભી નહીં કરાયા સો હે પ્રભુ યહ દુખસેં મેરેકું છોડાનેકે અર્થે હા કૃપાનીધાન! યહ દુખ મેરેસેં સહન નહીં હોતાહે અબ મેરેકું મૃત્યુ દેતો અછા હાયરે ભગવાન હરહરશંકરા!!! (મુર્છિત થાય છે.)

શાંતનું—પ્રિયે તેં શોગ્ય કરતિહે મગર અપના તકદીરમેં પુત્ર નહીં લિખા હેસો કહાસેં મિલેગા પરંતુ વલ્લભા યહ અપને દોનું વિદ્યાર્થિ હેસો અપનેકું પુત્ર રૂપજ હેનાં પ્રિયા?

જ્ઞાનવતી—પ્રાણનાથ તકદીરકી બાત એક બાજુ રખકે ભોલેનાથ પશુપતીકી ઉપાસના કરનાકે જીસ્કેવરપ્રસાદસેં અપનેકુ એક પુત્ર રત્ન નરકમેંસે ઉધાર કરનેહારા મીલેગા.

શાંતનું—પ્યારી તબ ઐસા કરેગેં ક્યું અબ પ્રસંનભઇ.

જ્ઞાનવતિ—અછા તબ વલભ! કૈલાસપતકા દર્શનાથે આજેજ ઇહાંસે નિકલેંગે અરૂ સ્વામીનાથ અપનેં દોનું મીલકે એક નિષ્ટાસેં તપશ્ચર્યા કરેગેં.

શાંતનું—(સમાધિમાં જોઇને) પ્રિયા! ચલો અબ સુખદ રૂપ પુત્ર ફલ મિલનેકા મુહુર્ત અછાહે અહા વીદ્યાર્થિઓ હમદોનું તપશ્ચર્યા કરનેકું જાતેહે બાસ્તે તુહારે યહ આશ્રમકી સુરત રખના અરૂકો અતિથી અભ્યાગત ઇધર આવે ઉસ્કી સેવા કરના ઓર યહ સબવૃક્ષકી સમાલ રખના અરૂ હમતો અબીજ જાતેહે.

વિદ્યાર્થિ—અછા ગુરૂ હમદોનું અછી તરહસેં આપને જો પઢાયા હેસો ગોએંગે અરૂ આશ્રમકી સુરત રખેંગે.

શાંતનું—અછા અબ પ્રિયા તરાસે શુભ મુહુર્તમેં નીકલના ચહીયેં.

સાનવતી—અચ્છા પ્રાણાધાર ચલો.

(જાય છે.)

(ડ્રોપસિન)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—કૈલાસ ગિરિ.

પાત્ર.

શંકર પાર્વતી નંદી ભંગી નારદ.

નંદીભંગી—(શંકરનેં સમાધીછે તે વખત ગાય છે.)

लावणी.

करदेमेर अविनाशी दिगंबर;
नाम रटुं तेरा दीलमें टेक.
ब्रह्मा विष्नु ओर अमर गण,
ध्यान धरत तेरा मनमें;
ऐसा महिमा तेरा सदाशिव,
फिरते जोगी काननमें;

तेरा नामका ध्यान धरत जन,
सुख पावत संसारनमें;
करदे मे'र अविनाशी दिगंबर० १
गले लगाई रूंढमाल ओर,
नंदकी असवारी कीया;
नागनकुं दिल लपेटकर हर,
त्रिपुरासुर का नाश किया;
तेरा नामका ध्यान धरत जन०
करदे मे'र अविनाशी दिगंबर० २
आक धतुरा ओर बिजीया,
पान किये दील खुश रहते;
जब दिलमें मशहुर बने तब,
स्मशानमें हिरते फिरते;
तेरा नामका ध्यान धरत जन०
करदे मे'र अविनाशी दिगंबर० ३
जोगी मुनियो तेरा नामका,
जप तप करते हे बनमें;
रात दिनकी लगी समाधि,
हर हर करते हे मनमें;

तेरा नामका ध्यान धरत जन०
करदे मे'र अविनाशी दिगंबर० ४
तें जोगी हे जंगलका शीव,
अरजी हमारी सुन लीजे;
हरले दुःख ओर करदे सुख,
फिर भक्ति तुम्हारी तो दीजे;
तेरा नामका ध्यान धरत जन०
करदे मे'र अविनाशी दिगंबर० ५

નંદી—અરે ભ્રંગી બસ ત્રિપુરારિ ભોલેનાથ શંકર બીના દુસરા કોઉદેવ મોક્ષ દેને વાલા નહિહે.

ભ્રંગી—સચ કહતેહો નંદી. વો અગડબં અનાદિ સાધ અવીકારીહે ઉસ્કા ઉપાસિક સબ પુરૂષો કૈલાસમેં મોજસે ચફીરતેહૈ.

નંદી—ભ્રંગ અલબત સચબાતહે આજ કાલ સબ દુનિયાં યહ ભુતલકે બિશે કલ્યાણ મુર્તિ દિનબંધું, દયાસિંધું, અષ્ટમુર્તિ મહાદેવકા ભજન બહોત કરતેહે

ભ્રંગી—ક્યું નહીં હોવે વો જુદા જુદાકે પ્રતાપસેં બડે બડે માહાત્માઓ અરૂ ભુપતીઓ ભુતલકે બિશે અપનિ સ્વચ્છ કિર્તિમેં બઢારા કરકે સ્વર્ગ સુખકા ઉપભોગ કરતાહે

નંદિ—હાં હાં વો દિગંબર એસાપ્રહૈ ઉસ્કિ કૃપા જીસ્કે પર પરીપુર્ણ હોગઈ વો અપાર દુખ સંસાર સમુદ્રસેં તરગયા.

ભ્રંગી—નંદી વો કૃપાસિંધુ ભગવાનશંકર જીસ્કું વર પ્રસાદ દેતેહે સો ઉન્મત હોકર ત્રિલોચન ઉગ્રશ્વા કે સામને લડનેકું તૈયાર હોતેહે.

નંદિ—હાંહાં સચ શંકરકા પ્રતાપસેં શંકરકા ભકત ત્રીપુરાસુરજીને સ્વર્ગમૃત્યુ અરૂ પાતાલમેં અપને યશકે દુંદુભિ બજાદીયા ઐસાહે.

ભ્રંગી—વોતો સચ પરંતુ જબ ત્રીપુરાસુરને શંકરકું સતાયા ઉસ વક્ત ઉસ્કા લોહ મય, તામ્રમય અરૂ સુવર્ણ મય તીન શેહેરકું એક બાણસેં ભસ્મી ભુતકરકે ત્રિપુરાસુરકુ જલાદીયા વો માલુમહે તુઝે!

નંદી—અલબત વો નિલકંઠ જીસ્કેપર કૃપા કરતેહે ઉસ્કા દાલીદ્ર દૂર કરતેહે ઔર જીસ્કેપર ક્રોધ કરતેહે ઉસ્કુ ભસ્મ કર દેતાહે.

ભ્રંગી—ઉસ્કી ગતી અગમ્ય ઔર અપારહે પરંતુ નંદી ભોલેનાથને બહોત બખતસે સમાધી લગાઇહે સો અભી સમાધીસેં જાગ્રત હોના ચહીયે.

નંદિ—અરે ભ્રંગિ સચ બાત ભોલેનાથકું સમાધિસેં ઉત્થાન હોનેકા બખત હો ગયાહે સો અપને ભાંગકા ઘુંટા ઔર ધતુરા તૈયારકર રખના.

ભ્રંગી—અરે વોતો સબ તૈયારહે.

(ગાય છે.)

झिंझोटी ठुंमरी.

.हो धरले ध्यान मन शंकरका तुम धरले०

अविनाशीका भजन करत मन,
सुख पावत संसारनका रे; घरले० १
फिर फिर देह मनुष्य न आवत,
छोड ममत मूरख मनका रे; घरले० २
करले खोज मन मोक्ष मिलकी,
तजदे सुख ललना धनका रे; घरले० ३
मात तात कोउ संग न आवत,
आवत नाम अनादिका रे; घरले० ४

શંકર—(સમાધિથી જાગ્રત થઇને) અરે નંદી! અરે ભ્રંગી! બીજીયા લાઓ.

નંદિ—અચ્છા મહારાજ લાતાહું (ભાંગનો પ્યાલો આપેછે)

શંકર—(પિયેછે ને તરત) અરે પાર્વતી યહ કૈલાસકી રમણીય શોભા દેખતેય અરૂ પુષ્પકે ગુચ્છ લતાઓ પ્રફુલિત હોકે કૈસામનકું આનંદ ઉપજતેહે અરૂ મનોમય સુગંધિ યુકત પવનસેં દિલ ખુશ હોગયાહે.

પાર્વતી—અહાં હે! વિશ્વનાથ! ત્રિપુરારિ! ત્રિલોચન! રૂદ્રસ્વરૂપ ભકતવત્સલ શંભુ ચંદ્રશેખર ભોલેનાથ. વાસબ આપકી કૃપાસેં અપને દિલમે મશહુર હોકે બિના બોલે સબ વનસ્પતિ અપનિ પ્રીતિ આપકુંહી બતાતીહે ભોલેનાથ!

શંકર—અહાં હે રૂદ્રાણી અઢારાભાર વનસ્પતિ મેં ઓચૈતય રૂપ આત્મા સમતુલ્યહે મગર ઉસ્કુ બોલનેકિ

શક્તિ બીલકુલ હે નહી વો ઇશ્વરી ચમતકૃતિહે અરૂ આ-
પનેજો બાત કરતે હેવો સબ વનસ્પતિ ભુધરે અરૂ સમુદ્રાદી
સરીતાઓ ઓર વેશંત દિગ્વિકાદિ સબ સમઝતેહે લેકિન
ઉનકુ બોલનેકી ઓર પ્રત્યુતર દેનેકી શક્તિ ઇશ્વરને સ્વાધિન
રખ્ખિહે ઉસ બારતે સબ વનસ્પતિ અરૂ ભુધરકું સુનાયો
કહને મેં કુછ હરકત નહીંહે કાત્યાયનિ.

પાર્વતી—અહાં હે ચંદ્ર ચુડ વો અમુલ્ય જ્ઞાન મેનેકભી
નહીં સુનાથાસો આપને મુંઝ સુનાયા મગર જાનતિથિ
કે વો સબ જડ પદાર્થો આત્માસેં અરૂ ચૈતન્યરૂપ જીવસે
વર્જિતહે.

શંકર—વાહ વાહ પાર્વતીવો જ્ઞાન તેરેકું આજેજ ભયા
ક્યું બહોત અચ્છા બહોત અચ્છા પરંતુ પાર્વતી કલ કહાં-
સેં કથા રખ્ખીહે?

પાર્વતી—અહાં હે ગંગાધરા! કલ યંત્રચીતામણીકિ
કથા પરિપુર્ણ હોગઈ ઓર મંત્રચિંતામણીકી કથાકા પ્રા-
રંભ આજેજ કરના ચહિયે.

શંકર—અહાં હે દેવિ મંત્રચિંતામણિમેં મુખ્ય લક્ષ્મિ
પ્રાપ્તીકા પ્રયોગ કરને મેં મુખ્ય મંત્રયહહે સુન?

मंत्रोऽयं.

ॐनमोऽनंताय सुक्ष्माय निर्विकल्पाय कूटस्थाय निर्व्यलिकाय चिंतामणयेनमः लक्ष्मीप्रार्प्तों कुरुकुरुफट्स्वाहा ॥

યહ મંત્રકાશટમાસાવધિ જપ કરનેસેં મનુષ્યોકુ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત હોતીહૈ.

પાર્વતી—(આશ્ચર્ય થઈને) અહો? હા હા હે! વામદેવ આપને કૈસૈકૈસે મંત્ર યંત્ર અરૂતંત્રોકે ગ્રંથો બનાયાહૈકે જીસ્કા અવલોકન કરનેસેં બડે બડે પંડીતો અરૂ કવિઓ આપને દીલમે ખુશ હોતેહે.

નારદ—(પ્રવેશ કરીને)

राग झिझोटी ठुमरी.

राम नाम तुं लेने प्राणी राम नाम तुं लेनेरे टेक.
राम नामथी मोक्ष मलेछे वली मले नवनिधिरे,
राम नामथी ज्ञान मलेछे राम नामथी सिधीरे;
राम नाम तुं लेने प्राणी राम नाम तुं लेनेरे. १
राम नामनो महिमा मोटो जाणेछे नर शाणारे,
अवर न जाणे मूरख जन जे मायामां लपटाणारें;
राम नाम तुं लेने प्राणी राम नाम तुं लेनेरे. २
माटे रे जन ममता मेली दुष्ट कुबुधिने हरशोरे,
राम नामनुं नौका जडशे तो संसारने तरशोरे;
राम नाम तुं लेने प्राणी राम नाम तुं लेनेरे. ३

ભોલેનાથ ! જયસચ્ચિદાનંદ ભોલેનાથ!

શંકર—જયસચ્ચિદાનંદ નારદમુની જયસચ્ચિદાનંદ બો..

હોત દિનસ આપકા દર્શનકા લાભ નહી મીલાથાસો આજે બહોત આનંદ હુવા યહ આસનપર બીરાજીયે.

નારદ—પશુપતી! આજ કાલ ક્યા વર્તમાનહે ક્યા કથા ચલતી હે?

શંકર—નારદમુની! યહ કાત્યાયનીકું મંત્રચીંતામણી સુનાતાહું.

નારદ—બહોત અછા ભુજંગભુષણ બોહોત અછા લેકીન પશુપતી આપકા પરમ ભક્ત શાંતનુમુની સ્વીસહવર્તમાન કૈલાસ પર્વતકી એક બાજુપે પવન ભક્ષણ કરકે બોહોત દિનસે અત્યુગ્રતપ કરતાહે ઉસ્કુ વરદાન દેના ચાહીએ.

પાર્વતી—હાં હાં!! ભક્ત વત્સલ ભગવાન ભોલેનાથ! ઉસ્કુ વરદાન દીયા બીના ચલેગા નહીં?

શંકર—અછા પ્રિયા અબમેં ઉસ્કુ વરદાન દેને બાતર જાતાહું.

પાર્વતી—આહાં હે કૈલાસનીવાસી સુરાસુરગુરૂ! આપકી આજ્ઞા હોવેતો મે સંગ આનેકી ઇચ્છા રખતીહું.

શંકર—અચ્છા પ્રિયા ના કોન કહતાહે, તુમ્હારી ઇચ્છા હોવે તો સંગ ચલો.

પાર્વતી—અછા પ્રાણવલ્લભ ચલો મેં તૈયારહું.

શંકર—નારદમુની આપભી સંગ ચલો ઉસ્કુ વરદાન દીયા બીના ચલે એસા નહીહે ક્યું કેવો બોહોત દિનસેં તપ કરતા હે.

નારદ—અછા ભગવંન દોનબંધુ ચલો (જાયછે.)
નંદી. ભૃંગી—આગડ બંબં બં.

(પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—કૈલાસની તલાટી.

પાત્ર.

શાંતનુ, જ્ઞાનવતી, શંકર, પાર્વતી, નંદી ભૃંગી, નારદ.
(શાંતનુ તથા જ્ઞાનવતી. પ્રવેશ કરીને)

જ્ઞાનવતી.—

राग झिंझोटी दादरो.

प्राणनाथ प्राणनाथ प्राणनाथरे,
त्री जगदीश आश्रम आ प्राणनाथरे टेक.
भक्तना मनोर्थनो पूरण पाथरे, त्री जग० १
नंदी ने त्रीभंगी भृंगी साथ गाथरे, त्री जग० २
वर प्रसाद देशे आज भोलोनाथरे, त्री जग० ३
दुःख समुह कापशे भवानी नाथरे त्री जग० ४
तप करो सुखेथी आज सिध काजरे त्री जग० ५

શાંતનુ.—

गीति.

उमयापती आ जगमां,
कृपानिधि छे चंद्र चुड भोला;
देशे पुत्र दयाथी,
करे स्तवन ज्यां अमरतणां टोलां. १

જ્ઞાનવતી.—

गीति.

आ जगमां जन केरां,
विघ्न विदारी हवे सुख आपो;
हे गंगाधर तेथी,
आ भक्तोनां तमे दुःख कापो.

શાંતનુ તથા જ્ઞાનવતી.—

राग धन्याश्री.

थाओ प्रसन भगवान शीवाधिपती थाओ०
आप दयानिधी दुर्बल जाणी रे'म करो प्रेमवान,
शीवाधिपती थाओ प्रसन भगवान. १
हे त्रीपुरारी हे गीरीजापती, हे जगदादी निदान;
शीवाधिपती थाओ प्रसन भगवान. २

संकट टालो ईश गंगाधर, सुखकारक तव ध्यान;
शीवाधिपती थाओ प्रसन भगवान. ३

શાંતનુ—પ્રિયા અબમેં સમાધી લગાતાહું (સમાધી કરેછે)
જ્ઞાનવતી—અછા વલ્લભ.
સુત્રધાર—(ગાયછે.)

राग भैरवी.

आवेछे शीव आवेछे, वरदान देवा शीव० टेक.
तप प्रबल आ देखी मुनीनुं, नारद संग पधारेछे;
वरदान देवा शीव आवेछे. १
जगत जनुनी उमा बीराजे, नंदी भ्रंगी गण लावेछे;
वरदान देवा शीव आवेछे. २

શંકર—(પ્રવેશ કરિનેં) वरं व्रणीष्व तपोधन वरं व्रणीष्व;
નંદિભ્રંગિ—(કાંનમાં) वरं ब्रुहि वरं ब्रुहि रुषिराज वरं ब्रुहि.
શાંતનું—(સમાધિથીં જાગ્રત થઇનેં) અહા હે ભોલેનાથ ચંદ્ર ચુડ ગિરિજાપતિ ચરન કમલમેં શિશ રખતાહું (ગાયછે.)

राग ईंद्रसभानी चालती ढब.

कैलाशना पती प्रभु प्रणाम हुं करूं;
पुत्र आप ईशनके आज हुं मरूं. १
रे दयाघना दयालु नाम ताहरूं;

करुं विनंती आज काप कष्ट माहरुं. २
रे भवानीनापती मुने सुधारशो;
गुणनीधान कष्ट माहरुं विदारशो. ३
हुंछुं रंक विप्र पुत्र जंखना करुं;
चित्तमां हमेश ईश ध्यान आदरुं. ४
पुत्र पुत्र जंखनाथी जीव जो जशे;
रे कृपालु विश्वना असद्गति थशे. ५
शर्ण आवियोछुं आज पत्नि साथमां;
दुःख विदारी लेशो नाथ ईश बाथमां. ६
इंद्रसूर वरुण जेथी सुखपामिया;
श्रेष्ट आसनो विशे विशेश जामिया. ७
एवि ताहरी कृपा उदार छे भले;
मानु सत्य ताहरे हुं पुत्र जो मले. ८

राग गोडी.

आरासुरी मा शरणे तमारे,
आव्यां छीए मा कष्ट हमारे. १
आजे दर्श थयुं छे तमारुं,
विघ्न नाशी गयुं छे अमारुं. २
मेंतो भक्ति तमारी करी छे,

मारी कष्टी तमेतो हरी छे. ३

मा तुं दीन दयाली कृपाली,

तुं छे दुःखभंजनीरे दयाली. ४

मारे आशरो एक तमारो,

आपो वैभव आज अमारो. ५

हुंतो रंक दाशी छुं तमारी,

नथी बुधि विषेश अमारी. ६

जाझुं ताणो मां तुटि जाशे,

मारा देहनी घातज थाशे. ७

માતુ પાર્વતી બીના પુત્રકે લિયે મેરેકું બહોત સંકષ્ટ હોતાહે, અરૂ દુખકે લિયે બાવરી બન ગઇ હું, બાસ્તે હે ઇશ્વરિ આપ તરેફસેં એક પુત્ર મુઝે મીલનાં ચઇયે..

પાર્વતી—પુત્રિ કુચ્છ ચિંતા નહીં કરનાં ભોલેનાથ દયાલુ હૈ સો તેરેકું ઇહાંસેં કભિ નિરાશ નહિ નિકાલેગા.

જ્ઞાનવતી—ઉમા આપકી કૃપાસેં સબ અચ્છા હોગા.

શંકર—અહાં હે મુંનિ એષ્ટા શાંતનો? તેરિ ક્યા ઇચ્છા હેસો બોલ મેં તેરા તપ પ્રબલ દેખકે બહુત ખુશ હુવાહું.

શાંતનું—અહા હે ભોલેનાથ.

गीति.

पुत्रतणी इच्छाथी,

आव्यो छुं आज हुं ईहां देव;

भव भव भक्ति मागुं,
सदा तमारी करु नाथ सेव. १

હે ગીરીજાપતી આપ મેરેપર પ્રસંન ભયેહો તબતો મેં ઇતનાજ મગતાહું કે યહ મેરિ સ્ત્રી જ્ઞાનવતીસેં એક ઔરસ પુત્ર હોનાં ચહીયેં.

શંકર—અચ્છા શાંતનુ મુંનિ.

गीति.

हे मुनीवर मम ईच्छा,
थकी पुत्र तो भले तुने थाशे;
पण संवतसर सोले,
आप दंपतीतणां नेत्र जाशे. २

તુમકું પુત્રતો મિલેગા મગર વો પુત્રકું જબ શોડશ વર્ષ પરિપુર્ણ હોગા તબ તુમ દોનુ સ્ત્રિ પુરૂશકું અંધપના પ્રાપ્ત હોગા.

શાંતનું—ભગવુ મહારાજ અંધપના પ્રાપ્ત હોવે તોભી ક્યા? મગર પુત્ર તો મીલેગા.

શંકર—હાં પુત્રતો મીલેગા પરંતુ યહ ચક્ષુ હિનકા દુખ બડા વિકટ હૈં.

જ્ઞાનવતી—કુચ્છ ફીકર નહીં માહારાજ નેત્રસેં અંધ હો જાવે તોભિ ક્યા મગર પુત્ર તો મિલેગા પશુપતી! હમારે જો પુત્ર મિલેગા વોજ ચક્ષુરૂપ હે મહારાજ.

શંકર—અચ્છા તબ તપોધના તુમકું પુત્ર મિલેગા ઉ.

સ્કા નામ શ્રવણ રખના ઓરમેં કૈલાસ સ્થલ પ્રતિ ગમન કરતાહું. (જાય છે.)

શાંતનું—પધારિયે ભોલેનાથ પધારિયે.

નંદી તથા ભૃંગી—અગડબં અગડબં અગડબં.

(બધાઓ જાય છે.)

જ્ઞાનવતી—પ્રાણનાથ અપનેભિ ચલો. (જાય છે.)

(ડ્રોપસિન.) (પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ શાંતનુંનો આશ્રમ.

પાત્ર.

જ્ઞાનવતી—શાંતનું—શ્રવણ—વૈદરાજ—સાવિત્રી.

શાંતનું—પ્રિયા! ભોલેનાથને કૃપા કરકે અપનેકું શ્રવણ સરીખા પુત્રતો દિયા મગર ઉસકું હજુ યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્ત હોનેકે અવલ મેરા ચક્ષુકા તેજ જરા કમિ હો ગયા ઓર આજકાલ નેત્રમેં બહુત પિડા હોતિહે વલ્લભા.

જ્ઞાનવતી—પ્રાણનાથ! મેરેકુંભી ઐસા લગતા હેકે આજકાલ અપને દોનુ નેત્રસેં અંધ હો જાયેંગે.

શાંતનું—અલબતપ્રીયા શંકરને કહાથા વો બખ્ત આ પ્હોચા. અબ બીચાર કરનાં નિરર્થક હે પ્યારી પરંતુ સુંદરી! અપને શ્રવણ સરીખા પુત્રહે તબ કુછ ચિંતા નહિ હે વો અપનિ સેવા અચ્છી તરેહસે બજાયગા ઐસા મુઝે ભરૂંસા હે ભામિનિ.

જ્ઞાનવતી—પ્રાણનાથ શ્રવણકિ અભી બડી ઉમ્મરહે વો

સારા દિન બહોત ક્લેશ કરતિહૈ અર અપને હુકમમે આજસેં જનહીંહે તબ આખર અવસ્થામેં અપના ક્યા હોગા વો બડા સંકષ્ટ હૈ પ્રભુ.

શાંતનું—પ્રિયા કુચ્છ ફિકર નહીં અલબત સાવિત્રીકી પ્રકૃતિ જરા કઠોરહે મગર શ્રવણ ઐસા નહીંહૈ ક્યુંકે વોતો પિતૃ ભક્તિમેં પરાયણહે ઔર જ્ઞાનીહે લેકિન વિદ્યાભ્યાસભી બહુત કીયાહે સો તેરેકું ઐસા કુતર્ક નહીં કરનાં ચાહિ.

જ્ઞાનવતી—અચ્છા વલ્લભ પરંતુ શ્રવણ અબ તલક ક્યું નહિ આયા પ્રાણપતી.

શાંતનું—પ્રિયા શ્રવણ વૈદ્યરાજકું બુલાનેકે બાસ્તે ગયાહે સો અબી આયગા

જ્ઞાનવતી--પ્રાણનાથ વૈદ્યરાજકું નાહક તસ્દી કાયકું દેના ચાહયે ક્યું કે શંકરકા બચનાસેં અપનેકું અંધપના મીલનેકા બખત આયા તબ ઉસ્મેં વૈદ્યરાજકા પ્રયત્નો વ્યર્થહે.

શાંતનું—પ્રિયા વોતો તેં સચ કહતિહે મગર શ્રવણને કહાકે પિતાજી આપકિ આજ્ઞા હોવેતો વૈદ્યરાજકું બુલાઉં તબ મૈંને કહાકે પુત્ર તેરી મરજી. ખુસિસે વૈદ્યરાજકું બુલાઓ.

શ્રવણ—(પ્રવેશ કરીને) પિતાજી યહ વૈદ્યરાજ આયેહે.

શાંતનું—પધારીયે વૈદ્યરાજ પધારીયે યહ આસનપર બિરાજીયે.

વૈદ્યરાજ—ક્યું રૂશીરાજ આપકું ક્યા વ્યથાહે? (નેત્ર જોઇને) અહાહાહા!! યહ આપકા નેત્રમેં બહોત દરદ જારી હો ગયાહે વો મિટાનેકે બાસ્તે બહુત શ્રમ લેનાપડેગા ક્યુંકે યહ દરદકું સોજસાજ દવા બીલકુલ અસર નહીં કરેગી માનુ

જ્ઞાનવતી આપકુભી વોહીજ દરદહે કિંવા દુસરા ?

જ્ઞાનવતી—દોનુકુ એકજ દરદહે વૈદ્યરાજ.

વૈદ્યરાજ—(સ્વગત) અરે દૈવ! દોનુકું સમતુલ્ય દરદ બિના કારનસે હોના ન ચાહિયે અલબત ઉસમેં કુચ્છ શંકા રહતી હે પરંતુ બીના પુછે ખુલાસા નહીં હોગા. ક્યુંકે મેંને બહોત બહોત દરદિ લોકો દેખેહે ઓર સબકી દવા કરકે દુખિ મનુશ્યોકા દુઃખ દૂર કરતાહું પરંતુ એસા દરદ મેંને કભિ નહીં દેખાહે ઓર ઉસ્મેં મેરિ દવા બિલકુલ અસર કરે એસા લગતાભી નાંહી હા! દૈવકોપ બિના એસા દરદ ઉત્પન હોના ન ચાહિયે ઓર મિટના વોભિ ઈશ્વરાધિનાહે (પ્રકાશ) રૂશીરાજ આપકુ યહ દરદ કિસ્તરહસે હુવા વો માલુમ હે? ક્યું કે દરદ ઉત્પન હોનેકા કારન અવશ જાનકે ઉસ્કેપર જબ દવા દેતેહે તબ વો તાકીદસે અસર હોતિહે.

શાંતનું—વૈદ્યરાજ! યહ દરદ હમને સ્ત્રી પુરૂશને ખુસિસેં માંગ લિયાહે વો મિટના મુશકીલહે વૈદ્યરાજ.

વૈદ્યરાજ—ક્યા ખુસીસે માંગલિયાહે! કિસ્કી પાસસે માંગ લિયાહે?

શાંતનું—શંકરકી પાસસેં માંગ લિયાહે.

વૈદ્યરાજ—ઉસ્કા કારન ક્યાહેકે? તુમનેં એસા દરદ શંકરકી પાસસેં માંગ લિયા! સબ મનુશ્યોતો શંકરકી પાસસેં સુખ માંગતેહે ઓર તુમનેંતો એસા અસહ્ય દુખ માંગ લિયા વો બાતમેં જરા શંકા રહતીહે બાસ્તે મુંનિરાજ સબ બાત બિસ્તારસેં સુનાઇયેં યહતો બડા ચમત્કાર.

શાંતનું—વૈદ્યરાજ હમકું પુત્ર નહીંથા સો શંકરકી ઉપા-

સના કીયા તબ શંકરને પ્રસંન હોકર કહાકે શાંતનો તે પુત્ર પ્રાપ્તિકે અર્થે મેરી પ્રાર્થના કરતાહે સો તેરેકુ પુત્રતો મીલેગા મગર વો પુત્રકું જબ યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્ત હોગી તબ તુંમ-દોનુ સ્ત્રી પુરૂશ નેત્રસેં અંધ હો જાઓગે તબ હમને તથાસ્તુ કહા વૈદ્યરાજ.

જ્ઞાનવતી—વૈદ્યરાજ હમારે શ્રવણ સરીખા પુત્રહે તબ ચક્ષુકો ક્યા જરૂરહે યહ પુત્રહે સોજ હમારે ચક્ષુહે.

વૈદ્યરાજ—અજાબત સુપુત્રહે વોજ માતાપિતાકુ નેત્રહે ઓર શ્રવણ બહોત અચ્છાહે આપકિ સેવા તનમન ધ-નસેં અરૂ મન બચન કર્મસે કરેગા કુચ્છ ચિંતા નહીં કરનાં ઓર માતાપીતા પુત્રકી આશા કરતેહેં વો વૃધાવસ્થાકા દુખસેં મુક્ત હોનેકે બાસ્તેજનાં!

શાંતનું—સચ બાતહે વૈદ્યરાજ સચ બાતહે.

વૈદ્યરાજ—મુંનીરાજ અબમેં જાતાહું ફીર કુચ્છ શાંતિકે બાસ્તે દવા લાઉગા જીસેં જરા આરામ હોગા (જાય છે.)

શાંતનું—પધારીયેં વૈદ્યરાજ પધારીયે.

શ્રવણ—(ઉભો થઈને) અહા પવિત્ર પિતાજી અરૂ મંગલમુર્ત્તિ માતું! મેરે બાસ્તે તુંમને ઐસા અસહ્ય દુખ માંગલિયા તબ મેરેકુંજ ધિકારહે, કે મેરેસેં આ-પકિ સેવા બરાબર હોતિ નહીહે અરે મે કૈસા પાત કીકે મેને જન્મ લેકે માતપિતાકું અંધપના દિયા! હર હર દયાધના! અરે મેં અજ્ઞાનિને અવતાર લેકે નિરર્થકજન્મ ગુમાયા અરે મેરાજ દુખરૂપ જન્મ હોનેસેં, માતપિતાકું ઐસા દુખ ઉત્પંન ભયા હા જીને મેરે બાસ્તે નિલકંઠકે પ-

ર તપ કરકે આરૂ અપનેકું અંધપના મિલનેકા દુઃખ લેશ
માત્રભી નહી જાનકે મેરે જેસા અકર્મિ દુષ્ટી અરૂપાતકી
પુત્ર લિયા તબ ક્યા મેં ઈતના નહી સમઝતાહુ. કે માતા
પિતાકી સેવા તનમન ધનસેં ઓર મન બચન કર્મસે નહી
કરૂંગા? અરે સેવાસે ક્યા મે ઉસ્કા અનૃણી હોઉગા? કભી
નહીં અરે દેવતાઓકા સહસ્ત્ર વર્ષ પર્યંત ઉસ્કી ભક્તિ
અરૂ સેવા કરનેસેભિ ઉસ્કા બદલા એક શતાંસભી નહીં
હોગા અરે માતા પિતાકી પુત્ર પ્રતી એસિઅનન્ય વાત્સ-
લ્યતા હોતીહે ઉસકું મે કીસકી ઉપમાં દેઉ તેસેજ પુત્રકુંભી
પિતૃભક્તિ રખનાં ચહીયે અરે જો પુત્ર અનન્ય ભાવસેં
માતા પિતાકી ભક્તિ નહી કરતાહે વો નરક ગામિહોતાહે
અરે! યહ દુનિયામે જન્મ લેકે માતાપિતાકી ભક્તિ અરૂ
આજ્ઞા પાલન કરતાહે ઉસ્કુજ મોક્ષ મિલતાહે ઉસ્મે કુછ
સંશય નહીં.

શાંતનું—ધન્યહે પુત્ર તેરી અતુલ ભક્તિકુ ધન્યહે. અરે
હે દીનબંધુ કૃપાસિંધુ ભગવાન્ પાર્વતી પતી! તેને શ્રવણ
નામકા પુત્ર દિયા ઉસે મેં કૃતાર્થ હો ગયાહું.

શ્રવણ—અરે જીને એક નિષ્ટાસેં પિતૃ ભક્તિ કીયા ઉ-
સ્કુજ ધન્યહે વોજ કૃતાર્થહે ઉસ્કુજ યહ દુઃખદાયક સંસાર
સુખકારક હોતાહે ઉસ્કુજ ધર્માર્થ કામ મોક્ષ મિલતાહે અરે
મહા પ્રતાપિ મનુરાજાને, અજરાજાને, ચંદ્રહાસને, હરીશ્ચં-
દ્રને, પિતૃ ભક્તિસેંજ ગુરૂભક્તિસેજ ઓર વિપ્ર ભક્તિસેજ
મોક્ષ મિલાહે અરે પુત્રકુતો માતા પિતાજ તિર્થરૂપહે? માતા
પિતાજ મોક્ષરૂપહે માતા પિતાજ કલ્યાણમય મુર્તિહે બા-

રતે પિતૃ ભક્તિ પરાયણ હોનાં વોજ સુપુત્રકા લક્ષણુકે આરૂ એક જગે કહાહેકે.

श्लोक.

आचार्यश्चपिताचैव । माताभ्राताचपूर्वजः
नार्तेनाप्यवमंतव्याः । ब्राह्मणेनाविपेशतः ॥१॥

અરે આપનેકુ કભિ ગુરૂસેં. પિતાસેં, માતાસેં, ભ્રાતાસેં, આરૂ પુર્વ જોસે બહોત સંકષ્ટ હોવેતોભિ ઉસ્કા અપમાન નહીં કરના ઓર ઉસ્કુ કલેશ હોવે ઐસા બચનભિ નહી બોલના વો શાસ્ત્રોકા ધર્મહે.

જ્ઞાનવતી—અરે મેરા પ્યારા પુત્ર ઐસી કલ્પનાસે દીવાના બન જાયગા મેરા કલ્પના છોડદે.

શ્રવણ—અરે ધર્મશાસ્ત્રમેં કહાહેકે.

श्लोक.

यंमातापितरौक्लेशं । सहेतेसंभवेनृणां ॥
नतस्यनिष्कृतिःशक्या । कर्तुंवर्षशतैरपि ॥२॥

માતા પિતાકુ અપાન સંતતિકુ જન્મદેનેકે બખ્ત બાલકે ઉસ્કા પોશણ કરતે બખ્ત જો સંકષ્ટ હોતાહે ઉસ્કા બદલા શતવર્શ પર્યંત સેવા કરનેસેંભિ નહીં હોતાહે. ઓર કહા હેકે.

श्लोक.

सर्वेतस्याद्दताधर्मा । यस्यैतेत्रयआद्दताः ॥

अनाद्रतास्तुयस्यैते । सर्वास्तस्याःफलाःक्रताः ॥१॥

જીન પુરૂષને માતા પિતા અરૂ ગુરૂકા અનાદર કીયા ઉન્ને સર્વ ધર્મકા અનાદર કીયા ઉસ્કા સબ જપ,તપ હોમ નિષ્ફળ ગયા બાસ્તે નિરંતર ગુરૂકી અરૂ માતાપિતાકી ભક્તિ કરના વોજ યહ લોકકા અરૂ પરલોકકા સાધનહે.

શાંતનું—અરે યહ દુનિયામેં જન્મ લેકે મોક્ષદાયક શ્રીકાશીપુરીમેં ગયે નહી અરૂ વિશ્વનાથકા પુજનભી નહી કીયા બલકે ગંગાજલસેં યહ દેહકુ પવિત્રભિ નહી કીયા ધીઃકાર હે યહ જન્મકુ હરેહરે પશુપતે.

શ્રવણુ—અરે બહોત અચ્છા શ્રવણ હુવા પિતાજી આપકી આજ્ઞા હોવેતો મેં આપકુ અરૂ મેરિ પવિત્ર માતાકુ તિર્થયાત્રા કરાઊં ઓર આપકી કૃપાસે અડસઠ તિર્થ અરૂ પૃથિવિ પ્રદક્ષિણા કરાઊં અરૂ યહ પુંણ્ય કૃત્યસે મેરા યહ આત્માકુ પવિત્ર કરૂં. પિતાજી આપકા પુત્ર યહ શ્રવણકુ આજ્ઞા મિલની ચહીયે.

શાંતનું—બેટા યહ કામ મુશકિલહે તેરેસેં નહી હોગા ઓર અપનિ પાસ કુચ્છ લક્ષ્મિ નહીહે કે જીસેં અપને સબ મનોરથ પુર્ણ હોવે.

શ્રવણુ—પવિત્ર પિતાજી અપને લક્ષ્મિકી ક્યા જરૂરહે? અરૂ કિસ્કી સહાય ચહીતીહે બસબસ એક નિષ્કલંક સહાય કરેગા વો નિરંજન સબકા પાલનપોશણ કરતાહે વો અબ અપનિ સહાય ક્યું નહી કરેગા? અવશ્ય કરેગા.

શાંતનું—બેટા તે કીસ્તરેહસેં હમ દોનુંકુ લે જાયગા

અરે ચક્ષુહીન હોનેસે ઔર વૃધાવસ્થાકા દુખસે પાઉમે ચલનેકિ શક્તિતો બીલકુલ હે નહી.

શ્રવણ—પીતાજી મેને ઐસી યુક્તી નીકાલીહે કે જીસે આપકુ સુખસે તીર્થયાત્રા પુર્ણ હોજાયગી. કુછ ચીંતા નહીં કરના માત્ર આપકી આજ્ઞાકીજ દેરહે.

શાંતનું—બેટા સુખસે હોવે તબ હમકુ કુછ હરકત નહીહે અરૂ કલકા દિન અછાહે સો ઈહાંસે નીકલેંગે.

જ્ઞાનવતી—શ્રવણ તેરી વધુ સાવિત્રી કહાંહે મેરેકુ પાની ચાહતાહે! સાવિત્રી અઈ સાવિત્રી? પુત્ર વધુ પાની ચાહતાહે અરે કયું બોલતી નહીં દુષ્ટીણી,રંડા,જવાબ કયું નહીં દેતીહે?

શ્રવણ—માતુ ક્ષમા કીજીએ મે પાની લાતાહું. પીતાજી આપકુ મધ્યાન્હ સંધ્યા કરના હોવેતો ચલો.

શાંતનું—અછા બેટા ચલો મે સ્નાન સંધ્યા ષટ્કર્મ કરલેઊં.

(શ્રવણને ખભે હાથ રાખીને જાય છે.)

જ્ઞાનવતી—બેટા પાની જલદી પોહોચાના સાવિત્રી તો નહી આઈ કયુ?

શ્રવણ—માતુ અબી લાતાહું ઉસકી કયા જરૂરહે?

(જાયછે.)

જ્ઞાનવતી—હા, વોતો મે જાનતીહું, કે તેં તેરી સ્ત્રીકુ વશ હો ગયાહે, છટ નીલંજ પાપી સ્ત્રીકુતો કુછ કહતાબી નહીંહે, ઔર શીરપર ચઢાદીહે, સો મેરા કીસ તરેહસે કહના માન્ય કરે!

સાવિત્રી—(પ્રવેશ કરીને સ્વગત) અરે! ઉસ્કુતો સારા

દિન કલેશ કરનાં રોજ અચ્છા દીસતાહે, દયાકાતો દિલમે લેશ નહીં, ગાલી બીના બાત નહીં. અરે! પ્રભુ, દીનબંધુ મેરેકુ ઉસકી સાથ એકત્ર રહના તેને કહાંસે ઠેરાયા? અરે કોઉ દિન આનંદ કીતો બાત નહીં. પ્રભુ ઉસ્કા સ્વભાવ અલૌકિકહે. અરે કોઉદિન ઉસ્કે સામને બોલતિહું તગતો પ્રાણનાથજી ગુસ્સા કરતાહે, હરહર દયાધના, અબતો મુઝે મ્રત્યુ દે જીસ્સેં યહ સાસુકે દુખરૂપ પંઝમેસેં મુકત હોજાઊં. અરે કાલકી ગતીભી અગમ્યહે. હે દૈવ દુઃખી મનુશ્યોકુ, માંગનેસે સુખતો નહીં મિલતાહે, પરંતું મ્રત્યુભી નહી મીલતાહે. હા! કયા સંકટ? અરે! પ્રાણનાથ, પિયરભી નહી જાનેદેતેહે! કે જીસે દોચાર માસ તલક આનંદમેં ગુજરનેસે, ઔર માતુકુ સબ હકીકત જાહીર કરનેસે આલબત થોરા બહોત દુખ મીટ જાવે. પરંતુ કર્મકી કઠિન દશાકે લિયે બિલકુલ સુખ મીલનેકી આશા નહી રહતિહે. (પાસે આવીને) અહાંહે પવિત્રપતી વૃતે, માતુ જ્ઞાનવતિ યહ પાની લાઇહું.

જ્ઞાનવતી—(પાણી લઇને) અબતલક કહાં બેઠીથી? સત્વર કયું નહીં આઈ! આજકાલ તે મેરા કહનાં બરાબર નહીં માનતાહે. રંડી તે બહોત ફટગઇહે.

સાવિત્રી—હાં, મેરા કહનાં બરાબર નહી માનતીહે? ઔર બહોત ફટ ગઇહે? એસીજ કલ્પનાસેં દીન ગુજારતેહો! માતુ? પરંતુ અબ લવરી કરનાં બંધ કરકે બિચારસે બોલનાં એસે શીરપર નહી ચઢજાનાં, અરૂં, જબ તલકમેં કુચ્છ સહન કરતીહું. તબ તલક ઠીકહે, પરંતુ બહોત દુઃખ દેનેસેં અચ્છા ફલ નહો નિકલેગા, બાસ્તે કહતીહું, કે બિચારસેં

બોલનાં, આપકિ ગાલિ સહન કરનેકુ મેને જન્મ નહી લિયાહે, ઓર આપકા હુકમ ઉઠાને વાલિભી નહિહુ, ક્યુંકે માત્ર મેરા પ્રાણનાથ કે તાબેમે રહનેકા મેરા કાયમ હકહે, દુસરા કુચ્છ નહીં. અબ બકવા કરનાં બંધ રખો માતુ ? નાંહિતો ફેર દોચાર શબ્દ મેરે મુખસેભી સુનોગે.

જ્ઞાનવતી—રંડી ? તે મેરેકુ દોચાર શબ્દ સુનાયગી ? ચ-લીજા ઇંહાંસે કમજાત ? તેરા મુખ મુજે નહી બતાના, દુર્ભાગિણી, શંખની, દુર્લભે મેરેકુ સારાદિન સતાતાહે. તેરા સબકુટુંબકા ક્ષય હોયગા, સુની ગધી, મેરે સામને એસા-તેસા બકતાહે કુલાલી ?

સાવિત્રી—માતુ આપતો કુચ્ક નહી કહતેહો ? ક્યું ? મે અકેલા બોલતી હું માતુ તુમારા કૃત્યકા ફળ પ્રભુ તુંમકુ દેગા, ધૈર્ય રખો, અબળાકુ સતાનેસે, કાઉકુ અચ્છા ફળ નહી મીલાહે, સો યાદ રખો. મેતો તુમારેસે થક ગઇ, ઉસ્કા એક અંતરયામિ સાક્ષિ હે સો સમાલેગા.

જ્ઞાનવતી—અરે રંડી ! કુચ્છ કામકાજ નહી કરતાહે ? અરૂ પાંઉપર પાંઉ ચઢાકે બેઠ રહતિહે. અરૂ કહતેહે તબ સામને બકતાહે. ધન્યહે તેરી ગતીકુ, ઓર તેરી સ્ત્રી ચરિત્રકી ચતુરાઇકુ.

સાવિત્રી—મેં કુચ્છ કામકાજ નહી કરતીહું તબ ક્યા આપ કરતેહો ? અંધી, આંખસેતો દેખતી નહિહે. ઓર કુચ્છ ગુસ્સા કરનેમે બાકી નહીં, પરંતુ અબ તલક મેને મેરા ગુસ્સાકુ બહોત દબાયાહે, ઓર જબ મેરા ગુસ્સા બાહીર નિકલ જાયગા તબ બાકી નહીં રહે, બાસ્તે કહ-તીહુંકે અબ બોલનાં બંધ રખો.

જ્ઞાનવતી—અરે! દુષ્ટિણી? મેરેકુ અંધિ કહતીહે? તેરા સત્યાનાશ જાવે ગધિ! બક બક કરતીહે, ચલીજા કમજાત. (સાવિત્રીને લોટો મારેછે ને રૂદન કરેછે, તે વખત શ્રવણ આવે છે, (સાવિત્રી ભાગી જાય છે.)

શ્રવણ—(દોડતાં દોડતાં) માતુ કોન તેરેકું દુખ દેતાહે ઓર તુઝે કોનં સતાતાહે!

જ્ઞાનવતી—અરે જાઈહાંસે નિરલજ, હમારે કોઉકી જરૂર નહીહે.

શ્રવણ—માતુ હે ક્યા સોતો બોલ! કોન તેરેકું દુખ દેતા હે?

જ્ઞાનવતી—અરે ચાંડાલ જા યહાંસેં તેરી રંડીકું તો કુચ્છ કહતાભી નહીહે ઓર યહાં પૂછતાહે, કોન દુખ દેતાહે?

શ્રવણ—માતુ કુચ્છ ફિકર નહી રંડીકી ક્યા વિશાતહે! તે દેખનો સાહી, મગર આપ ભોજન તૈયારહેસો.ચલનાં ચહયે ફીર ઉસકી વલે કરેગ, તેરી સામને બકવા કરતીહે? ફીકર નહી.

જ્ઞાનવતી—તબતો અચ્છા બેટાઉસકુ જબતુ નહીં કહે-ગા, તબ દુસરા કોન કહેગા વો, તો આપ ફટ ગયહે.

શ્રવણ—માતુ ચલો મૈભી આપકી રાહ દેખતા બેઠાહું. અપને દોનું, જી મલવેતો ચલો.

જ્ઞાનવતી—અછા બેટા ચલો. (જાયછે.)

ડ્રોપસીન.

॥ पंचमो ऽयंप्रवेशः संपुर्णः ॥

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—સાવિત્રીનું ઘર.

પાત્ર.

પ્રથમ સાવિત્રી અને પાછીથી શ્રવણ.

સાવિત્રી—(ઉદાસી ચેહેરે) અહો! હે દીનબંધુ! ભગવાન અષ્ટ મુર્તિ, ભવાનિપતિ, યહ મેરી સાસુકા ઐસા દુષ્ટ સ્વભાવ, મેરેસેં સહન નહી હોતાહેં. અરે દૈવ પ્રાણનાથભિ ઉસ્કા કઠોર સ્વભાવકું જાનતેહેં, તોભિ, ઔર સાસુ મેરેકું બહોત દુઃખ બીના કારણસે દેતેહેં, તોભી ઉસ્કું એક શબ્દ નહીં કહતેહેં, ઈતનાજ નહી મગર ઉસ્કી સેવા મન બચનકર્મસેં કરતિહું તોભિ ગુસ્સાકરતેહેં, અરે! કૃપાસાગર પ્રભુ? અબ મેરેકું બહોત દુઃખકે લિયે દિલમે ઉદ્વેગ રહતાહેં. અબ ક્યા કરૂં? કિધર કહું દુખકી બાત? ક્યા હેવાલ? ક્યા દુર્દશા? પ્રાણનાથતો સુનતેભિ નહીહેં.

(ગાય છે.)

॥ राग सीताजीना महीनानो ॥

मारी सासुनो दुष्ट स्वभाव, सहनरे थतो नथी;
जेथी दुःख थये दीन रात, कहुं शुं प्रभु कथी. १
आथी मरवुं भलुं कमलाक्ष, जीवीने हुं शुं करूं;
क्लेशथी तो बले दील ल्हाय, व्याकुल थईने फरूं. २
हुंतो अबळातणी प्रभुरे जात, सीमा दुःखनी घली;

माटे रे'म करो भगवान, अति बनी व्याकुली. ३
सासु मेणां आपेछे अनेक, गुस्सो करी वातमां;
मारो प्राणपति जगदीश, बोले नही साथमां. ४
हवे हारी हैयानारे हार, हरो हरी कष्टने;
आपो सुख हे दीनानाथ, करो दुःख नष्टने. ५
हुंतो थाकी प्रभुरे आ वार, अगन उठी अंगमां;
मारूं कालजुं जाये कपाई, सासुडीना संगमां. ६
मेतो सुख नव दीठुंरे कांई, आवीने आ बारणे;
सुखे निंद्रा न काधी नाथ, विपत्ती विसारणे. ७
आवुं दुःख हे दीनानाथ,कठण क्यारे कापशो;
करी अमृत लीलाले'र, सासुने संभारशो ८
मारा स्वामीने देशोरे बुध, सारीरे सूधारीने;
जेथी बेसे मारी पास, मातुने विसारीने. ९
मारो तोल करे नहीं कोय, कठण थईने सहुं;
आपे आरोप जे भरथार, जाते ते सही रहुं. १०
आवे आज मारो प्राणनाथ?, तो विनवीने कहुं;
जवुं पियर मारे नाथ?, आवुं दुःख नहीं सहुं. ११

પ્રાણનાથતો મેરેપર બીલકુલ દયાજ નહીં રખતે. મે
ઉસ્કી અર્ધાગનાહું તોભી મેરેકું એક વખ્ત બીના દરથકે
દીએ, અહરનીશ માતપીતાકી સેવામેજ રહતેહેં, ઓર કુછ

કહતેહેં, અરૂ જરા બીનયસેં બોલતે તોભી ક્યું પ્રત્યુતર દીયા બીના ગુમસુમ બેઠ રહતેહે, અરે ! મેં જરા આદર-સતકારસેં, હાવ ભાવસેં, તન, મન, ધનસેં ઓર મનકર્મ બચનસેં પૂછતીહું કે, પ્રાણનાથ અબ તલક કહાં ગયેથે ! ઇતના પૂછા કે મેરા હૃદય વલ્લભપ્રાણાધાર, ક્રોધાવેશ કર-તેહેકે, તેરેકું માલમ નહીહેં ? ક્યું પવિત્ર પીતાજીકી અરૂ મોક્ષરૂપ માતુ જ્ઞાનવતીકી પાસ બેઠાથા ફેર ફેર ક્યું પૂછતી હૈ? બેઠારે એક બાજુ? એસા કહતેહે. (અચંબો પામીને) અરે ક્યા મેરે પ્રાણનાથ આતેહેં! વાહ! વાહ!! આજતો મેરા ધન્યભાગ્યકે, નામ સ્મર્ણ કરનેસેંજ, દર્શન દીયા, અચ્છા મેં જરા છુપકે સુનુંતો સહીકે, મેરા પ્રાણાધાર ક્યા બોલતાહે? (સંતાઈ જાયછે.)

શ્રવણ—(પ્રવેશ કરીને) (બેસીને બોલેછે.)

शार्दूल विक्रीडीत छंद.

माताना गुणना समान गुणवा,
बीजा कदी देखिये;
वात्सल्या मृतनो उधार उदधी,
प्रीते नही पेखिये;
माताना अनृणी थवा जन बधा,
पादाब्ज सेवो अरे;
तो संसार समुद्रने पलकमां,
जाशो तरीने खरे. १

शिखरिणी छंद.

करो भक्ति मानी, पितु पितु हमेशां दिल धरो;
हरो दुर्मेधाने, खलसम कदापी नव फरो;
गणो मातुं गंगा पितु पद हमेशां शिव गणो;
हणो संकल्पोने हरिसम विवेका क्षर भणो २

અરે ! મેરી પ્રાણ પ્યારી કહાં ગઈ હોગી ભલા સાવિત્રી પ્યારી ! અરે ! પ્રાણવલ્લભા કહાંહે ? ક્યું બોલતી નહી ? (માતાના ગુણ સાંભરવાથી એકલો.)

स्वागता छंद.

मात मात जननी सुख दात्री,
मोक्षदायक भवानी विधात्री;
देव वर्ष शतथी न पमाय,
अनृणी तवतणा न थवाय. ३
हे प्रभु मम पिता वली माता,
तेतणां दुःख हरि कर शाता;
नेत्रने रूज विना करजे तुं,
चंद्रशेखर विनंती करूं हुं. ४

हरिगीत.

संसार आ दुःख दाइमां जनतो बधा तपका भले;

वळी मित्रने सुपवित्र ललना गोतता जलदी मळे;
बहु लक्ष्मिने धन धान्य तो उद्यम थकी मळ्तां सही,
पण भ्रात सरव विचारजो माता पिता मळशे नही. ५
विद्या अति भणवा थकी बहु श्रम थकी सारी फळे,
गजपर चढी फरवातणुं सुख सेजथी आवी मळे;
वळी राज्यस्थान विचित्र पद परधाननुं मळशे सही,
पण भ्रात सरव विचारजो माता पिता मळशे नहीं. ६

અરે! અબતો બોહોત વિલંબ હોતાહે! મમ પ્રાણવ-
લ્લભા કહાં ગઇહોયગી? (પોતાની સ્ત્રીને એકલો.)

स्वागता छंद.

सुंदरी अति विलंब थवाथी,
कोपशे मम पिता न जवाथी;
क्यां गई वदन पंकज वाली,
नेत्र दीर्घ रमणिय विशाली. ७

સાવિત્રી—(દ્રશ્ય થઇને.)

स्वागता छंद.

आ रही हृदय वलभनाथ,
बद्ध अंजली थकी तम साथ;
आपनुं दरश आज थयुं छे,
क्लेश मुळ सघळुंज गयु छे. ८

શ્રવણ—પ્યારી બેઠ, ક્યું એસે ઉદાસી ચેહેરે માલુમ હોતી હૈ?

સાવિત્રી—કુછ નહીંહૈ—હૃદય દયિત, કુછ નહીંહૈ.

શ્રવણ—નહીં નહીં, પ્રીયા? આજ તેરા દિલમે શોકાગ્ની પ્રગટ ભઇહૈ. માતુને કુછ કહા હોગા દુસરાતો કુછ નહી હૈ!

સાવિત્રી—પ્રાણનાથ ક્લેશમેં તો તુમારી માતુને ડુબાઇહૈ, માત્ર આપકા દર્શનસેં થોડા બોહોત આનંદ હોતાહૈ. પરંતુ પ્રાણનાથ જબ આપકા દર્શનભી યહ દાસીકું દિનમેં એક બખ્ત નહોવે, તબ કર્મકી બાત.

શ્રવણ—પ્યારી તે જાનતીહૈકે, આજ કાલ માતાપીતાકું નેત્રમેં બહોત પીડા હોતીહૈ, સો ઉસ્કી પાસ બેઠના ઔર બખ્તસર વૈદરાજકું બોલાના, સો અપને ઉસ્કી પાસ ન રહવે, તબ દુસરા કોન રહેગા પરંતુ પ્રાણવલ્લભા તે ઉધર આકે બેઠતી હોતો પરસ્પર મુખકમલ દેખનેસેંજ દોનુકુ આનંદ હોવે.

સાવિત્રી—પ્રાણધાર મેરે પાસ એસી યુક્તી બડાતેહો પરંતુ, આપકી માતુકું પાની દેને મે જરા વિલંબ હુવા ઇતનેમતો, ગાલીકા બર્શાદ બર્શાયા ઉસ વખ્ત આપ કહાં ગયેથે?

શ્રવણ—ગાલીસેં તેરેકું ક્યા હુવા? એસેં કાયર ક્યું હોજાતી હૈ!

સાવિત્રી—પ્રાણપતી! આપકું ક્યા માલુમહે! હમ અબલાજાતકું બહોત સતાનાસેં આપ નહીં, મેંતો યહાંહી

બેઠ રહુંગી, હમારે કુછ જરૂર નહીહૈ, આપ અરૂ આપકી માતુ પરસ્પર એસેય સમજ લીયો, મૈંતો ઉસ્કા મુખબિ નહીં દેખુગી.

શ્રવણ—પ્રિયા! તેરી અજ્ઞાનતાકે લીયે, તેસબ બોલતીહે પરંતુ ઉનને અપને બાસ્તે કીતના સંકષ્ટ સહન કીયાહેવો માલુમહેકે એ સેજ જીકર કરતીહૈં!

સાવિત્રી—હાં વોતો સચ માલુમહે, અગર બીના વાંકસે મૈંતો ગાલી બીલકુલ સહન કરનાર નહીં.

શ્રવણ—છટ નીરલજ! પતનેમેજ કાયર હોગઈ તેં ક્યા સમઝતીહે? ધુલ સમઝતીહે! હજુતો માતપીતાકી પ્રકૃતી બદલનેકા પ્રારંભહૈ, તબ આખર અવસ્થામેતો કોન જાને ક્યાય કરેગી!

સાવિત્રી—પ્રાણનાથ! સહજ બાતમેં ગુસ્સા ક્ષમા કીજીયે, મૈં ભુલ ગઈ, મૈંતો સહન કરતી આઇહું. ઔર કરૂંગી

શ્રવણ—હાં પ્રિયા તબ ઐસેજ રખના ચાઇએ, અરૂ મનકું ધૈર્ય દેના ચાઇએ, મગર ક્લેશ નહીં કરનાવો પતીવૃતા સ્ત્રીકા ધર્મહે.

સાવિત્રી—હાં! પ્રાણનાથ વોતો આપ જાનતેહોકે ઉસ્કે બાસ્તે મૈં કૈસા શ્રમલેકે તાબેદારી ઉઠાતીહું? તોભી સારાદિન સતાતેહૈં, તબ, ક્યા કરના? અબતો જુદા રહના હોવેતો અચ્છા, નાહીં તો મૈં મેરે પીયર જાઉંગી, ફીર આપકી મરજી.

શ્રવણ—અરે પ્રાણ પ્યારી.

गीति.

हुं तारे आधारे,
मात पिताने तिर्थ वात कीधी;
काल सवारे जावुं,
निश्चे प्यारि आज्ञा तो लीधी.

તેરા આધારસેંતો મેં માતાપીતાકું તિર્થ કરનેકે બારતે ઉસ્કી આજ્ઞા લેકર આયાહું, અરૂ કલ ફજરમેંતો યહાંસે નિકલનાહે, ઔર તેંતો પિયરકિ બાત કરતાહે!

સાવિત્રી—ક્યા તિર્થ કરનેકા સંકલ્પ કિયા? અરૂ આજ્ઞાભિ લેલી? વાહ! વાહા! પ્રાણનાથ! અપને ઘરમે કીતનીક લક્ષ્મીહે? કે એસા બિચાર કિયા! કુછ શરમાતે નહીં હોકે દિવાના પુરૂશ કે માફીક બાત કરતેહો?

શ્રવણ—પ્યારી? લક્ષ્મીકી ક્યા જરૂરહે? મેનતો એસા બિચાર કીયાહેકે, એક મજબુત કાષ્ટકીકાવડ બનાના ફીર ઉસ્મે માતા પિતાકુ બૈઠાકે કાવડ અપને સ્કંધપર ઉઠાકે, અડસઠ તીર્થ અરૂ પૃથ્વિ પ્રદક્ષીણા કરોના. પ્યારી બોલ ઉસ્મે લક્ષ્મીકી ક્યા જરૂરહે? અરૂ સત્વર તૈયાર હોજા વલ્લભા.

સાવિત્રી—પ્રાણવલભ! આપકા યહ બિચાર સુનકેમ મેંતો સ્તબ્ધ બન ગઈહું.

શ્રવણ—પ્યારી? હિંમત રખકે તૈયાર હોજા, અપના સબ મનોરથ ઈશ્વર પુર્ન કરેગા.

સાવિત્રિ—પ્રાણાધાર! યહ અબળાકી એક બિનંતી શ્રવણ કરીયે.

राग त्रिलावर.

मानो वात मारी प्यारा, मानो वात मारी.
जाओछो विदेशे प्यारा, मानो वात मारी. मानो०
मात पिता वेरी थयाछे, जुवोने विचारी;
स्कंधपर काष्ट लेवी, तेथी तो हुं हारी. मानो०
विचार करोने दिलमां, झाझुं कहेतां थाकी;
वननां संकट सहेतां, नहीं रहेत बाकी. मानो०

પ્રાણનાથ! યે બિશયમેં, મૈંને કુચ્છ બોલુંગી, સો સબ બ્યર્થ હોગા, બાસ્તે આપકુ જાના હોવેતો ખુશીસે જાઓ, કુચ્છ નહીં કહતીહું. પરંતુ પ્યારા સ્વામી? યાદ રખના કે કીતના દુઃખ સહન કરના પડતાહે? અરે ! તુમ્હારાં માતા પીતા મેરે પરતો નિર્દયહે, પરંતુ તુમહારેપરભી નિર્દય હોગએહેં. બસબસ ઉસ્કા મૃત્યુ આયા બિના પ્રકૃતીમેં ઇતના ફેરફાર હોના ન ચહીએ.

શ્રવણ—બસકર પ્યારો! અબ જાસ્તી નહીં. બોલ તેરી ખુશી હોવેતો તે તેરે પીયર ચલીજા, મગર મેરા બિચાર કોઉ ત્રીલોકમેંભી ફીરાને વાલા નહીંહે.

સાવિત્રી—અરે પ્રાણાધાર! ફીરભી એક દફે કહતીહું કે.

(राग मुझे छोड चला बनजारा.)

मम प्राणनाथ नव थाये,

आ अनुचित कर्म कराये.
हुं छुं अबळानी जाती,
पण कहुंछुं मूरख थाती;
मम धर्म पातीव्रत जाये,
आ अनुचित कर्म कराये.
हुं कहुंछुं वचन विचारी,
न लेजो उरमां उतारी;
आ अघटित यत्न जणाए,
आ अनुचित कर्म कराये.
हे दीनबंधु जग कर्त्ता,
दे, समझुती मम भर्त्ता;
तीरथ करवा नव जाये,
आ अनुचित कर्म कराये.
मम प्राणनाथ शुभ करशो,
आ वचन हृदयमां धरशो;
आ विचार बंध रखाये,
आ अनुचित कर्म कराये.
ज्यारे वनदुःख नही सेवाशे,
त्यारे पस्तावोतो थाशे;
मम याद वचन तव थाये,

आ अनुचित कर्म कराये.

વલભ! યહ અબળાકી બિનતી સ્વીકારકે, તીર્થ કરનેકા બિચાર બંધ રખોતો અછા, ફેર પસ્તાઓગે પ્રાણનાથ!

શ્રવણ—ક્યા! મે પસ્તાઉંગા, અરે પ્યારી? યહ પુણ્ય કૃત્યસેં અસાર સંસારમેં, અમર અરૂ અજર હોઉંગા, ઔર માતા પીતાકી નિશ્ચલ ભક્તિસેં યહ આત્માકુ કૃતાર્થ કરૂંગા, પરંતુ પ્યારી! અબતેં તેરી ખુશીસે પીયર ચલીજા ફેર મેં આઉંગાતો તુઝે બોલાઉંગા, અગર ચહાયતો મેરા મિત્ર નિલકંઠ કવિહેં ઉસ્કે ઘરૂં નિવાસ કરલે પ્યારી.

સાવિત્રી—પ્રાણનાથ! આપતો મેરા કહના નહીં સુનોગે, તબતો ફેર મેં મેરે પીયર ચલી જાઉંગી, મગર ઇતના કહતીહું કે, રસ્તેમેં શરીરકા યત્ન કરના, અરૂ તાપમેં, થંડમેં, બર્શામેં સાહસ કર દેહકું બોહોત શ્રમ નહીં દેના, યહ મેરી ઊંચી પ્રાર્થનાહેં.

શ્રવણ—અછા પ્યારી! કુછ ફીકર નહીં કરના, અરૂ તિર્થયાત્રા કરકે મેં આઉંગા, તબ મેરા મિત્ર નીલકંઠ કવિકું તુઝે બુલાને ખાતર ભેજુંગા અરૂ મેંતો આજેજય હાંસેં નીકલુંગા પ્યારી! અબમેં મેરા મિત્ર નીલકંઠ કવિ કીપાસ જાતાહું.

સાવિત્રી—અચ્છા પ્રાણનાથ, પધારીયે.

(જાય છે)

(ડ્રોપસીન)—(પડદો પડે છે.)

॥ षष्ठमो ऽयं प्रवेश संपूर्णः ॥

પ્રેવેશ ૭ મો.

સ્થળ—નિલકંઠ કવિનું ઘર.

પાત્ર.

સુવદના નિલકંઠ. શ્રવણ.

સુવદના—હે ઇશ્વર? યહ તેરી ભૂમંડલકી રચના ઔર વનસ્પતિકી ઉત્પતિ, પ્રાણી માત્રકુ પોષણ કરનેકી શક્તિ દેખતેંય બિચાર કરતીહુંકે, તેરી ગતી ઔર કળા અકળીતહે, બાસ્તે આપકા બર્નન કરનેકુ અશક્ય, ઐસી યહ સુવદના નામ અબળા વારંવાર પ્રણામ કરતીહે.

[राग ईंद्रसभानो नागनके बचे.]

वार वारतो प्रणाम हुं करूं हरी;
दे सुबुद्धि नाथ आज तो कृपा करी. वार० टेक.
आपनी कृपा थकी उद्धार थाय छे;
आपनी कटाक्षथी तो प्रलय थायछे. वार० १
तुं अनादी सिद्ध देवनी दयाळुता;
ताहरी अति विचित्र छे कृपालुता. वार० २
भक्तना मनोरथनुं पुर्ण पात्र छो;
श्यामरंग अंगने विचित्र गात्र छो. वार० ३
आ वनस्पति अढार भारतो करी;
विश्वनी विचित्र योजना करी हरी. वार० ४

मोक्ष आशथी प्रभु प्रणाम हुं करूं;
दे अनादी सिद्ध मोक्ष वोलती फरूं. वार० ८
आप पाद पद्मनी सुभक्ति आपशो;
दुःखराशि विश्वना विलासी कापशो. वार० ९

નિલકંઠ—(પ્રવેશ કરીને) પ્રિયા? આજતો આનંદમેં લીન હોકર જગત નિયંતાકી પ્રાર્થના કરતીહૈ પ્યારી?

સુવદના—હાં પ્રાણનાથ? દુનિયામેં ક્યા ક્યા ચિજ ઇશ્વરને ઉત્પન્નકીહૈ? સો દેખ તૌય બ્રહ્માદિકકુભી મોહ હોવે એસી પરમેશ્વરકી ચમતકૃતાંહૈ? વો દેખકે પ્રભુકી પ્રાર્થના કરને લગી.

નિલકંઠ—પ્રિયા? અબ તલક અવણ ક્યું નહીં આયા હોગા. દરરોજ તો દપોરકે વખત શાંતનુ મુની અર માતુ જ્ઞાનવતી નિદ્રાધીન હોતેહૈ, તબ આતાહૈ.

સુવદના—પ્રાણપતી? ઉસ્કે ઘર આજ ટંટા હુવાહૈ, સો કારન અવણસેંજ નહીં આયા હોગા.

નિલકંઠ—(આશ્ચર્ય થઇને) ક્યા ટંટા હુવાહૈ? કીસકી સાથ હુવાહૈ? સો સત્વર બોલ પ્યારી?

સુવદના—પ્રાણાધાર? સાવિત્રીકુ અર માતુ જ્ઞાનવતીકુ તો સારાદિન ટંટા હોતાહૈ, મગર આજ અવણને કુછ સાવિત્રીકું કહાહૈ. જીસસે કલેશ અધીક હુવાહૈ.

નિલકંઠ—અવણકુંતો સારાદીન કલેશજ હોતાહૈ, માત્ર દો ઘડી ઇધર આતાહૈ, તબ જરા આરામ હોતાહૈ.

સુવદના—હા, હા, વોતો સચ પરંતુ પ્રાણાધાર? ઉસકા

ઇલાજ હોવેતો અછા, ક્યુંકે, શ્રવણકુ સારાદિન સંતાપ હોવે ઉસ્મે અપની ઇજત નહીં.

નિલકંઠ—પ્યારી? ઉસ્કા ઇલાજ મૈને નિકાલાહે જીસ્સે, સબ અચ્છા હોગા.

(નેપથ્યમાં) અહાહે! પવિત્ર મીત્ર ભ્રાતા નિલકંઠ! દ્વાર ખોલો? દ્વાર ખોલો !

નિલકંઠ—પ્રિયા? દોડ દોડ દોડ મેરા મિત્ર શ્રવણ આયા!

સુવદના—અચ્છા પ્રાણનાથ! જાતીહું: (ઉઘાડીને) આ-જતો બોહોત દેર લગી ભ્રાતા.

શ્રવણ—(પ્રવેશ કરીને) ભગીની સુવદના? આજ એક નવીન બિચાર કીયાહે સો આપકું અરૂ મેરા મિત્ર નીલકંઠ કવિકું નિવેદન કરનેકું, આયાહું.

નિલકંઠ—પવિત્ર મિત્ર ક્યા બિચાર કીયાહે ?

શ્રવણ—માતા પિતાકુ તિર્થ કરાનેકા સંકલ્પ કીયાહે, અરૂ આજેજ યહાંસે નિકલનાહે. ઉસ્મે આપકા ક્યા અ-ભિપ્રાયહે? સો દર્શાઇએ.

નિલકંઠ—મિત્ર? બોહોત અચ્છા બિચાર કીયાહે, સુપુ-ત્રકા તો વોજ લક્ષણહે, પરંતુ કીસ તરહસેં કરના.?

શ્રવણ—એક મજબુત કાષ્ટકી કાવડ બના રખીહે, ઉસમેં માતા પિતાકુ બેઠાકે, અપને સ્કંધપર ઉઠાના.

નિલકંઠ—તબતો મેંભી સંગ આઉંગા ક્યુંકે, તેં અકે-લાસેં પૃથ્વિ પ્રદક્ષિણા હોના ન સકેગી. વાસ્તે મેં તેરેસંગ આતાહું, ચલો.

શ્રવણ—નહીં નહીં, સન્મિત્ર આપકુ નાહક તસ્દી દેના-વો મુઝે અચ્છા નહીં દીસતાહે.

નિશ્રકંઠ—અરે મિત્ર ઇસમે તસ્દી ક્યાહે,? તે અકેલા જાવે અર મેં ઇધર બૈઠ રહું, તબતો મેરેકુ ધિક્કારહે ના? મેતો આઉંગા.

સુવદના—પ્રાણપતિ? સબબાત એક બાજુ રખો મેં આતીહું ક્યુંકે, મેં સ્કંધપર કાવડ ઉઠાઉંગી, આપદોનું મિત્ર સુખસે ચલે આઓ.

શ્રવણ—ભગીની! તુમ્હારેસેં કાવડ ઉઠા જાવે? યહ મુ-શ્કીલ અસંભવિતહે.

સુવદના—કુછ અસંભવિત નહીંહે. મેં ખુશીસે આઉંગી, મેરે માતા પિતાકું મેં તિર્થ નહીં કરાઉ તબ દુસરાં કૌન કરા-યગી? ચલો મેં તૈયારહું.

નિશ્રકંઠ—પવિત્ર મિત્ર કુછ ફીકર નહીં, આપ અપને તીનું સંગ ચલો.

શ્રવણ—મિત્ર! આપ બોહોત આગ્રહ નહી કરો, મ જાતાહું.

નિશ્રકંઠ—અહા? મમસુજ્ઞ મિત્ર તું બોહોત આગ્રહસેં, સંગ આનેકી ના કહતાહે, મગર દીર્ઘ બિચારસે દેખીયે મેરેકુ આનેમેતો બીલકુલ શંકા નહી રખના. ક્યુંકે, પૃથ્વિ પ્રદક્ષીણા કરના વો બાત જેસીતેસી નહીંહે, અરૂ અરણ્યમે માતા પિતાકું સમાલકે ચલના વો આપસે હો-ગાતો સહી, મગર મેરા દિલમેં કોઉ જુદા પ્રકાર આતાહે.

'विघ्नघातशंकुलानिसुहृदांचेतांसि'

મિત્રકે અંતઃકરણ શત વિઘ્નસે, આકુળ વ્યાકુળ રહતાહૈ સો મિત્ર! તેરેકુ અકેલાતો મેં કભી નહીં જાને દુંગા.

સુવદના—આહા? પ્રાણપતી આપકા કહના યથાર્થહે, મેરા મનમેંભી યહ બિચાર બોહોત બખતસે હોતાહૈ કે, આપકા મિત્રકું અકેલા નહીં જાને દેના બાસ્તેજ મેં આપકી સાથ આતીહું કે, મેં માતાપિતાકું સ્કંધપર ઉઠાઉંગી અરૂ આપ દોનું મિત્ર સુખસેં ચલે આઓ બાસ્તે અબી તૈયારી કરના ચઇએ કયું કે, અવણુ કે કહનેપરસેંહિ આજકા મુહૂર્ત અચ્છાહે.

નિલકંઠ—પ્યારી મેં તૈયારહું પ્રિયમિત્ર અવણ ચલો કાવડ કાંધર રખીહે? (એમ બોલીને ઉભો થાય છે.)

અવણ—(હાથ જોડીને) પ્રિયમિત્ર? તેરા સચા સ્નેહહે, પરંતુ યહ વિશયમેં તેરેકું બોહોત આગૃહ નહીં કરના અરૂ મુઝે આજ્ઞા દેના ચઇએ.

નિલકંડ—અચ્છા મિત્ર તબ મેં બોહોત આગ્રહ નહીં કરતાહું, પરંતુ રસ્તેમેં શરીરકા યત્ન કરના ઔર તેરા સબ તિર્થ નિર્વિઘ્નસેં પુર્ણ હોનેકે બાસ્તે મેં બ્રહ્મ યજ્ઞાનુષ્ટાનમેં બેઠતાહું. મિત્ર પધારીયે.

અવણ—મિત્ર તેરા પ્રતાપસેં થોરા રોજમેં આ પોહોચુંગા, અરૂ મેં જાતાહું. (જાય છે.)

નિલકંડ—(ઉભો થઇને) મિત્ર રસ્તેમેં ગભરાના નહીં અરૂ હિંમત રખના.

સુવદના—બાવા સમાલકે ચલના, અરૂ રસ્તેમેં શરીરકા

સ્મરણ કરના, ઔર મેરા કહના બિના ભુલસેં યાદ રખના (શ્રવણ જાય છે.)

(ડ્રોપસીન.) (પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ જંગલ.

પાત્ર.

શ્રવણ—શાંતનું—જ્ઞાનવતી.

શાંતનું—(પડદાની અંદર) અરે! પુત્ર શ્રવણ! યહ માત્ર મોંસેં પાની ઢોલા ગયા ઔર મેરેકું તૃષા બોહોત લગી હે, સો બેટા પાની ચહીએ.

જ્ઞાનવતી—અરે પુત્ર! મેંભી બીના પાનીકે પીયે કંઠ પ્રાણ હો ગયહું.

શ્રવણ—અહો! પવિત્ર પિતાજી, અરૂ પુજ્ય માતુ જ્ઞાનવતિ, મેરેકું યહ કાવડ નિચે રખનેકી આજ્ઞા હોવેતો યહ વૃક્ષકે નિચે કાવડ રખકે, આપકું ઇધર આસન કરાકે પાનીકા સ્થાન ઢુંઢકે જલ લાઉ.

શાંતનું—અછા બેટા! ઇધર કાવડ રખકે સત્વર પાનીકા સ્થાન ઢુંઢકર જલદી પાની લાકર હમારી પાસ હાજર હોજા.

શ્રવણ—અછા પિતાજી, અભી લેકર આતાહું (કાવડ નિચે મુકે છે) (પડદો ઉઘડે છે.)

જ્ઞાનવતિ—પુત્ર! મેતો કાયર હો ગઇ હું અબ કેતને તિર્થ બાકી રહાહે શ્રવણ?

શાંતનું—બેટા, હમતો કાવડમે બેઠનેસેંજ કાયર હો ગયે હે પરંતુ તેરેકું ધન્યહે કે, હમ દોનુંકું અપને સ્કંધપર ઉઠાકે પૃથ્વિ પ્રદક્ષિણા કરતાહે. ઇશ્વર તેરેકૂં ચિરંજીવ રખે, પરંતુ શ્રવણ અબ કીતને તિર્થ બાકી રહાહે? અબતો મેંભી કાયર હો ગયાહું.

શ્રવણ—પુજ્ય પિતાજી? આપકી સેવા મન કર્મ બચનાસેં કરના, યહ મેરાજ કામ હે ઓર અબ સબ તિર્થ યાત્રાભી પુર્ન હો ગઇ હે. માત્ર એક અપની સ્વભૂમી અયુધ્યાકા તિર્થ બાકી રહાહે અબ દોચાર દિનમે અયુધ્યા પહુંચ જાઈંગે અરૂ સર્યુ ગંગાકા સ્નાન કીયા કે સબ હો ચુકા પુજ્યાંધ પિતાજી! અબ મેરા સબ મનોરથ પુર્ણ ઇશ્વરકૃપાસેં ભયા.

જ્ઞાનવતી—બેટા! અબતો દોચાર દિનમેં અપને આ-શ્રમપેં પોહોચ જાવેતો અચ્છા,અબ પૃથ્વિ પ્રદક્ષિણા હો ચુકી.

શ્રવણ—માતુ કુછ ફીકર નહીં, અબતો અયુધ્યા નજદીક હે. આપ ઇધર જરા આરામ લીજીએ મેં જલ ભરનેકું જાતા હું.

શાંતનું—બેટા ત્વરાસેં આના હમ ઇધર બેઠેહેં.

શ્રવણ—અભી આતાહું પુજ્ય પિતાજી! (જાયછે.)

શાંતનું—
જ્ઞાનવતી— } (આય છે.)

बीहागनी गजल.

धन्य छेरे ईश आज श्रवण भ्रातने,
तिर्थ तो करावियां रे मात तातने. धन्य०
पुत्र रत्न सांपडयुं भवानिनाथथी,
क्रोड वर्श जीवजो भले सुभाग्यथी. धन्य० १
स्वप्नमांय दुःख पुत्रने थशो नहीं,
उंनी आंच आवशो नही प्रभु कहीं. धन्य० २
शंकरे कृपा करी जे पुत्र आपीओ,
आंधला थई अमे सुखेथी मागीओ. पुत्र. ३
पोहोच शुं हवे अमे स्वभुमीमां प्रभु,
ताहरी कृपा थकी प्रजातणा विभु. पुत्र० ४

શ્રવણ—(પ્રવેશ કરીને) (સ્વગત)

स्वागता छंद.

आहीथी स्वनगरी विशे जशुं,
मित्र दर्शन थकी सुखी थशुं;
तिर्थ वात सघली कहीश त्यां,
निलकंठ मम मित्र छे जियां.

गीती.

सावित्री मम प्यारी,

निलकंठ तो बोलाववा जाशे;
कान्ता मुख दर्शनथी,
हरश अतिशय उरमां तो थाशे.

(માતાપિતાની પાસે આવીને) પવિત્ર પિતાજી યહ પાની લાયાહું (પાણી આપે છે ને પગ ચાંપવા બેસે છે)

શાંતનું—બેટા! તે બહોત થક ગયાહે, સો જરા સુખ નિદ્રા કરલે, હમ દોનુ ઇધર બેઠેહે.

શ્રવણ—પુજ્ય પિતાજી, અરૂ મોક્ષદા માતુ જ્ઞાનવતી! આપ દોનું સુખસેં નિદ્રાવશ હો જાઓ ક્યું કે, આપ કાપડમેં બેઠનેસેં બહોત કાયર હો ગયે હો ઔર મેં ઇધર બેઠાહું, ફેર ગ્રીષ્મ રૂતુંકા તાપ જરા કમ હોયગા, તબ આપ દોનુકું જગાઊંગા.

જ્ઞાનવતી—બેટા તેરી છોટી વયમેં તેને બહોત સંકટ સહન કીયાહે હમારે બાસ્તે ઉસ બાસ્તેય કહતી હું કે બાપુ, તે જરા આરામ લેતો અચ્છા ક્યુંકે ફેર ચલના પડેગા.

શ્રવણ—કુચ્છ ફિકર નહીં માતુ! આપ જરા આરામ લીજીયે.

શાંતનું તથા જ્ઞાનવતી—અચ્છા બેટા! (એમ કહીને સુઇ જાય છે.)

શ્રવણ—(સ્વગત) હે કૃપાસિંધો ભગવાન? તેને મેરા સબ મનોરથ પુર્ણ કરાયા, અબતો દોચાર દિનમેં અયુધ્યાં પોહોચ જાઊંગા, પ્રભુ તેરી દયામય દ્રષ્ટિસેં ક્યા નહીં હોતા હે? બડેબડે મહાત્માઓ અરૂ રૂશિઓ તેરી કૃપાસેં સ્વર્ગ

સુખકા ઉપભોગ કરતેહે, એસી તેરી પરમકૃપાળુ તાકિ ક્યા તારીફ કરૂં કે મમપંચ પ્રાણ તેં બીચાર કરકે ઈશ્વર કૃપા બીના કુછ હોતાહે! (ગાય છે)

(मुझे छोड चला बनझारा ए राह.)

आ धन्य दिवसछे मारो,मम पंच प्राण विचारो.टेक.
जो ईश कृपा नव थाये, तो तिर्थ पंथ न जवाये;
थयो पुर्ण मनोरथ सारो, मम पंच प्राण विचारो.१
जो हिंमत प्रभुये दिधी, तो थई भक्तिनी सिद्धी;
क्यां विष्नुपदिनो आरो, मम पंच प्राण विचारो.२
क्यां गोदावरीने गंगा, क्यां महासागरनो संगा;
ते कृपा शिवनी धारो, मम पंच प्राण विचारो. ३
क्यां श्वेतिंबदु रामेश्वर, क्यां हर हर केदारेश्वर;
क्यां द्वारामती निरधारो,मम पंच प्राण विचारो.४

શાંતનું તથા જ્ઞાતવતિ—(જાગૃત થઇને) બેટા શ્રવણ? અબ તાપ જરા કમ હો ગયાહે ઓર ઠંડી હવા ચલતીહે વાસ્તે અબ તૈયારિ કરનાં ચાહયે ક્યુંકે, અબી ચલેંગેતો થોરા બખતમેં પોહોચ જાઇંગે.

શ્રવણ—અચ્છા પિતાજી તબ કાવડમેં બેઠ જાઓ.

શાંતનુ તથા જ્ઞાનવતી—અચ્છા બેટા (કાવડમાં બેસેછે)

શ્રવણ—(ખભે કાવડ ઉપાડતાં) જયતુ, જયતુ, ગિરીજા-પતી ભોલેનાથ! જય તુ, (એમ બોલીને ચાલવા માંડે છે.)

(ડ્રોપસિન પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૯ મો.

સ્થળ ઇંદ્રપુરીમાં દેવ સભા.

પાત્ર.

ઇંદ્ર, વરૂણ, અગ્નિ, યમ, નારદ, અપ્સરા, ચોપદાર.

ચોપદાર—સર્વ દેવ મુકુટાલંકાર સુરપતિ ઇંદ્રરાજ મહારાજને ઘણી ખમા નિગા રખીયેં, મેહેરબાન સલામ.

વરૂણ—મહારાજ ચરનપર શીશ રખતાહું.

ચોપદાર—વરૂણદેવકા પ્રણામપેં નિગા રખીયેં મેહેરબાન!

અગ્નિ—ઇંદ્રરાજ મહારાજ અભિ વંદન કરતાહું.

ચોપદાર—અગ્નિદેવકા પ્રણામપોં નિગા રખીયેં.

યમદેવ—પુરંદર મહારાજ? યહ યમદેવ ચરનપર શીશ રખતાહે.

ચોપદાર—યમરાજકી સલામપેં નજર રખીયે મહારાજ.

ઇંદ્ર—અગ્નિદેવ એક અયુધ્યાપુર નિવાસિ શાંતનું ઋશીકે પુત્ર શ્રવણ કરકે હે, વો પિતૃભક્તિમેં પરાયણહે વો શ્રવણ ઉસકે માતાપિતાકું અપને સ્કંધપર ચઢાકે પૃથ્વિ પ્રદક્ષીણા કરતાહે, અરે! યહ શ્રવણ સરિખા પિતૃભક્ત યહ દુનિયાંમેં કોઉ હુવા નહીં અર હોગાભિ નહીં અરે! વો એક નિષ્ટાસેં જીતેંદ્રિય હોકર માતાપિતાકી આજ્ઞા પાલન કરતાહે. અરે અગ્નિદેવ? ઉનેતો અબ સબ તિર્થ યાત્રા પુર્ણ કર લિયાહે, અબ માત્ર અયુધ્યા પુરીકા તિર્થ કરનાં બાકી રખાહે અર અપનિ સ્વભૂમિ અયુધ્યા તરફ રવાના હો •

ગયાહે, ઉસ બાસ્તે મેં નિશ્ચે જાનતાહું કે, અલબત મેરા ઈંદ્રાસનકા ઉપભોગ વો કરેગા, બલકે ઉસ્કું ઈંદ્રાસનકી જરૂર નહીંહે તોભી ઉસ્કા તપ પ્રબલસેં મેં યહ ઈંદ્રાસનપર બૈઠ શકતા નહીંહું બાસ્તે ઉસ્કા કુચ્છ ઇલાજ કરના ચહીયે, ક્યું અગ્નિદેવ? ઉસ્મેં આપકા ક્યા અભિપ્રાય હે?

અગ્નિ—મહારાજ! આપકા કહના યથાર્થ હે ક્યું કે, જબવો અયુધ્યાંપુરીમેં દાખલ હો જાયગા તબ અપના સબ પ્રયત્નો બ્યર્થહે ક્યું વરૂણદેવ સચકે જૂઠ?

વરૂણ—હાં! હાં! અગ્નિદેવ! ઉસ બારતેજ ઉસ્કા ઇલાજ તાકીદસેં કરના વો મેરા મતહે પરંતુ ઉસ્કા તપમેં વિઘ્ન રૂપ હોના અસંભવિતહે ક્યુંકે, ઉનેં સબ તિર્થ યાત્રા પુર્ણ કર લિયા અબ માત્ર અયુધ્યાકા તિર્થ બાકી રહાહે, ઉસ્મેં અપના ક્યા ઇલાજ? પરંતું કુચ્છ પ્રયત્નો કરના મગર યત્ન કરનેકા ફલ મિલના વો ઇશ્વરેચ્છાપર આધાર હે ક્યું યમદેવ!

યમ—અરે! ઉસ્કી ક્યા વિશાતહે? રહાય તેસા પિતૃભક્ત પરાયણ હોવે તોભી ઈંદ્રરાજ મહારાજકી કટાક્ષરૂપ અગ્નિસેં, ઉસ્કા તપમેં ભંગ હો જાયગા અરૂ ઉસ્કા ઇલાજભી મેરિ નજરપેં જો કુચ્છ આતાહે સો પાક શાશન મહારાજકી કદમ બોસિમેં હાજર કરતાહું.

ઈંદ્ર—વાહ, વાહ, યમદેવ ક્યા બાતહે? શાબાશ! ક્યા ઇલાજ હેસો કહનાં ચહયે?

યમ—મહારાજ? શ્રવણ યૌવનાવસ્થામેં ભરપૂર હે,

બાસ્તે એક અપ્સરાકું ભેજકે ઉસ્કા ચીતાકર્ષણ કરાના; જીસેં અલબત વો અપ્સરાકા રૂપમેં અર કટાક્ષમેં લુબ્ધ હોકર અપના માતાપિતાકું અરણ્યમેં છોડકર, અપ્સરાકે વશ્ય હો જાયગા.

વરૂણ—અલબત યમરાજકા કહના યથાર્થહે, ઉસ્માફીક કરનેસેં ઉસ્કી ભક્તિમેં અર સેવામેં ન્યુનતા હો જાયગી.

અગ્નિ—અચ્છા,તબ મદનમંજરી બિના યહઉમેદ બર આના મુશકીલહે, બાસ્તે તાકીદસે ઇંદ્રરાજ મહારાજકી આજ્ઞા હોવેતો મદનમંજરીકું બુલવાઇયે ?

ઇંદ્ર—અચ્છા અગ્નિદેવ તુમારા કહના રાસ્તહે, દ્વાર૦ પાળ મદનમંજરીકું સત્વર બુલાઓ ?

ચોપદાર—અચ્છા મહારાજ, આપકા હુકમ મુજબ તૈયારહું. (જાય છે)

મદનમંજરી—(પ્રવેશ કરીને) ઇંદ્રરાજ મહારાજ આંપકી યહ મદનમંજરી નામ અપ્સરા, આપકે પવિત્રપદ પંકજમેં પ્રણામ પુષ્પાંજલિ નિવેદન કરતિહે, ક્યા હુકમ માહારાજ જો હોવેસો ફરમાઇયે ?

ઇંદ્ર—અયિ મદનમંજરી! મૃત્યુલોકકે વિષે શ્રવણ કરકે એક પિતૃભક્ત બ્રહ્મકુલમેં ઉત્પન ભયાહે, ઉસ્કા ચીતાકર્ષણ કરના અર વિષય લુબ્ધ કર દેનાં જીસેં મેરા યહ ઇંદ્રાસન કાયમ રહેવે.

મદનમંજરી—અચ્છા મહારાજ ઉસ્મે ક્યા બડી

બાત હૈ! એક મેરી કટાક્ષસેં બ્રહ્માસુર અસુર સિદ્ધ મુનિ, યોગીઓ, અર મહાત્માઓકાભિ, મનકું મેરે આધિન કરમોહ ગ્રસ્ત કર દેઊં, તબ વો નારકિક અર મૃત્યુલોક નિવાસી શ્રવણકું વિશ્યાશક્ત કરના ઉસમે ક્યા બડી બાતહૈ? કુચ્છ ફિકર નહીં મહારાજ, યહ મેરાજ કામહે આપ વો બાતમેં નિઃશંક રેહો.

વરૂણ—વાહ! વાહ! મદનમંજરી ઉસ્મેં કુચ્છ શિખાના પરે એસા તેરેકું નહીંહે, પરંતુ વો કામ તાકીદસેં કરના ક્યુંકે શ્રવણ સ્વભુમિ તરફ રવાના હો ગયાહૈં.

મદનમંજરી—વરૂણદેવ! આપ સર્વ સુર મંડલ યહ બાતમેં નિઃશંક રેહો, પરંતુ ઈંદ્રરાજ માહારાજકી આજ્ઞા હોવેતો એકાદ ધ્રુપદ, ચતરંગ, સરેગમ તિલાના, ઠુમરી, દાદરા, ગજલ, ટપ્પા ઝંપા, ઝુમરા, લાવણી, સુર, ફાગ, બ્રહ્મતાલ, યાતો રૂદ્રતાલકી એકાદ ચીજ સુનાઉ મહારાજ!

ઈંદ્ર—અચ્છા તબ મદનમંજરી એકાદ સારે ગમ સુનાઓ.

મદનમંજરિ—અચ્છા મહારાજ સરેગમ સુનાતીહું સુંનિયેં!

(सारेगम राग काफीनी.)

सा सा रि रे गग मम प, सासारिरे. टेक.
मप धनिधपा पगा, पगा पगा रेनिसा;
ंनिपधम् पगा रेसा गरेसा, सासारिरेग० १.

दर दर दर दानि तदानि, तनोम् तोम दरदर तोम्;
तोम् तनन दरना दिदर तानि, मासारिरेग० २

યમદેવ—શાબાસ! મદનમંજરી શાબાશ? ક્યા તેરી ગાનેકિ હલક બજકે નાયકા ઔર અલંકારકા બતાના! અલબત મેં જાનતા હુંકે તેરેસે શ્રવણપરાજ્ય પાંમે બિના રહનાર નાંહીં.

અગ્નિ—સચ બાતહે યમરાજ! આપ શ્રવણ મોહગ્રસ્ત હો જાયગા ઉસમેં કુચ્છ શંકા નહીંહે.

નારદ—(પ્રવેશ કરીને.)

राग झिंझोटीनी ठुमरी.

भजन करोरे मनवा, भजन करोरे मनवा. टेक.
भक्ति कर्याथी ईश्वर राजी,
रहशे मान हरो रे मनवा, भजन करोरे मनवा० १
अंतरयामी याद करीने,
संकट सरव हरोरे मनवा, भजन करोरे मनवा० २

ઈંદ્ર—(ઉભા થઈને) નારદ મુંની ચરનપર શિશ રખ્યા. તાહું, યહ આસનપર બિરાજીયેં.

નારદ—(બેસે છે) ઈંદ્ર તેતો સારા દિન ગાન તાનમેં યમશહુર રહતાહે અગર દુસરિ કુચ્છ બાતકી ગમ નહીં હે. વાહ! વાહ! ઈંદ્ર ઈંદ્રાસન જાનેકા બખત આયા તબ તલક કુચ્છ સુરત નહીં રખતાહે?

ઇંદ્ર—નારદ મુંની અત્રણકી બાત કરતેહો કીંવા દુસરી?

નારદ—વોજતો દુસરા ક્યા હોવે!

ઇંદ્ર—મહારાજ તબતો મેંને ઉસ્કા ઇલાજ યહ કીયાહે કે, મદનમંજરિકું ભેજકે ઉસ્કા તપમેં ભંગ કરનાં.

નારદ—વાહ! વાહ! ઇંદ્ર યહ મદનમંજરિસે ક્યા હોગા વો બડા પ્રતાપી અત્રણ શાપ દેકે મદનમંજરિકું એક ક્ષણ માત્રમેં ભસ્મિભુત કરદેગા. કુચ્છ માલુમહે?

ઇંદ્ર—મહારાજ તબ દુસરા કોઈ ઇલાજ બતાઓ જીસે મેરા યહ ઇંદ્રાસન કાયમ રેહેવે.

નારદ—ઇંદ્ર દુસરા યહ ઇલાજ હેકે, તે એક વૃધ બ્રાહ્મણકા રૂપ ધારણ કરકે, ઉસ્કું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢાદે. ક્યુંકે જબ વો કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર જાયગા, તબ ઉસકી બુધ ભ્રષ્ટ હોનેસેં અપનેં માતાપિતાકું છોડકર ચલા જાયગા એસા કુરૂક્ષેત્રકા પ્રભાવહે.

ઇંદ્ર—મહારાજ મે વૃધ બ્રાહ્મણકા રૂપ ધારન કર જાઉગાતો સહી મગર નારદમુંની? વો અત્રણ મેરેકુ શાપતો નહીં દેગા? ક્યુંકે વો મહાન્ તપસ્વીહે.

નારદ—ઇંદ્ર તેરેકું કુચ્છ શંકા નહીં રખના, બલકે ગભરાના નહીં ક્યુંકે મેરા પ્રભાવસેં અત્રણકા શાપ તેરેકું બિલકુલ અસર નહીં કરેગા.

ઇંદ્ર—તબતો અચ્છા મહારાજ, મેં અભી વૃધ બ્રાહ્મણકા બેશ ધારન કરકે જાતાહું.

નારદ—અચ્છા તબ સત્વર ગમન કર ઓર મેંભી અબ કૈલાસ સ્થળ પ્રતિ ગમન કરતાહું, ક્યુંકે શંકરકુંભી શ્રવણકી પિતૃભક્તિકી બાત સુનાનાહૈ પરંતુ ઈંદ્ર અબ વો બાતમેં બિલકુલ ગફલત નહીં કરનાં. (જાય છે.)

અગ્નિ—મહારાજ, નારદ મુનિનેં જો રસ્તા બતાયા વો ઉચીતહે ક્યુંકે, ઉસ્કિ સંમતિસે જો કાર્ય કરનેમેં આતાહેવો નિરવિઘ્નસેં પરિપુર્ણ હોતાહે.

યમ—માહારાજ! નારદ મુંનિકા કહનાં સત્યહે ઉસબાસ્તેજ વો કાર્ય તાકીદસેં કરનાં ક્યુંકે,

श्लोक.

कृतस्यकरणंनास्ति । मृत्यस्यमरणंनाहि ॥
पिष्टस्यपेशणंनास्ति । द्वितियेत्रातियोनाहि ॥१॥

મતલબકે જો કાર્ય કીયાસો ફિર કરનાં નહી પડતાહે.

ઇંદ્ર—અચ્છા યમદેવ તબ કચેરી બરખાસ્ત કરો અરૂ મેભિ અબી જાતાહું ક્યુંકે, શ્રવણકા તપ ભંગ કિયાબિના મેરેકુ બહોત ઉદ્વેગ હોતાહે. (બધાઓ ઉભા થાયછે.)

ચોપદાર—આસ્તે કદમ મોલાકાતસેં કદમ આજુસેં બાજુસેં નિગ્રા રખિયેં મેહેરબાન (જાય છે.)

ડ્રાપસિન પડદો પડે છે.

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ—કુરૂક્ષેત્રની સીમા.

પાત્ર.

શ્રવણ, શાંતનું, જ્ઞાનવતી, રૂપાંતરઇંદ્ર.

શ્રવણ—અહા દેવ પુજ્ય પિતાજી? ઇધરસેતો દો રસ્તા ચલતાહે, ઉસ્મેસે અપની સ્વભુમીકા રસ્તા કોનસા હોગા? દોનું રસ્તા સમતુલ્યહે, ઇધર કોઉ પાંથભી નજરપે નહી આતાહે કે જીસ્કુ પુછનેસે ખુલાસા મીલે. અરે દેવ? યહ ઉગ્ર સુર્યનારાયણકા પ્રચંડ તાપસે માતાપિતાકુંભિ બહોત ગરમી હોતીહે અબ ક્યા કરના? કૃપાળુ ભગવાન અબ ક્યા કરના? (એક બ્રાહ્મણને જોઇને) વાહ! વાહ! યહ કોઉ બ્રાહ્મણ જૈસા લગતાહે. કૃપાનાથ ઇશ્વર દયાલુહે અરે? બ્રાહ્મણતો મેરી નજદીક આતા હોવે એસા લગતા હે.

બ્રાહ્મણ—(સ્વગત) ખરે નારમુનિને જો રસ્તા બતાયા ઇસ્માફીક કરનેસે મેરા ઇરાદા બર આયગા અબિ ઉસ્કું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢાદેઉં ક્યા ફીકરહે? (શ્રવણની પાસે આવીને) હે તિર્થવાસિન આપ કોનહો! અરૂ કીધર જાનેકા ઇરાદાહે ઔર કહાંસે આતેહો વો કહના ચહીયે?

શ્રવણ—હે વિપ્ર કુલભુશણ? હમ જાતકે બહમન હે ઔર અયુધ્યા તરફ જાનેકા ઇરાદાહે સો કોનસેં રસ્તે જાના ઉચિતહે!

બ્રાહ્મણ—(કુરૂક્ષેત્રનો રસ્તો બતાવીને) તબતો યહ રસ્તે જાના ઉચિતહે ઔર રસ્તાભી અચ્છાહે ભુદેવ !

શ્રવણ—અચ્છા અવનિ વિબુધ ! બહોત અચ્છા, હમ યહ રસ્તેસેજ જાતેહે પરંતુ યહ રસ્તેમે પાનિતો મિલેગા ભલા !

બ્રાહ્મણ—વાહ વાહ ? યહ રસ્તેમે પાનિ બહોત મિલેગા ઔર સઘન વૃક્ષકી શિતલ છાંયમે ચલનેકા બહોત સુગમ પડેગા બાસ્તે યહ રસ્તેપે ચલિયે મહારાજ?

શ્રવણ—બહોત અચ્છા વિપ્ર કુલ મુકુટમણિ હમ યહ રસ્તેસેજ જાતેહે (જાયછે ને બ્રાહ્મણ અદ્રશ્ય થાય છે) અરે યહ કાવડકા ભાર આજે બહોત લગતાહે ? અરે ! મેરા શીરમે બ્યથા હોતીહે (કાવડ નિચે મુકીને) અરે મે કિતના દિનસેં તાપમે, થંડમે, વરશાદમે, એક સરિચ ભગિતસે ચલતાહું ઔર કીતના કીતના સંકષ્ટ સહન કરતા હું, મગર માતપિતાકુંતો મેરેપર બિલકુલ દયાકા લેશભિ નહી આતાહે ? અરૂ એક ક્ષણભિ નિચે ઉતરનેકી બાત જ નહી કરતેહે, તબ મેરેકું જ ધિક્કારહેકે મેં ઇતના સંકષ્ટ સહન કરતાહું.

શાંતનું—બેટા, બેટા, કાહે બાતા ઐસે ક્યું કરતાહે ?

શ્રવણ—કુચ્છ નહીહે આપ બિના બોલે બેઠ રહો.

જ્ઞાનવતી—બેટા ઐસે ક્યું બિના બિચારસેં બોલતાહે અરૂ અવિવેકસેં ભાષણ કરતાહે ?

શ્રવણ—અરે દશ વર્ષસેતો તુમ દોનુંકું મેરે સ્કંધપર બેઠાકે જંગલમે ભટકતા હું મગર તુમારા દીલમેં દયાકા

લેશભી આતા હે? બસબસ હો ચુકા અબ તુમ્હારા બોજ ઉઠાકે મેરેસેં ચલા નહી જાતાહે.

શાંતનું—(સ્વગત) અરે ઇશ્વર શ્રવણકા દિલમે ઐસા બીચાર કહાંસેં આયા અરે દૈવ વો નિરદયકે માફિક ક્યું બોલતાહે? યહ ક્યા હુવા અરે! અબ માલુમ હુવાવો બંમનનેજ અપનેકું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢા દિયા ઔર કુરૂક્ષેત્રકાજ પ્રભાવસેં શ્રવણ ઐસા કઠોર હોગયાહે.

શ્રવણ—બકવા નહી કરો ઔર બીનાં બોલે બેઠ રહો એક બાજુ યહ ક્યા ગડબડ મચાઇહે?

જ્ઞાનવતી—બેટા હમ દોનું ચલતેહે ફિર ક્યા પરંતુ પુત્ર બોલતો સહીકે અપને કોનસે રસ્તે જાતેહે.

શ્રવણ—અરે કહતાહું કે બેઠ રહો! અંધા! કોનસેં રસ્તે જાતેહે માલુમ નહીહે? કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તે જાતેહે, અબ ચલનાં હોવેતો ચલો નાહીંતો મેં જાતાહું.

જ્ઞાનવતી—અરે કૃપાનિધાન? યહતો બડા સંકષ્ટ આપડા અબ ક્યા કરના બેટા શ્રવણ કહાં ગયારે પુત્ર તેં હમકું છોડકર ક્યું જાતાહે બેટા હાયરે ભગવાન? હર હર શંકરા! હા? રાધાવલ્લભા? (મુર્છિત થાયછે.)

શ્રવણ—અરે મેં કૈસા મુર્ખ કે મેં અઘોર વનમે પિતાકું છોડકે જાનેકા ઈરાદા કરતાહું ધિક્કારહે મેરેકું.

શાંતનું—બેટા તેં યહ અરણ્યમે છોડકર ચલા જાયગા તો હમારા બૂરાહાલ હોગા બચ્ચા ઐસા કરના તુજે અચ્છા દિસતાહે ઐસે નહી કરનાં ચહિયે.

શ્રવણ—હાં હાં! વાતો સબ અચ્છીજ હેના તુમકું તો સ્કંધપર બૈઠનાં હે ક્યું! અબ મેં તુમ્હારેકું ઉઠાને વાલા નહીં હું પાંઉસે ચલના હોવેતો ચલો.

શાંતનું તથા જ્ઞાનવતી—અચ્છા બેટા તબ પાંઉસેં ચલતેહે ફીર ક્યા મગર ત્વરાસેં ચલીયે અભી સામને ગાંવ પોહોચ જાહેંગે (ખભે હાથ રાખીને ચાલેછે.)

શ્રવણ—ખભે હાથ ક્યું રખાહે જલદી ચલો, મેરા પ્રાણ નીકલ જાતેહે, યહ ધુપમે ચલનેસ (ખભા છોડાવી દેછે.)

જ્ઞાનવતી—બેટા બેટા કહાં ગયા શ્રવણ કહાં ગયારે? બાપુ ચલ મેં રસોઈ કર તુંઝે જીમાઉગી અબ દો ચાર કોશતો ચલ કહા ગયા શ્રવણ?

શ્રવણ—અરે? કિતનેક બખતસેં ચલતેહે મગર યહ ગાંઉતો દૂરને દુરજ રહતાહે.

શાંતનું-અભી પોહોચ જાયગે બેટા, અભી પોહોચજાયેગે.

શ્રવણ—અભી પોહોચના હોવેગે દોનું ગલે જાઓ મેંતો બંધરહિ બૈઠતાહું

(બેસી જાયછે.)

જ્ઞાનવતી—અરે દૈવ શ્રવણકી બુદ્ધિ ઐસે એકાએક કયું ફિરગઇ હરહર શંકરા!!! (મુર્છિત થઇને પડે છે.)

શાંતનું—પ્યારી તેં શોચ કરતિહે મગર યહ કુરૂક્ષેત્રકી ભૂમિ ઐસિજહે ઉસ્મે શ્રવણકા કુચ્છ અપરાધ નહીહે (ઉચું જોઇને) હરહર પ્રભુ યહ ભૂમિતો હમારેપર પરિપૂર્ણ કઠોરતા બજાતિહે.

શ્રવણ—અગ ચલતાહેકે ફકીરતાકી બાતા કરનીહે? ચલો જલદી ચલો નાંહીતો મેં જાતાહું.

શાંતનું—બેટા તે જાયગાતો કોઉ ઘાતકી પશુ હમારા પ્રાણ લે જાયગા, બાસ્તે પુત્ર હમદોનું ત્વરાસે ચલતેહે ઓર કોઉ નજદીકકા ગાંઉમેં હમકું પોહોચાકે ફીર તેરી ખુશિ હોવે વહાં જાના.

શ્રવણ—(એને દોરીને ચાલતાં ચાલતાં) માતુ જલદી ક્યું નહી ચલતીહે અંધી ! તને મેરી પ્રાણપ્યારીકું બહોત દુઃખ દીયાહે બાસ્તેમે તુમ દોનુંકું છોડકે જાતાહું.

(એમ કહીને ચાલ્યો જાય છે)

જ્ઞાનવતી—હાહા ! રાધાવલ્લભા! હાયરે ભગવાન.!

(રૂદન કરેછે)

राग वेराडीनी चाल.

(સહીયર દુખસું દાખવું એ રાહ.)

हाये हाये हवे शुं करुं, पुत्र बुद्धि फरीछे;
अमने मेलीने आ रानमां, जावा मती करीछे.
हाये हाये हवे शुं करुं० १.

दश बरप अमने लई, तिर्थ सघळां करावी;
आज श्रवण तुंने शुं थयुं, कोणे बुधि भमावी.
हाये हाये हवे शुं करुं० २

अरर मभु अमे अंधने, आवुं दुःख न कीजे;
आरे वखत तारां दासने, हवे म्रत्युंरे दीजे.
हाये हाये हवे शुं करुं० ३

कठिन दशानारे योग्यथी, पाप सघळां मळेछे;
पुत्रे रझलतांरे मेलियां, मारुं हैडुं बळेछे.
हाये हाये हवे शुं करुं० ४
आ दुःखथी मरवुं भलुं, दामोदररे दयाळ;
आ जगमांरे शुं जींविये, कापो कष्ट कृपाळ.
हाये हाये हवे शुं करुं० ५

શાંતનું—પ્યારી! તે વિલાપકું છોડદે, અબ ચલ અપને હેનું શ્રવણકી શોધ કરે. (જ્ઞાનવતીને ઉભી કરીને પોતે સ્ત્રીનો હાથ ઝાલીને રસ્તે ગોથાં ખાય છે ને રૂદન કરેછે. (નિચે પ્રમાણે) આ બધું (લાંબા સુરથી ગાવું.)

हेदैव हेदैव हेदैव हेदैव हेदैव हेदैव हेदैव०
हेराम हेराम हेराम हेराम हेराम हेराम०
हे ईश जगदीश धरुं शीश हे ईश हे ईश हे ईश०

શ્રવણ—(પાછો આવીને) અરે મેં કૈસા નિરદય, કઠોર; અરૂ મુર્ખ પાતકીકે મૈનેજ મેરા માતાપિતાકું એસા અસહ્ય દુઃખ દીયા હર! હર! પ્રભુ મેને બહોત બુરા કીયા અરે મેને બહોત બુરા કિયા.

શાંતનું—બેટા તે શોચ નહી કર યહતો સબ કુરૂક્ષેત્રનેજ કરવાયાહે.

શ્રવણ—પિતાજી મેં જરા દુર જાતાહું તબ પશ્ચાતાપ હોતાહે અરૂ આપકી નજદીક આતાહું તબ દિલ કઠોર હોતાહે યહ ક્યા પિતાજી.

શાંતનું—બેટા તેં બાહે ઉસ જગેપર કુરૂક્ષેત્ર નહીંહે અરૂ હમ બેઠેહે ઉસ જગેપર કુરૂક્ષેત્રકિ સીમાહે તસ્માત્ હમકું ઈહાંસે ત્વરાસેં લે ચલ.

શ્રવણુ—અચ્છા પિતાજી ચલો (જાયકેને કુરૂક્ષેત્ર પુરૂં થાય છે.) અને મેને કેસા અવિવેક કીયા. !

શાંતનું—બેટા તે ચીંતા નહીં કરતે નિરદોશહે યહતો સબ કુરૂક્ષેત્રને કરવાયા હે પુત્ર.

શ્રવણુ—તબ કયા મેને તુમ્હારેપર બરેબર એસી કઠોરતા કીયા અરે ધીકારહે મેરેકું કે મેને ધમેલા સોના ફેર ધુલમે મીલાયા હર હર ! કાશીપતે ! મેને બહુત બુરાકીયા પરંતુ પીતાજી વો બ્રાહ્મણુને અપનેકું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢાયા અચ્છા વો બ્રાહ્મણકું શાપ દેકે ભસ્મ કરતાહું (શાપ દેવા જાયછે ત્યારે શાંતનું મુની વારે છે.)

શાંતનું—બેટા જરા સબૂર કર મેં સમાધીસે દેખાતાહું એસા અપના કોન દુસ્મન યહ લોકમેહે? (સમાધીમાં જોઈ) બેટા યહતો ઇંદ્રને બ્રાહ્મણકા રૂપ ધારન કર અપનેકું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢાયા.

શ્રવણુ—અરે પીતાજી કયા દેવેદ્રને અપનેકું કુરૂક્ષેત્રકે રસ્તેપર ચઢાયા અરે ઇંદ્ર હમારે કુછ તેરા ઇંદ્રાસનકી જરૂર નહીંહે પરંતુ તેનેજ એસા કીયા છટ નિર્લજ પાપી ચંડાલ! દેખ અબતેરેકું શ્રાપદેકે ભસ્મીભુત કરતાહું યાદ રખના (શ્રાપ દેવા જાયછે કે તરત)

શાંતનું—બેટા સબુર કર સબુર કર ઇંદ્રકું શ્રાપ દેના નચાઈએ કયું કે ઇંદ્રબીના સબ દેવતાઓકું બહોત દુખ પડેગા.

શ્રવણ—અછા પિતાજી તબ આપકી આજ્ઞા શીરપર ચઢાતાહું મગર ઇંદ્રને એસા નહી કરના ચઇએ.

શાંતનું—પુત્ર બુરા કરનારેકા બુરા એસેય હોતાહે અપને કાયકું દોશ લેના ચઇએ બેટા જો અપના ઉપકાર કરે ઉસ્કાતો ઉપકાર કરનાં પરંતુ જો અપના બુરા કરતાહે ઉસ્કા અચ્છા કરના વો સતપુરૂષકા ધર્મહે અઉર શાસ્ત્રમેભી કહાહેકે.

श्लोक.

वचसिमनसिकायेपुण्यपियुषपूर्णा ।
स्त्रीभुवनमुपकारःश्रेणीभिःप्रिणयंतः ॥
परगुणपरमाणुःपर्वतिकृत्यानित्यं ।
निजहृदिविकसंतःसंतिसंताकियंतः ॥१॥

મન બચન કર્મસે ત્રીભુવનકું ઉપકાર કરનેહારા ઓર અન્ય પુરૂશકા પરમાણું ગુણકુંભિ પર્વત તુલ્ય કરકે અપના હૃદયમે પ્રસંન હોને વાલા સંત પુરૂષો યહ દુનિયાંમે કવચિતજ હોતાહે ઉસબાસ્તે બેટા બુરા કરનારેકા બુરા એસેય હોયગા મગર અપને દોશ નહી લેનાં ચહયે.

શ્રવણ—અચ્છા પિતાજી—(એમ કહીને રસ્તે ચાલેછે ને અયુદ્યા પોહોચે છે કે પોતાની પર્ણકુટી દેખીને શ્રવણ) પિતાજી યહ અપનિ સ્વભુમી અયુદ્યા આઇ યહ અપના આશ્રમ યહ અપનિ પર્ણકુટિ યહ સબ વૃક્ષકિ સુશોભિત ઘટા અબ સબ મનોરથ પુર્ણ ભયા ઇસ્વર કૃપાસે પિતાજી અબ આપકું કુચ્છ ઉદ્વેગ નહીહે.

શાંતનું—બેટા તેરે જૈસા પુત્રશંકરને દિયા તબ હમારા સબ મનોરથ પુર્ણ ભયા દિર્ઘાયુભંવ બચ્ચા (બધાઓ પોતાની) (પર્ણકુટીમાં બેસે છે ને તરશ લાગવાથી શાંતનું કહેછે.) બેટા અબ થોરા પાનિ ચઈયે.

શ્રવણ—અચ્છા પિતાજી સર્યુગંગાકા પાની પિલાતાહું

જ્ઞાનવતી—બેટા અબ અંધેરી રાતમે પાનિકી કુચ્છ જરૂર નહીંહે ફજરમેં બાત.

શ્રવણ—માતુ અબ ક્યા ફીકરહે યહ અપને આશ્રમસે પાનિ લાના ઉસ્મેં ક્યા માતુ આપકા સ્વભાવ એસા ક્યુંહે દશ વરશતો જંગલમે ફીરનેસે કુચ્છ હરકત નહી આઇ તબ અપના ગાંઉમેં અરૂ અપના આશ્રમસે પાનિ લાના ઉસ્મે તે કાયકું ચિંતા કરતિહે મૈં અભી આઊગા.

જ્ઞાનવતી—અછા બેટા તબ જલદી આના ડેર નહી લગાનાં.

શ્રવણ—અબિ આતાહું માતુ અબિ આતાહું કુચ્છ ચિંતા નહી કરો.

(જાય છે.)

(ડ્રોપસિન પડદો પડેછે.)

પ્રવેશ ૧૧ મો.

સ્થળ—અયોધ્યાંપુરી.

પાત્ર.

દશરથ, પ્રધાન, સેનાપતિ, શાસ્ત્રી, કંચુકી, વશીષ્ટ, ચોપદાર.

ચોપદાર—ગૌબ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ સુર્યવંશ મુકુટમણી રાજરાજેંદ્ર દશરથરાજ મહારાજને ઘણીખમાં. મેહેરબાન સલામ.

પ્રધાન—રાજેંદ્ર અભીવંદન કરતાહું.

દશરથ—અખંડ કલ્યાણ પ્રધાનજી અખંડ કલ્યાણ.

સેનાપતિ—રાજેંદ્ર યહ સેનાપતી અભીવંદન કરતાહે.

દશરથ—અખંડ કલ્યાણ સેનાધિશ બેઠીયે

ચોપદાર—નેકનામદાર સલામ, સેનાધીશકી સલામપે નિગા રખિયે માહારાજ.

દશરથ—પ્રધાનજી આજ રાત્રીકે બીછ મેં મેરા રંગમેહેલમે સોતાથા ઉસ્વક્ત મેરેકું સ્વપ્ન આયા અરૂ વો સ્વપ્નમેં મેને એક બ્રહ્મહત્યા કિયા ઓર વિપ્રકા શાપસેં બહોત દુખિ હોકર યહ રાજ્ય લક્ષ્મીકા ત્યાગ કર બનમેં નિવાસ કિયા અરૂ સંકષ્ટકે લિયે સંતાપ કરને લગા ઉસ્વક્ત સ્વપ્ન મિટ ગયા અરૂ જાગૃત ભયા ફેર બીચાર કીયા કે ફજરમેં સભા કરકે શાસ્ત્રી લોકકું બુલાકે ખુલાસા લેઉંગા સો પ્રધાનજી ધર્મજ્ઞ શાસ્ત્રીકું બુલાઓ કે જીસેં ઉસ્કા ખુલાસા અબીજ હોવે.

પ્રધાન—અચ્છા રાજેંદ્ર શાસ્ત્રીજીકું અભીજ બુલવા-તાહું દ્વારપાળ.

ચોપદાર—આજ્ઞા પ્રધાનજી.

પ્રધાન—ધર્મજ્ઞ શાસ્ત્રકું સત્વર બુલવાઓ.

ચોપદાર—અચ્છા પ્રધાનજી અભી બુલાકે આતાહું. (જાયછે.)

શાસ્ત્રી—(પ્રવેશ કરીને) ગોવિંદ, ગોવિંદ, ગોવિંદ.

ચોપદાર—રાજેંદ્ર શાસ્ત્રીજી પધારતેહેં.

દશરથ—(ઉભા થઇને) પધારીયેં શાસ્ત્રીજી પધારીયેં યહ આસનપર બિરાજીયે.

શાસ્ત્રી—(બેસીને) જયતુ જયતુ મહારાજા ધિરાજ જયતુ મેદિનિપતિ કીસવાસ્તે બુલાયાહે સ્નાન સંધ્યા શટકર્મ કરકે ધર્મશાસ્ત્ર અરૂ નિતી શાસ્ત્ર વિચારતાથા ઇતનેમેં આપકા દ્વારપાળ બુલાને આયા ઔર તર્તજ આપકિ પાસ ઉઠકે હાજર હુવાહું સો મહારાજાધિરાજ ફરમાઇયે ક્યા હુકમ.

દશરથ—મધ્યરાત્રીકિ બિછ મેને સ્વપ્નાવસ્થામે એક બ્રહ્મહત્યા કિયા અરૂ વિપ્રકા શાપસે બહોત દુખિ હુવા સો હે ધર્મજ્ઞ શાસ્ત્રીનૂ સ્વપ્ન બિચારસે દેખકર કહનાં ચાઇયે જીસેં યહ દોષ અલબત મિટ જાયગા ગુરૂ.

શાસ્ત્રી—કુચ્છ ફીકર નહી રાજનમેં ઉસ્કા ઇલાજ બતાઉં ઉસ્માફીક કરનેસેં અલબત દોષ મિટજાયગા રાજન દશ હજાર ગોદાન કરના તિલઃદાન પ્રથ્વી દાન હીરણ્યદાનસેં

ઓર બીસહજાર બ્રાહ્મણકું ભોજન કરાનેસેં હોગ મુકત હોજાયગા,

દશરથ—અચ્છા શાસ્ત્રીજી ઉસ્માફીક અબિ બંદોબસ્ત કરતાહું પ્રધાનજી શાસ્ત્રીજીને કહા ઉસ્માફીક અબી બંદોબસ્ત કરનાં ચાહીયે.

પ્રધાન—અચ્છા રાજરાજેંદ્ર આપને કહા ઉસ્માફીક અબી બંદોબસ્ત કરતાહું હજુર.

દશરથ—શાસ્ત્રીજી મેરી વૃધાવસ્થા હોનેકા બખત આયા મગરે પુત્ર નહી મિલા અરે પુત્ર બીના મેરા દીલ બહોત સંકટસેકું પ્રાપ્ત હોતાહે અરે બીના પુત્રસેં જીના વૃથાહેં મેરી રાજ્ય લક્ષ્મી, બાગ બગીચા, ભંડાર, સબ સંતતી બીના વૃથાહે, અરે જીસકું ઇતના અતુલ રાજ્ય દીયા ઉસ્કું એક પુત્ર બીના ઇતની વિટંબના! હર હર ભગવાન! તેરી . ગતી અગમ્ય અરૂ અપારેહે અવીનાસી અરે ઉસ્કુ સંતતીકી બીલકુલ ઇચ્છા નહીહે ઉસ્કુતો તે એસેય દેતાહે મગર જો· મનુષ્યો મન કર્મ બચનસે તનમન ધનસેં એક નિષ્ટાસે આસ્તિક પણાસેં આરાધના કરતાહે ઉસ્કુંતો તે કૃપાસી· ઘો બીસાર દેતાહે બાસ્તેહે ત્રિભુવન પતિ અબ મેરિ પ્રાર્થ· ના સુંનકે બિચાર શુન્ય અરૂ મતિમંદ યહ દશરથકું એક પુત્રસેં સુભાગી કરનાં ચાહયેં.

(ઉદાસી ચેહેરે ગાય છે.)

कहु शुं नशीबे दुखियो कीधो छे. ए राह.

पुत्र विना हुं दुखी बहु छुं,
करजोडीने तुजने कहुंछुं. टेक.
नाथ अमारे दुःखी थईने,
अंतर दुःख आ कोने कहेवुं;
विश्वविलाशी आप विचारो,
पुत्र विना शुं जगमां रहेवुं. पु० १.
वृद्धपणुं आ प्राप्त थयुं पण,
पुत्र मळ्यो नहीं हाय अमोने;
आपघातथी आजे मरुं हुं,
ईश्वर राज्य आ सोंपुं तमोने. पु० २
सुर्य वंशनो वंध पड्यो आ,
अजराजानो वंश गयोरे;
हुं पण दशरथ आजे मरुंछुं,
ईश्वर घरथी दुखी थयोरे. पु० ३

હા દૈવ પુત્ર બીના મેરા બુરા હાલહે પુત્ર બીના યહ અયુધ્યાકાપાલન કોન કરેગા ઇશ્વર!

પ્રધાન—મહારાજ આપજેસા નિતી પાલક અરૂ વિવે-કવાન રાજનકું એસા શોચ કરનાં ઉચિત નહિ હે મહારાજ જ્ઞાનદ્રષ્ટીસેં દેખીયે.

દશરથ—પ્રધાનજી બહોત જ્ઞાનદ્રષ્ટીસે દેખતાહું મગર

મનકું નિયમમેં રખ શકતા નહીંહું પ્રધાનજી આબ બીના પુત્રકે લિયે મેરા પ્રાણ નિકલ જાયગા.

ચોપદાર—આરતેનિગા રોશન કોઉવૃધ તપોધનકી સ્વારી આતીહે નજર રખીયેં મેહેરબાન સલામ.

દશરથ—પ્રધાનજી કોન વશીષ્ટ મુનિ આતેહેં (એમ કહીને ઉભો થાય છે.)

વશિષ્ટ—(પ્રવેશ કરે છે ને દશરથ પ્રણામ કરે છે.)

દશરથ—ગુરૂ મહારાજ અભીવંદન કરતાહું યહ આસન-પર બીરાજીયેં.

વશિષ્ટ—અરે દશરથા ક્યું ઉદાસી હો ગયાહે.

દશરથ—મહારાજ પુત્ર બીના મેરેકું અસદગતી હોયગી આરૂ પિંડદાન મુઝે કોન દેયગા યહ બડા ઉત્પાતહે ગુરૂરાજ.

વશિષ્ટ—વાહ વાહ દશરથ ઉસ બાસ્તેજ ઈતનાં દુખ દેહકું દેતાહે પરંતુ કુચ્છ ફિકર નહી મગર ઈતના કરનાકે શ્રંગીમુનિકું બુલાકે ઉસ્કી પાસ દીક્ષા લેકર યજ્ઞ કરનેસેં અવશ્યપુત્ર મિલેગા પરંતુ શ્રંગીમુનીકું બુલાનેકે બાસ્તે ઇંદ્રકી પ્રાર્થના કરકે એક અપ્સરાકું ભેજના આરૂવો અ-પ્સરા ઉસ્કા તપ ભંગકર શ્રંગીરૂશીકું બુલાયગી તબ તુમ્હારા સબ મનોરથ પુર્ણ ભયા જાનના બાસ્તે રાજન ઇંદ્રકી પાસ જાકર અપ્સરા ભેજનેકા બંદોબસ્ત સત્વર કરાઓ.

પ્રધાન—રાજન વશિષ્ટમુનિકા કહના સત્યહે આરૂ ઉસ્મા ફીક કરનેસેંજ સુપુત્ર મિલેગા.

દશરથ—ગુરૂમહારાજ આપને કહા ઉસ્માફીક શ્રંગી-

રશિકું બુલાને ખાતર ઇંદ્રકી પાસ જાકે અભી અપ્સરા ભેજનેકા બંદોબસ્ત કરતાહું ઔર રાજ્યદોશ મિટાનેકે વાસ્તે શાસ્ત્રીજીને કહા ઉસ્માફીક અભી પુણ્યદાન કરનેકા બંદોબસ્ત કરતાહું.

પ્રધાન—મહારાજ યહ ધર્મજ્ઞ શાસ્ત્રી નૈષ્ઠિક અરૂ બહોત ધર્મશાસ્ત્રમે, નિર્ણય શાસ્ત્રમે, જ્યોતિશશાસ્ત્રમે, અરૂમંત્ર શાસ્ત્રમે બહોત કુશલહે યહ શાસ્ત્રીજી અપને રાજ્યકે મુખ્ય ગુરૂપદે ઐસા વીદ્વતજનકી અપને રાજ્યમે બહોત જરૂર હે ઔર આપભી ઐસે શાસ્ત્રીલોકુંકા માંન રખતે હો યહ આપકું ઉચીતહે મહારાજ.

સેનાપતી—અલબત પ્રધાનજી આપકા કહનાં રાસ્તાહે ઔર જો વશીષ્ટમુનિને કહા વો ભી પુત્ર મીલનેકા ઉપાય રાજનકું આજેજ કરના ચાહીયે અરૂ અપને રાજનકું જબ પુત્ર મિલેગા તબ અપને જૈસા કોઉ ત્રીલોકીમેભી ભાગ્યશાળી નહી પ્રધાનજી.

પ્રધાન—અલબત સેનાપતી વશીષ્ટ મુનીને કહા ઉસ્માફિક કરનેસે રાજનકું અવશ્ય પુત્ર મિલેગા.

સેનાપતી—હાં હાં વોતો સચ્ચ ઉસ્મે કયા મુશકીલહે બસ ઇદ્રકી પાસ જાકે એક અપ્સરા શ્રૃંગીરૂશીકું બુલાનેકે ખાતર ભેજનાં યહકે દુસરા?! બસ બસ આજકા દીન આનંદકાહેકે વશીષ્ટમુનીને ઐસિ સંતોશકારક બાત સુનાઈ.

કંચુકિ—(પ્રવેશ કરીને) માહારાજ એક હસ્તી અપની

સહચરી કરણીઓસે જુદા હોનેસેં મદોન્મત હોકર સીંહલ દ્વીપસે આયાહે, સો હસ્તી અપને દેશમે બાગમે બગીચામે બોહોત નુકશાન કરતાહે ઈતનાજ નહીં મગર અપની અયુધ્યાપુરીકે સબ લોકુકું બહોત ત્રાસ ઉત્પંન કરતા હે યહ હસ્તીકા તોફાની મદસેં અપની રૈયત સ્ત્રી બાળ વૃધ આદી કોઉ ગાંમમે ફીર શકતે નહીહે માહારાજ આપકા તાબેદાર રામરાય સોલંકીને બીસ આદમી સંગ લેકર હસ્તીકું પકડને ખાતર બોહોત તકલીફલીયા મગર કુછ ઉમેદ બર નહીં આઇ માહારાજ? વાસ્તે યહ હવાલ આપકે કમદમેં રોશન કરનેકું આયાહું અબ આપ ખુદાવીંદકી મરજી માફીક કરના લેકી નવો હસ્તીકું પકડનેમેં જબ બોહોત વીલંબ હોગા તબ વો મદોન્મતવારણ અપની રૈયતકું બોહોત જખમ કરેગા માહારાજ.

સેનાપતિ—હજુર મેરેકું આજ્ઞા હોવે તો યહ હસ્તીકું પકડને ખાતર મેં જાઉં.

કંચુકી—સેનાપતી સાહેબ! આપ વો હસ્તી પકડકર બાંહાદુરી મીલાઓ વો બાત ત્રીલોકીમેભી હોનાર નહી.

સેનાપતી—અરે તુંમ ક્યા બાત કરતેહો નામદાર શ્રી દશરથ રાજ માહારાજકા પ્રબલ પ્રતાપસેં કેસરીસીંહકુંભી પકડ કર યહ પરાક્રમી પંઝેમે દાખલ કર દેઉં તબ વો હસ્તીકી ક્યા વીશાત હે.

કંચુકી—હાં હાં સેનાપતી સાહેબ આપકી ક્યા બાત આપ એસેજ બલવાનહો.

સેનાપતી—(મરડાઇને) નામદાર આપકા હુકમ હોવેતો મેં તૈયાર હું.

દશરથ—નહીં નહીં સેનાપતી વો હસ્તીકું પકડને ખાતર મેં જાતસેં જાઉંગા.

પ્રધાન—માહારાજ આપકું જાનેકી કુછ જરૂર નહી હે યહ સેનાપતી જાવગા ક્યું સેનાપતી.

દશરથ—નહીં નહીં પ્રધાનજી વો હસ્તી એસા મદોન્મત હો ગયા હે તબતો મેં પ્રતીજ્ઞાસેં બોલતાહું કે ઉસ્કુ બીના મારે યહ ગાદીપર નહી બેઠુંગા યહ મેરી પ્રતીજ્ઞાહે, સેનાપતી તેં મેરે સંગ ચલ ક્યુંકે વો મદોન્મત હસ્તીકું બીના મારે મેરા દીલમે બહોત ઉદૂગ રહતાહે બાસ્તે સત્વર ચલ સેનાપતી બીલંબ કરનેસેં અપની મુરાદ હાંસીલ નહી હોગી.

સેનાપતી—અછા અબ ચલો મહારાજ.

કંચુકી—બહોત અછા માહારાજ તબ પધારીએ.

દશરથ—અછા ચલો (જાય છે.)

ચોપદાર—આસ્તે કદંમ મોલાકાતસેં કદંમ આજુસે બાજુસે ખડીતાજમ નીગારખીયે મેહેરબાન.

(ડ્રોપસેન પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૧૨ મો.

સ્થળ—સર્યુગંગાનો કીનારો.

પાત્ર.

દશરથ, સેનાપતી, શ્રવણ.

દશરથ—(પ્રવેશ કરીને) અહાં! સેનાપતી! વો હસ્તીતો મેરા હાથસેંપ છટકકર બનમે ચલા ગયા અબ રાત્રી હોગઈ મગર કુચ્છ પતા મિલા નહી અરૂ મેને પ્રતિજ્ઞા કિયાહે કે વો હસ્તીકું બિના મારે રાજ્યાસનપર નહી જાના પરંતુ કુચ્છ ફિકર નહી અબ અપને દોનું સર્યુગંગાકે કિનારે પૈં સઘન વૃક્ષકી ઝાડીમેં છુપકર બેઠ જાવે કયુંકે મધ્ય રાત્રીકે સમય વો હસ્તી પાની પીનેકું આયગા ઉસવક્ત મેરા યહ બાણસેં ઉસ્કા પ્રાણ લેઉગા (સંતાઈને બેસે છે.)

શ્રવણ—(પ્રવેશ કરીને) અરે યહ મધ્ય રાત્રીકા સમયહે અરૂ અંધેરે રાતમે સબ પશુંપક્ષીઓ નિદ્રાધિન હોગયે હેં પરંતુ મેં યહ સર્યુગંગામેસે પાંનિ ભરકે સત્વર માતા પિતાકી સેવામે દાખલ હોજાઉ (પાણી ભરે છે અને બુબુકાર શબ્દ થાય છે તે સાંભળી.)

દશરથ—અરે સેનાપતી નિશ્ચેજ વો હસ્તી પાનિ પીનેકું આયા વો શબ્દ વારણકાજ હે બાસ્તે અબ વિલંબ કરનેસે ઉમેદ બર આના મુશકિલહે (શબ્દ વેધી બાણ મારેછે)

શ્રવણ—(બાણ વાગવાથી પડતા બોલે છે.) હર! હર! હે ઘનશ્યામ તનું દયાઘન મેરા પ્રાણ ગયારે!!! અરે! અબ મેરા માતા પિતાકી સેવા કોન કરેગા અરે હે મમ પવીત્ર મીત્ર નીલકંઠ!! અબ મેરા માતાપીતાકું તુંઝે સુપ્રત કરતાહું ઉસ્કી સેવા કરના ઔર મેરા યહ તેરેકું છેલા પ્રણામ હે.

દશરથ—(સ્વગત) અરે ઇશ્વર મેને કોઉ નિરપરાધિ પ્રાણી મનુસ્ય દેહકા બધ કિયા અરે મેને બહોત બુરા કીયા (પ્રકાશ) અબ ક્યા કરના સેનાપતી અબ કયા કરના.

સેનાપતિ—મહારાજ કરના ક્યાહે અબ ચલો ઉસ્કી પાસ જાકે તપાસ કરેકે યહ કોનહે?

દશરથ—અચ્છા ચલો (શ્રવણનિ પાસે આવેછે.)

શ્રવણ—અરે નિરદય પાપિ? તેને નિરપરાધિ વનવાસી ઔર તપસ્વિ પુત્રકા નાશ કીયાસો તુઝે ધિકારહે અબ મે જાસ્તી કુચ્છ તેરેકું કહ શકતા નહીંહું મગર ઇતનાં કહતાહુંકે ચક્ષુહીન મેરા માતાપીતાકી સેવા કરનાં અરૂ આબતો પાની પાના ઔર પીછેસે મેરા મીત્ર નીલકંઠ કવીહે ઉસ્કું સુપ્રત કરનાં વો મેરા માતાપીતાકી સેવા અચ્છી તરહસે કરેગા ઔર મેરા માતા પીતાકું કહનાં કે શ્રવણ યહ અસારસંસારકા ત્યાગ કરકે સ્વર્ગમે ગયાહે અરો દશરથ* અબ મેરેસે યહ બાણકિ બ્યથા સહન નહી હોતિહેસો

*સેનાપતિના કેહેવાથી શ્રવણના જાણવામાં આવ્યું કે, આ દશરથ રાજા છે.

યહ બાણકું તે ખુચલે જીસે યહ દુખસે મુક્ત હોજાઊ ઓર સ્વર્ગમે જાનેસે ઇશ્વરકા દર્શનાધિકારી હોઉ ઓર મેં કહતાહું કે

श्लोक.

नेमंतथानुशोचामिजिवितक्षयमात्मनः ॥
मातरंपितरंचोभावनुशोचामिमाद्वधे ॥१॥

મેરા નાશ હોનેકે બાબત મે મેરા દેહકા શોચ નહીં કરતાહું મગર મેરા માતાપીતાકી સેવા કોન કરેગા યહ શોચ કરતાહું દશરથ ઉસ્કી અબ કૈસિ દુર્દશા હોગી.

દશરથ—પવીત્રપુરૂશકું શોચ કરનાં ઉચીત નહીહે. (એમ કહીને બાણ ખુચી લેછે.)

શ્રવણ—હે કૃશ્ન મુરારી પાહીમાં, દેવનકે દેવ! માંપાહી (મરી જાય છે.)

દશરથ—સેનાપતી અબ ચલો શ્રવણકે માતાપીતાકું પાની પીલાવે અરે મેં પાપીચાંડાલ દશરથને બહોત બુરા કીયા મે દુષ્ટ કૃતઘ્નીને અઘોર કૃત્ય કીયા અરે અબ મે ઉસ્કે માતાપીતાકું ક્યા કહુંગા હા દૈવ વો મેરેકું શાપ દીયા બીનાં રહનાર નાંહી અબ ક્યા હોગા પ્રભુ ભગવંત અબ

यद्भावि तद्भविष्यति જો ભાવીક પદારથ હે-સો મીટેગા નાંહી ઓર ઉસ્કા શાપ બીના મે બ્રહ્મહત્યાં

કા પાપસે મુક્ત હોને વાલાભી નહી બાસ્તે સેનાપતિ અબ સત્વર ચલો (જાય છે.)

(ડ્રોપસીન પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ ૧૩ મો.

સ્થળ—શાંતનુંની પર્ણકુટિ.

પાત્ર.

શાંતનું, જ્ઞાનવતિ, દશરથ, સેનાપતિ, ઇંદ્ર, નારદ, શ્રવણ.

જ્ઞાનવતી—અહા મમ પ્રાણપતી અબ તલક શ્રવણ ક્યું નહી આયા! મેરેકું માનશુકન હોતાહે દક્ષીણ અંગઓર દક્ષીણ નેત્ર દક્ષીણભુજા ફરકતીહે સો દેવ જાને ક્યા હોગા પ્રાણાધાર અબ મુઝે બહુત ફીકર રેહતીહે.

શાંતનું—પ્રીયા મેંભિ યહ બીચાર કરતાહુંકે શ્રવણ અબતલક ક્યું નહી આયા! હે નીલકંઠ ભગવાન! પશુપતિ! મેરા શ્રવણકિ રક્ષા કરના રક્ષા કરના (ગાય છે.)

શાંતનું તથા જ્ઞાનવતી—

राग आशा गोडी.

मारा पुत्रनी रक्षा करजो, दिगंबर पुत्रनी रक्षा०
जल भरवाने गयोछे एकलो [२]
त्यां थकी वे'लो वळजो, दिगंबर पुत्रनी रक्षा० १

मानशुकन आ अमने थयाछे,
ते दुःख सघळां टळजो. दिगंबर; पुत्रनी रक्षा० २
बेउ करजोडी तमने कहुंछुं,
अरजी हमारी सांभळजो. दिगंबर पुत्रनी रक्षा० ३
अमे अपंग छीए नेत्र विनानां,
श्रवण चिरंजीव रेहेजो दिगंबर पुत्रनी रक्षा० ४

હર હર વિશ્વંભર! શ્રવણકી રક્ષા કરના રક્ષાકરના.

દશરથ—(પ્રવેશ કરીને) હે મુની શ્રેષ્ટ શાંતનુંમુને! અરૂ પવિત્ર પતિવૃતે માતુ જ્ઞાનવતિ! મૈ અઘોર કૃત્ય કરનેહારા ચાંડાલ દશરથને હસ્તિકી ભ્રાંતિસે શ્રવણકા બધ કિયા અબ મેરેકું શાપ દેના ચાહિયે પવિત્ર પીતાજી!! મૈ આજ સેજ તુમ્હારા પુત્રહું, દશરથ નહીહું. ઔર શ્રવણકે•માફિક આપકી સેવા તન મન ધનસે અરૂ મન બચન કર્મસે બજાઉંગા કુચ્છ ચીંતા નહી કરના અરૂ યહ પાનિ લાયાહું સો લિજીયે.

શાંતનું—(આવું સાભળીને) હર હર શંકરા (મુર્છિત થાય છે.)

જ્ઞાનવતિ—હા હા!! રાધાવલ્લભહાયરે!! ભગવાન!! (મુર્છિત થાય છે.)

દશરથ—માતુ સાવધ હોનાં સાવધ હોનાં.

જ્ઞાનવતિ—(સાવધ થઇને.)

[मारारे स्वामी बोलोने बाळा ए राह.]

अरर मारा पुत्र तुं क्यांरे गयो,
एकलडी मुकीने वनमां रह्यो. अरर मारा० टेक.
अरर हाये मुकी गयो वनमां,
आतस मुने लागीछे तनमां;
अतिरे दुःख हाये थयुं मनमां. अरर मारा० १
तारारे विना नथी रेवातुं,
आवुंरे दुःख नथी सेवातुं;
नथीरे कोनी आगे के'वातुं. अरर मारा० २
दैवरे तारी पासे हुं जाचुं,
प्रतिज्ञा थकी तो कहु साचुं;
देहरे आतो रेहेवानुं काचुं. अरर मारा० ३
कुंवर दुःखसागरमां नाखी,
गयोरे कांई बाकी नव राखी;
तेनोरे एक ईश्वर छे साखी. अरर मारा० ४
आवीरे पीडा कोने केवाशे,
त्यारेरे केम अमथी सेवाशे;
दुःखेरे प्राण मारा लेवाशे. अरर मारा० ५
कोनीरे आगे केहेवुं हवे जईने,

पुत्ररे विना अंधापो लईने;
रोवुंरे मात्र निराशज थईने. अरर० मारा० ६
प्रभुरे आवुं घटतुं नथी तुजने,
अतिरे दुःख आप्युं तें मुजने;
निर्बळ कीधा मारा तें भुजने अरर मारा० ७

હાયરે ભગવાન!! હર હર શંકરા !! (મુર્છિત થાય છે.)
શાંતનુ—(જાગૃત થઈને.)

राग मराठी चालनी ठुमरी.

अरर दैव तें दुःख दीधुं,
पामर जननेरे आज;
कुंवर मारो आज मरायो,
कियांरे प्रायश्चित काज. १
दुभ्या नथी में ब्राह्मण जनने,
कीधुं नथीरे अपमान;
गौद्विज केरी सेवा न चुक्यो,
मानुंरे ईश समान २
गुरुतणो में द्रोह न कीधो,
स्वप्नामांरे अजाण;
कियारे भवनां पाप नड्यां आ,

कुंवरनी थई हाण. ३
एक निष्ठाथी तप कर्युं छे,
अभंग व्रत परमेश;
सीमा वगरनी सेवा करी छे,
गायुंतणी गरुडेश. ४
पंचदेवनी पुजा न भुल्यो,
संध्या अने शट्कर्म;
एक पत्निव्रत पालन कीधुं,
पाप रहित सुधर्म. ५
आरे पुत्रनी आशा हती जे,
सेवारे करशेरे मारी;
वृधपणामां पालन करशे,
म्रत्यु वखत सुधारी. ६
मारारे पुत्रने जेणेरे मार्यो,
विनापराधेरे आज;
तेरे माणसने वियोग थाजो,
पुत्रतणो महाराज. ७
जेवुंरे दुःख आ मुजने थाये,
तेवुंरे तेनेरे थाजो;

पुत्र वियोगे दुखीरे थईने,
अंतेरे प्राणज जाजो. ८
अरेरे दशरथ जारे तुं पापी,
ब्रह्महत्यारे करनार;
शाप माराथी थाशेरे तुजने,
दुष्टीरे दुःख अपार. ९
पुत्र मारानुं शब बतावा,
लई जा मुनेरे त्यांय;
बाण व्यथाथी पीडारे पामी,
देह छोड्यो छेरे ज्यांय. १०

હરહર! દૈવ! તેને મેરેકું અસહ્ય દુખ સમુદ્રમેં ડુબા દીયા. અરે! દશરથ! મૈ પુત્ર વિયોગસેં બહોત દુખી હોકર તેરેકું શાપ દેતા હું કે તેરા પુત્રસેં તેરેકુ બીયોગ હોગા અરૂ હમારે માફિક પુત્ર વિયોગ દુખસેં તેરા મૃત્યુ હોગા હરહર શંકરા!!! (આટલું બોલિ મુર્છિત થાય છે.)

જ્ઞાનવતિ—(સાવધ થઇનેં) હરહર પ્રભુ, યહ કઠોર દેહમેંસે પ્રાણભી નહી નીકલતાહે હા રાધાવલ્લભા (છાતી કુટે છે)

દશરથ—માતુ ક્ષમા કીજીયેં અબ જો હોનેવાલા થા સો હો ચુકા.

જ્ઞાનવતિ—અરે પાપી અબ તેરા મુખ મુઝે કાયકું

બતાતાહે છટ દુષ્ટ બુધી દુર ખસ જા.

દશરથ—(સ્વગત) હે દૈવ અબ મેરેસે યહ રૂપીપનીકા વિલાપ સહન નહી હોતાહે, હાહા! પ્રભુ મેને સ્વપ્નમેં બ્રહ્મ હત્યા કીયાથા, ઉસ્કા ફળ પ્રત્યક્ષ તેને નજરસેં દીખલાયા અબ ક્યા કરના ઔર રૂશીને જો શાપ દીયા ઉસ્કા ફળભી અબીજ મેરેકું મિલેગા ક્યુંકે પાપ પુણ્યકા ફળ યહ સંસારમેજ મિલતાહેં અર શાસ્ત્રમેંભિ કહાહેકે.

श्लोक.

त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिःपक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ॥
अत्युत्कटैःपापपूण्यैरिहैवफलमश्नुते ॥१॥

गीति.

त्रण वर्षे त्रण मासे,
त्रण पक्षे के पछी त्रणे वासे;
पाप पुण्य अतिशयनां,
फळ निश्चे तो अहि मळी जाशे ॥१॥

યહ સંસારમેં જો મનુષ્ય પાપ કરતાહે અર પુણ્ય કરતાહે ઉસ્કું તિન બરશમેં યાતો તિન માસમેં યાતો તિન પક્ષમેં અગર્યંતિન દિનમેં ફલ મિલે બિના રહતે નહીહે ઉસ્માફીક મેંને જો સ્વપ્નમેં પાપ કિયાથા ઉસ્કા બુરા ફલ તિન દિનમેંજ મેરેકુ મિલા બારતે મેરા દેહસેં જબ ઐસા

દુખ દેશીકું હુવા તબતો મેરેકું ઓર મેરા સુર્યવંશકું ધિક્કારહે આપ જીતા રહના ઉસે મરનાં અચ્છાહે (એમ કહીને તલવાર ગલે મારવા જાય છે.)

સેનાપતિ—રાજન સબુર કરેના સબુરના એસા કરના ક્ષત્રિકું ઉચિ નહીહે (એમ કહીને તલવાર પડાવી લેછે.)

શાંતનુ—અરે દશરથ, આપ મેરા પ્રાણ જાનેમેં કુચ્છ દેર નહીહે બાસ્તે ત્વરાસેં ગંગાકે કીનારેપે જહાં મેરા પુત્રકા દેહ પડાહે વ્હા લે ચલ.

દશરથ—અચ્છા ચલો (એને શ્રવણનિ પાસે લાવે છે.)

શાનવતી—(મડદા ઉપર હાથ ફેરવીને) હાહા વત્સ!! હા પવીત્રપુત્ર! હા આજ્ઞાંકિત શ્રવણ હા પિતૃભકિત પરાયણબેટા અબ તેં હમકું છોડકે કહા ગયા રે પુત્ર (હાયરે પુત્ર) (મુર-છિત થાય છે.)

શાંતનું—હા પ્રભુ આપ કયા કરનાં !!!

[जफावो सितमको सह्मा. ए राह.]

पापी दशरथे पुत्रज मार्यो,
हाये हवे हुं जन्मज हार्यो. पापी दशरथे० टेक.
क्षेत्र कुरुनुं दुःख गयुंरे,
छेवट आवुं दुःख पड्युंरे. पापी दशरथे० १
आज्ञारे पालक पुत्र गयोरे,
हुं थई दुखियो आजे रह्योरे. पापी दशरथे० २

शुं कहुं बापु पुत्र तुंने तो,
क्यारे गयाछुं मुकी मुने तो.   पापी दशरथे० ३
नीतिरे पालक पुत्र हमारा,
हाल बुरा छे बापु अमारा.   पापी दशरथे० ४
अमेरे अंधनी आंख्युं हती जे,
तस्करताथी लीधी प्रभु ते.   पापी दशरथे० ५

હે પુત્ર! અબ તેરા બીના હમારા મ્રત્યુ હોગા અબ તે એક બાળકો મેરિ સાથ પ્રિતિસેં બોલ બેટા તેરે બીના મુઝે ચેન નહીં પડતાહે. (આટલું બોલતાં તરત પડી જાય છે ને મુર્છા થાય છે.

જ્ઞાનવતિ—

[मा.मुजने केम दीधीरे केफी कंथने. ए राह.]
अरर आ दुःख कोने जईने हुं कहुं,
पापी दशरथे मार्यो मारो बालजो.   अरर० टेक.
प्रथम कह्युंतुं जा मां अरभक माहरा,
अंधारी छे रात अने तुं एक जो;
तोपण मान्युं नहींरे अमारुं ए समे,
पाणीरे भरवा जातां वली गई छेक जो.   अरर० १
अरर बापु केम पड्यो आ रानमां,
दुरबळ माता तलखेछे आ वार जो;

तोपण सांभळतोरे नथी शुं सानमां,
श्रवण हवे हुं छोडुछुं संसार जो. अरर० २
जे वखते बोलावुं त्यारे बोलतो,
आ वखतेतो एक न बोले बोलजो;
आम घटे नही मारा प्यारा पुत्रने,
उठ हवे तुं कर मां झाझो डोळ जो. अरर० ३
सावित्री प्यारीरे तारी छे सती,
तेनी खातर वार न करशो वीरजो;
तात तमारा मुरछाथी मडदुं थया,
रेहेति नथी हवे पुत्र अमारी धीर जो. अरर०४
आज्ञारे पालक पुत्र घटे नही आवडुं,
मात पितापर शाने लावे रोश जो;
एक वखत तुं माडी कहीने मुजने,
बोल विचारी छोड हवे अफशोश जो. अरर०५
अमनेरे जेवुं दुःख पडयुं छे आ समे,
तेवुंरे तेने थाजो दीनानाथ जो;
पुत्र वियोगे लेजो तेना प्राणने,
थाजोरे दशरथ पापीनेरे अनाथ जो. अरर० ६

હે ઇશ્વર મેરા પુત્રકા નાશ કરનેહારા પાપી ચાંડાલ*

દશરથકા પુત્ર બીયોગસેં! મૃત્યુ હોનાં હાય! હે ! રાધાવલ્લભા હરેહર શંકરા! (એમ વિલાપ કરતાં મુર્છિત થાય છે.)

શાંતનું—(સાવધ થઈનેં) અરે મેરા પ્યારા પુત્ર તેરી યહ દુર્દશા દેખતેય દિલમેં પરિતાપકા પાર નહીં રહતાહૈ બેટા તે ક્યું બોલતા નહીંહૈ અરે! મેરા પ્યારા વત્સા આજ તે ક્યું બીના ઉતરસેં કાલ નિદ્રાકું આધિન હો ગયાહે અરે શ્રવણ! તેં એક બખ્તતો આદર સત્કારસેં બોલ અરે સબ જલ્પના મિથ્યા હે શ્રવણ અબ ઉતરે દેનેવાલા નહીંહે. તબતો મરના વોજ અચ્છાહે.

નારદ—(પ્રવેશ કરે છે) **नारायण नारायण नारायण भजमन नारायण ॥ भज मंन नारायण ०॥ १ ॥**

અરે રૂશીરાજ અરે જ્ઞાનવતી સાવધ હોજાઓ સાવધ હોજાઓ એસે શોચ કરનાં ઉચિત નહીંહે તત્વ બીચારસેં દેખીયેં રૂશીરાજ.

શાંતનુ—નારદમુંનિ હમારેપર દૈવભિ વિમુખ હો ગયેહે અરે મેરા આધાર રૂપ શ્રવણ ગયા અબ ક્યા કરનાં નારદ મુંનિશંકર હમારેકું મૃત્યુભિ નહીં દેતાહેકે જીસે સ્વર્ગમેં પુત્ર મુખ દર્શનકા લાભ હોવે.

ઈંદ્ર—(આકાશ માર્ગથિ વીમાન લઈને આવે છે.) અરે રૂશીરાજ કુચ્છ ચિંતા નહીં કરો જ્ઞાનવતિ સાવધ હો જાઓ.

શાંતનું—હે દેવેદ્ર મેં પ્રણામ કરકે આપકું કહતાહું કે

મેરા પુત્રકું આપ અમ્રત દ્રષ્ટીમે સજીવન કરો, યહ મેરિ પ્રાર્થનાહે.

ઇંદ્ર--મુનીરાજ તુમારા ઔર પુત્રકા જો સંસારકા સંબંધ થાસો પુર્ણ ભયા તથાપિ તુહારી ઇચ્છા હોવે તબ મે ઉસ્કુ એક મુહુર્ત માત્ર સજીવન કરતાહું (શ્રવણના ઉપર હાથ ફેરવે છે ને શ્રવણ સજીવન થાય છે.)

શ્રવણ—(ઉભો થઇને) દેવેંદ્ર મહારાજ ઔર પવીત્ર પુજ્ય પિતાજી હે માતુસ્રાનવતિ! યહ શ્રવણ આપકુ અભીવંદન કરતાહે! પિતાજી આપકી કૃપાસેં યહ દેવેંદ્રકા ઔર નારદ મુનિકા દર્શન હુવા અબ આપકા ઔર મેરા યહ સંસારકા સંબંધ પુર્ણ ભયા.

શાંતનું—દેવેદ્ર હમદોનું પુત્રવિરહસેં મૃત્યુકુ પ્રાપ્ત હોઇંગે બાસ્તે મૈં નિવેદન કરતાહું કે યહ શ્રવણસેં સ્વર્ગમેં હમારિ સેવા હોનાં ચઇયેં.

ઇંદ્ર—અચ્છા શાંતનું મુની શ્રવણકી પિતૃભક્તી દેખકે મેં બહુત ખુશ હુવાહું ઔર શ્રવણસેં આપકું વીયોગ હુવા ઔર શ્રવણકા મૃત્યુ હુવા વો માત્ર કુરૂક્ષેત્રમે આપકુ છોડકર ચલા ગયા વોજ દોશસે ઐસા દુખ શ્રવણકુ હુવા દુસરા કુચ્છ નહીહે પરંતુ શ્રવણ મેં તેરી પીતૃભક્તિસેં ખુશ હુવાહું બાસ્તે મેરી પાસસેં જોચાઇયે સો બરદાન માંગલે.

શ્રવણ—દેવેંદ્ર મહારાજ આપ મેરેપર પ્રસંન ભયેહો તબતો મે ઇતનાં મંગતાહુ કે યહ મેરા માતા પિતાકિ સેવા

સ્વર્ગમેં મેરે હસ્તસે હોવે યહ બરદાન આપ તરફસેં મિલનાં ચહયેં

ઇંદ્ર—તથાસ્તુ શ્રવણ તથાસ્તુ પરંતુ દુસરા કુચ્છ બરદાન માંગલે મેં બહુત ખુશ હુવાહું.

શ્રવણ—મહારાજ દુસરા કુચ્છ ન ચહયેં યહ માતાપિતાકી સેવા મેરા હસ્તસેં હોના ચહયે.

ઇંદ્ર—તથાસ્તુ શ્રવણ તથાસ્તુ ફેરબી કહતાહું કે કોઉ અચ્છા બરદાન માંગલે.

શ્રવણ—હે ઇંદ્રદેવ સબસે અચ્છા મેં માતાપિતાકી ભક્તિ કરનાં વોજ ગીનતાહું બાસ્તે યહ માતા પિતાકી ભક્તિ હોનાં ચહયે.

ઇંદ્ર—તથાસ્તુ શ્રવણ તથાસ્તુ, અબ તુમ તિનું સ્વર્ગમે ચલો વિમાન તૈયારહે પરંતુ રૂશીરાજ આપકું કુચ્છ બરદાન મંગના હોવેસો ખુસીસેં માંગલેઓ.

શાંતનું—હે સુરપતી ઇંદ્રમહારાજ મેં આપકી પાસ ઇંતના મંગતાહું કે યહ દુનિયાંમે શ્રવણ સરીખા પુત્ર રત્ન ઉત્પન્ન હોવે ઓર માતા પિતાકી સેવા કરે, યહ બરદાન મંગતાહું.

ઇંદ્ર—અચ્છા તબ અપનેં સર્વ મિલકે ઇશ્વરકી સ્તુતિ કરિયેં જીસેં યહ દુનિયાંમેં શ્રવણ જૈસા પુત્ર ઉત્પન્ન હોવે ઓર શ્રવણ કે માફીક માતા પિતાકિ ભક્તિ કરે.

दीपचंदीनी ठुमरी.

सौ उपर कृपालुं तुं, नमुछुं हस्त जोडी हुं;

कृपा तारी छे सारी, अविनाशी ले उगारी.
सौ उपर कृपालुं तुं० १
आ दुनियाने दया करजो, श्रवण जेवा पुत्र सरजो
सौ उपर कृपालुं तुं० २
श्रवण जेवा पुत्र सरजो, पिता मातनी सेवा करजो.
सौ उपर कृपालुं तुं० ३
धनने धान्य थाजो वहु, सुवृष्टीथी सुखी जन सहु.
सौ उपर कृपालुं तुं० ४
सदाचारी शीशु थाजो, पिता माता सेवा पामजो.
सौ उपर कृपालुं तुं० ५
पिता मातातणी सेव, करे सत्पुत्र हे देव.
सौ उपर कृपालुं तुं० ६

गीति.

थाजो सुपुत्र सारा,
श्रवण सरीखा दुनियामां नाथ;
अरजी हमारी एवी,
सेवा करजो मात तात साथ. १

ઇંદ્ર—હે મુનીરાજ આપ અર જ્ઞાનવતી ઓર શ્રવણ તિનું

યહ વીમાનમેં બેઠ જાઓ ક્યુંકે અભી વિમાન આકાશ ત-રફ રવાના હોતાહે.

શાંતનું—અચ્છા દેવેંદ્ર હમ સર્વ વિમાનમેં બેઠતેહે. (એમ કહીને વીમાનમાં બેસેછે ને વિમાન આકાશ માર્ગે જાયછે.)

(પડદો પડેછે.)

(સર્વ નાટક થઈ રહ્યાબાદ સર્વ પાત્રો આગળ આવી ગાયછે.)

(कल्याणनी गज़ल प्रेम सभाजनो ए राह.)

स्वदेशी सज्जनो, पधारीया तमो;
घणी खुशीथी आज हर्ष पामीआ अमो. टेक०
धूतारा ठगारा व्यभिचारी जन जेह;
नजंरे जो जोशे खेल शाणा थाशे तेह. स्व.
वधसे सूधारो नित्य नित्य तनमां;
प्रिया प्रीयनो विचार थाशे मनमां. स्व.
निती न्यायनो चितार चितमां धरो;
क्लेश कुबुद्धीनी रीतीने हवे हरो. स्व.
घणो छोटो खेल आजे कर्यो छे अमे;
भूल चूक हशेतो निभावशो तमे. स्व.
शास्त्रने विचारी धारी करो इनसाफ;

दूषण कदापी होयते करशो माफ. स्व.
खुशीदायक खेलमांही आव्या धरिमान;
शाणा सरदारो हवे पधारो स्वस्थान. स्व.

॥ नाटकं संपुर्णमगमत् ॥

અગાઉથી ગ્રાહક થનારના મુબારક નામનું લીષ્ટ.

નામ.	પ્રત.
સચીન	
અખંડપ્રૌઢ પ્રતાપી ખુદાવીંદ અબદુલકાદરખાન બાહાદુર.	૧૦૦
રા. સોકર એકનાથ, સબ ઓવરસીયર	૧
મોરબી.	
રા. રાજેશ્રી જગજીવન ત્રીકમજી. પંડયા.	૫
રા. રાજેશ્રી ઈશ્વરલાલ ત્રીભોવન, દવે	૫
રા. રેવાશંકર કરસનજી, પંડયા.	૫
રા. ચકુભાઈ જુડાભાઈ, ભટ	૧૦
રા. વજેરામ કાહાનજી, ભટ.	૧૦
રા. મોતીરામ દયાળજી, ભટ.	૧૦
રા. પ્રભાશંકર નીરભેરામ, શુકલ.	૧૦
રા. મકનજી નીરભેરામ. શુકલ.	૧૦
રા. માવજી લાલજી. ગામોટ.	૫
રા. ગોવીંદરામ મુલજી. ગામોટ.	૫
શેઠ. દયાળજી જેઠાભાઈ.	૧
ઠકર. વીઠલદાસ ચાંપસી.	૧
રા. ફુલચંદ તારાચંદ. ગાંધી.	૧
રા. માવજી વળમજી. રાવળ	૧
મી. સદાશીવ વનમાળી. દવે.	૧
રા. જેઠા લાલજી. દવે	૧
રા. દેવશંકર દયાળજી. ભટ, નેટીવ એજંટ	૧
રા. વાલજી ફુલચંદ	૧
રા. નેણસી ધનજી. ઠકર.	૨
રા. છગનલાલ ધરમસી. દલાલ.	૧

રા. કીરચંદભાઈ દામોદરભાઈ મણીયાર ૧
રા. સુંદરજી લક્ષ્મીચંદ મણીયાર. ૧
રા. દેવજી રતનશી ઠકર. ૧

(વાંકાનેર.)

રા. મિ. રાજારામ શીવશંકર. ૧

(મોરબી તાબાના) ગામ.

રા. શીવશંકર માધવજી, ત્રવાડી ટંકારા ૧
રા. હરજીવન વસ્તા, દવે કેરાડું. ૧
રા. પુરૂષોત્તમ દયારામ જાની માંડળ. ૧
રા. લીલાધર વીઠળજી દવે નેસડા. ૨

માળીયું.

કુમારશ્રી રાજસીંહજી. ૧૨

ધ્રાંગધરા.

ઓણા લધા ખવાસ. ૨

(ધ્રાંગધરા તાબેકોઢ.)

જોસી જગન્નાથ વાલજી ગુ. સ્કુ. માસ્તર ૧

રાજકોટ.

રા. રાજેશ્રી મહેશ્વરલાલ કાશીરામ, વકીલ રાજ્ય સ્થાનીક કોરટ કાઠીયાવાડ. ૧૦

નવીમેંમણી.

પાટવી કુંમારશ્રી નારસીંહજી. ૧૦
રા. રાજેશ્રી કાળીદાસ રવીદાસ. સરકારી કામદાર. ૪
રા. જોઈતારામ લીલાધર. કુમાર. શ્રી નારસીંહજીના કામદાર. ૨

વઢવાણ સીવિલ સ્ટેસન.

પરી. હરીવલ્લભ લાલચંદ. ૫
મકનજી પ્રેમશંકર ફર્સ્ટકોટન એજંટ ૧
અમરસી સવજી સેકન્ડકોટન એજંટ ૧
રા. ગોવર્ધનદાસ હરગોવીંદદાસ. ૧
રા. દેવજી નારણજી. વોરા ૧

વઢવાણ.

રા. જેશંકર મુરારજી ત્રવાડી. ૨૫

સીથા

મી. પ્રાણજીવન મોતીરામ મહેતના કારભારી. ૧

જોડીયા બંદર.

રા. માવજી ગોપાળજી ઠકર. ૨

(કચ્છ) અંજાર.

રા. હીરજી સામજી. ઠકર ૧

પુનાસણ.

રા. સાંકલેશ્વર ગણપત. મેહેતા. ૨

પાટણ.

રા. જસવંતરાય ગોપાળરાય મજમુનદાર. ૧

રા. ગોપાળજી વલ્લભ સુથાર. ૨

પાલણપુર.

રા. મુગટરામ મુળચંદ વકીલ. ૧

(ગાયકવાડ) કડી

રા. રાજેશ્રી ભોળાનાથ નથુરાય કડી પ્રાંત સુબા ઓફીસ. ૧૦

રા. ભીખારામ ગોવીંદરામ, ચાટણીસ સુબે પ્રાંત કડી. ૨

રા. પ્રેહલાદ મોટભાઈ બારોટ સીરસ્તેદાર ૧

મેસાણા.

રા. શીવલાલ કેશવલાલ ઠાકર. ૧૦

રા. ભાઈચંદ પ્રભુદાસ વોરા. ૫

રા. રાજેશ્રી મણીભાઈ બાળાજી વહીવટદાર સાહેબ. ૨

રા. રાજેશ્રી રૂપશંકર ભાઈશંકર અવળ કારકુન સાહેબ. ૨

રા. રાજેશ્રી ઉર્મીયાશંકર કેદારેશ્વર ઈનસ્પેક્ટર સાહેબ. ૫

રા. કેશવલાલ મેહેચરલાલ મ્યુનીશીપાલ કચેરી કારકુન. ૨

રા. સુલજીભાઈ લલુભાઈ ઠાકોર સદર. ૨

રા. બાલાજી નવીનદાસ પોલીસ કચેરી કારકુન. ૨

રા. રણછોડલાલ દામોદરદાસ સદર. ૩

રા. નીલકંઠરાવ વિનાયકરાવ શીરસ્તેદાર ૨

રા. છગનલાલ બાલકૃષ્ણ. ૧

રા. છગનલાલ મગનલાલ, પંડયા. ૧

રા. ચુનીલાલ ઈશ્વરલાલ મજમુનદાર. ૧

રા. સાંકલેશ્વર, ગગલ કારકુન. ૧

રા. ગોવરધન દામોદર. બારોટ ૧

રા. રામનારાયણ ઝવેરીલાલ સીરસ્તેદાર ૧

રા. લલુ કેવળ કારકુન. ૧

રા. ગણપતરાવ બલવંત કારકુન ૨

રા. હરીસુખ જેઠારામ. સ્પેસીયલ કામદાર સાહેબ. ૧
રા. બાપાલાલ ચુનીલાલ કારકુન. ૧

સીધપુર.

રા. જટાશંકર હરજીરામ વ્યાસ કનેસરાનાઈ નામદાર ૧૦
રા. મુગટરામ લલુભાઈ શુકલ. વીધીળના ઈનામદાર. ૧૦
રા. ચુનીલાલ કકલભાઈ સ્ટેસન માસ્તર ૧૦
રા. કનૈયાલાલ રામરાય. કોચીંગ કલાર્ક. ૫
રા. અમરતલાલ હરીવલ્લભ આસીસ્ટંટ સ્ટેસન માસ્તર ૫
રા. કેશવરામ ગોવીંદરામ ત્રવાડી ખળીનાઈ નામદાર. ૫
રા. અંબાલાલ ગગલભાઈ કારકુન. ૨
રા. રાજેશ્રી ગોવીંદરાવ જસવંત વહીવટદાર સાહેબ. ૨
રા. રાજેશ્રી ગોપાળરાય આણંદરાય અવળ કારકુન સાહેબ ૧
રા. ગણપતરામ નીરભેરામ કારકુન. ૨

રા. નરોતમ મુળેશ્વર વકીલ. ૨
રા. ગોવીંદરાવ વીઠલ. ૨
રા. અમરતપુરી માલપુરી મહંત. ૨
રા. છોટાલાલ નારણ ઇંગ્રેજી સ્કુલ માસ્તર ૨
રા. મથુરારાય લક્ષ્મણરાય મજમુનદાર ૧
રાજેશ્રી દામોદરરાય રામરાય મજમુનદાર ૨
રા. સાંકલેશ્વર પ્રહલાદજી ઉમેદવાર ૧
રા. આશારામ ખુશાળ તજવીજદાર ૧
રા. છગનલાલ ગીરધર મુલકી શીરસ્તેદાર. ૧
રા. ગણેશ બલાલ ફોજદારી શીરસ્તેદાર ૧
રા. અમરતલાલ માણેકલાલ જકાત કારકુન. ૧
રા. અમથાલાલ જેઠાભાઈ કારકુન. ૧
રા. મુળેશ્વર રણછોડ વકીલ. ૧
રા. કમળવલ્લભ ગણપતરામ કન્યાશાળા માસ્તર. ૧
રા. નગીનદાસ, લલુભાઈ, ઇંગ્રેજી સ્કુલ આસીસ્ટંટ માસ્તર. ૧
રા. શંકરલાલ, પ્રભુરામ, શુકલ. ૨

રા. ભુધર પ્રાણનાથ દવે. ૨
શ્રી સીદ્ધપુર આર્યઉપદેશક નાટક મંડળી
મી. મગનલાલ દુલ્લભરામ હસ્તક. ૫
રા. પ્રભાશંકર ગજાનન શીગનલર. ૨
રા. ત્રીભોવન ઇશ્વર શીગનલર. ૨

ભરૂચ.

રા. ડાહ્યાભાઈ દીપચંદ. ૧

ગામ દીહેણ તાલુકે ઓરપાડ

રા. ભીમભાઈ પ્રાણભાઈ. ૧

સુરત બંદર.

રાવબાહાદુર મુકુંદરાયજી મણીરાયજી. ૧૦
રા. રાજેશ્રી રતીરાયજી મોતીરાયજી સબ રજીષ્ટર. ૫
રા. ગીરધરભાઈ ગુલાબચંદ શેઠ. ૫
રા. નરોત્તમ પુરૂષોત્તમ પંડ્યા. ૨
રા, ઠાકરદાસ ચુનીલાલ શેઠ. ૨
રા. રાજેશ્રી નરભેરામ મનસુખરામ. ૨
મુનસી. નરહરરામ નરભેરામ હેડમાસ્તર બ્રાંચસ્કુલ. ૨

રા. રાજેશ્રી. મહાદેવપ્રસાદ તાપીપ્રસાદ દેશાઈ. ૨
રા. રાજેશ્રી લલીતારામ નરભેરામ, ૧
રા. રાજેશ્રી મોટાભાઈ મોતીલાલ વકીલ. ૧
મી. પ્રાણલાલ શીવલાલ. ૧
રા. વામનરાવ કપીલરાય કલાર્ક ડીસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ. ૧
રા. જમીએતરામ પુરનારામ કલાર્ક ડીસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ. ૧
રા. છગનલાલ મોતીરામ કલાર્ક ડીસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટ. ૧
રા. હરીલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ હાઇકોર્ટ વકીલ. ૧
રા. ભાનુશંકર નારણશંકર દવે માસ્તર. હાઇસ્કુલ. ૧
રા. રતીરામ. દુરગારામ દવે આરટીકલ કલાર્ક મેકફરલેન સોલીસીટરના ઓફીસમાં. ૧
રા. ચંદ્રપ્રસાદ હરગોવન સબોરડીનેટ જડજ કોર્ટ કારકુન ઓરપાડ. ૧

રા. દુરગાશંકર પ્રેમચંકર નાજર સેકન્ડ ક-
લાસ સબ જડજની કોર્ટ. ૧

રા. રણછોડદાસ પ્રભુદાસ ધાયજી વકીલ. ૧

રા. ત્રંબકલાલ હરીકીશ્નદાસ વકીલ. ૧

રા. નરભેરામ પરભુદાસ વકીલ. ૧

રા. રૂઘનાથજી નીછાભાઈ તાતીયા વકીલ
ડીસ્ટ્રીકટ કોર્ટ. ૧

રા. માણેકલાલ નંદલાલ વકીલ. ૧

રા. છબીલદાસ હરકીશ્નદાસ. વકીલ ડી.
સ્ટ્રીકટ કોર્ટ. ૧

રા. રૂઘનાથજી સુંદરજી સેકન્ડકલાસ સબ
જડજ કોર્ટના કારકુન. ૧

રા ઠાકોરલાલ મોહનલાલ કારકુન સેકન્ડ
કલાસ કોર્ટ. ૧

સૂચના.

આ નાટક જેઉ સાહેબોને મંગાવવાની જરૂર હોય તેઓએ દરપ્રતના ૦-૧૨-૦ મોકલી નીચેના શીરનામેથી મંગાવવું. ટપાલ ખર્ચ જુદું નાટપેડ પત્ર લીધામાં આવશે નહી.

મોરબી—આ બુકના કર્તા પાસેથી.

અમદાવાદ—મામાની હવેલીમાં યુ. પ્રી. કં.ના મેનેજર પાસેથી.

પાટણ—વ્યાસ દશરથલાલ ગંગારામ જગદીપર-માર નાટકના બનાવનાર પાસેથી.

સુરત—રા. રા. નારૂશંકર દુલભરામ નાણાવટ દીલ્લીગેટ બુકડીપો એઓ પાસેથી.

વઢવાણ—રા. જેશંકર મોરારજી ત્રવાડી ઠા. વાઘેશ્વરીના મંદીર પાસે.

વાંકાનેર—કવીશ્વર નથુરામ સુંદરજી શુકલ ઠે. મામાના લીંબડા પાસે.

રાજકોટ—રા. કેવળચંદ શીરાજ ઠે. સદરમાં દરબારના ઉતારા પાસે.

માસ્તર કલ્યાણજી મહેશ્વર રાવળ પાસેથી (મોરબી)
